

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОЛЕЧКО ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК: 347.952:347.615(477+4)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО
СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Д.М. Колечко

Науковий керівник –

СТОЯНОВА Тетяна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Колечко Д.М. Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 – Право за спеціальністю 081 – Право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

Дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Дисертаційне дослідження присвячене концептуальному аналізу механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС з урахуванням положень Гаазької конвенції 2007 року, міжнародних договорів та принципу взаємності. Робота спрямована на формування цілісної наукової концепції взаємодії інституційних, процесуальних та міжнародно-правових елементів у сфері виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, з урахуванням сучасних викликів міграційних процесів в Україні, спричинених військовою агресією РФ.

З метою розкриття питань виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС було здійснено системний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців, судової та приватної виконавчої практики у досліджуваній сфері. Встановлено, що джерельна база неоднорідна, однак створює певну систему, яка складається з національного та європейського рівнів. Додатковим аспектом здійсненого огляду літератури встановлено його міждисциплінарну структуру, зокрема з урахуванням основних розробок у цивільному процесі, виконавчому процесі та сімейному праві України, а також з урахуванням аналізу міжнародного законодавства у сфері виконання рішень суду про стягнення аліментів в державах ЄС.

Встановлено, що українська модель аліментних зобов'язань має судову природу, що зумовлює застосування механізмів виконання за Гаазькою Конвенцією 2007 року виключно до судових рішень і затверджених судом мирових угод. Це визначає специфіку участі України у механізмі транскордонного виконання рішень щодо стягнення аліментів в державах ЄС за зазначеним міжнародним актом і відмежовує її від держав, у яких підставою такого виконання можуть бути рішення адміністративних органів.

Доведено, що виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС за Гаазькою конвенцією 2007 року має диференційований характер залежно від виду аліментного зобов'язання. Повний механізм Гаазької конвенції 2007 року застосовується насамперед щодо зобов'язань між батьками та дітьми. Проте національне законодавство України не містить чіткого регулювання міжнародного стягнення аліментів на подружжя, що ускладнює реалізацію виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів за таким видом аліментного зобов'язання в державах ЄС та зумовлює застосування альтернативних міжнародно-правових інструментів, зокрема міжнародних договорів або принципу взаємності.

Обґрунтовано, що виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів не забезпечується конвенційними гарантіями у випадках коли в державі виконання Гаазька конвенція 2007 року застосовується без розширення її сфери дії на інші аліментні зобов'язання, що впливають із сімейних відносин (зокрема щодо батьківства, шлюбу, спорідненості та зобов'язань стосовно уразливих осіб). Встановлено, що у таких випадках ефективне виконання зазначених рішень може бути досягнуто шляхом застосування альтернативних міжнародно-правових інструментів, зокрема міжнародних договорів або принципу взаємності.

Досліджено механізм адміністративного співробітництва в межах Гаазької конвенції 2007 року та встановлено, що його ефективність залежить від національної організації центрального органу. В Україні такий механізм здійснюється Міністерством юстиції України, діяльність якого орієнтована на

сприяння виконанню рішень про стягнення аліментів щодо дітей віком до 18 років, тоді як у інших категоріях аліментних зобов'язань його роль є допоміжною. Подання заяв через центральний орган має факультативний характер і залежить від волевиявлення стягувача.

Розмежовано підстави визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів і підстави відмови у їх визнанні у контексті Гаазької конвенції 2007 року. Обґрунтовано їх системне тлумачення як єдиного комплексу передумов виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Обґрунтовано, що виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС є комплексним та цілісним механізмом, що складається з сукупності процесуальних дій стягувача та центральних, та/чи компетентних органів, в залежності від міжнародно-правового інструменту звернення, що включає звернення до визнання та/або виконання, а також примусове виконання такого рішення.

Примусове виконання рішень щодо стягнення аліментів визначено як завершальну стадію реалізації механізму транскордонного стягнення аліментів, що здійснюється відповідно до національного законодавства держави виконання незалежно від застосованого міжнародно-правового інструменту: конвенції, міжнародного договору або принципу взаємності.

Запропоновано вирішення правової колізії щодо стягнення з одного й того ж боржника аліментів, присуджених рішенням українського суду, та за регресним позовом органу, який здійснив гарантування аліментів в державах ЄС, шляхом подання позову в Україні про зменшення розміру аліментів. Виникнення додаткових фінансових зобов'язань, пов'язаних із регресними вимогами іноземного органу, запропоновано визнавати істотною зміною матеріального становища боржника зі сплати аліментів.

Встановлено, що чинна національна модель виконавчого провадження не забезпечує ефективного переходу від національного до міжнародного виконавчого провадження у випадках перебування боржника за межами України. З'ясовано, що приватний виконавець не є суб'єктом

транснаціонального виконання, що формує нормативну прогалину у сфері міжнародного виконавчого процесу та ускладнює виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС. Як компенсаторний інструмент запропоновано використання комплексу заходів зі сприяння укладенню мирових угод між сторонами.

Доведено необхідність обов'язкового задоволення судом подань приватних виконавців про тимчасове обмеження у праві виїзду боржника за межі України за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці.

Обґрунтовано, що запобігання паралельним провадженням у процесі виконання рішень щодо стягнення аліментів потребує впровадження процесуальних превентивних механізмів на національному рівні. Запропоновано зобов'язати позивача повідомляти суд про наявність або відсутність тотожних проваджень у іноземних юрисдикціях, у тому числі ініційованих відповідачем, у разі володіння такою інформацією, що дозволяє уникнути конфлікту юрисдикцій та забезпечити правову визначеність.

Обґрунтовано необхідність розгляду фактичного місця проживання сторін як процесуальної передумови визначення цивільної юрисдикції, що підлягає обов'язковому встановленню судом при вирішенні питання про відкриття провадження у справах про стягнення аліментів у випадках перебування сторони під тимчасовим захистом в державі ЄС. Встановлено, що визначення підсудності виключно на підставі формальної реєстрації місця проживання особи в Україні є недостатнім і може зумовлювати одночасне здійснення юрисдикції судами України та судами держави фактичного проживання.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства, зокрема Цивільного процесуального кодексу України щодо уникнення паралельних проваджень та посилення ролі приватних виконавців при виконанні рішень українських судів, у разі знаходження боржника за межами України.

Узагальнення результатів дослідження дає підстави констатувати, що ефективність виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС залежить від рівня узгодженості міжнародного та національного правового регулювання, інституційної взаємодії та процесуальної визначеності юрисдикційних питань. Виявлена фрагментарність правового регулювання обумовлює необхідність подальшого вдосконалення механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС. Запропоновані у роботі підходи спрямовані на підвищення ефективності захисту права на утримання у транскордонних правовідносинах та забезпечення реальної дієвості рішень українських судів в державах ЄС.

Ключові слова: цивільний процес, цивільне судочинство, судовий захист, аліменти, виконавче провадження, принципи цивільного судочинства, позов, судові рішення, адаптація законодавства, виконання судових рішень, примусове виконання, юрисдикція, державний (приватний) виконавець, найкращі інтереси дитини.

SUMMARY

Kolechko D.M. Enforcing Ukrainian Court Judgments on Child Support Payments Recovery in EU Member States. – Qualifying Research Paper as a Manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy degree in the field of knowledge 08 – Law, by specialty 081 – Law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2026.

This thesis is the first comprehensive study in Ukraine to examine both theoretical and practical aspects of enforcing Ukrainian court judgments for the child support payments recovery in EU member states.

The thesis research is focused on the conceptual analysis of the mechanism for enforcing Ukrainian court judgments on the recovery of child support payments in EU member states, taking into account provisions of the 2007 Hague Convention, international treaties, and the principle of reciprocity. The work aims to develop a comprehensive scientific concept of the interaction between institutional, procedural, and international legal elements in the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery in EU member states, taking into account the current challenges posed by migration processes in Ukraine caused by the Russian Federation’s military aggression.

A systematic analysis of works by domestic and foreign scholars, as well as judicial and private enforcement practices in this field, was conducted to examine the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery in EU member states. It was found that the source base is heterogeneous but forms a certain system comprising national and European levels. An additional aspect of the literature review is its interdisciplinary structure, particularly taking into account key solutions in civil procedure, enforcement proceedings, and family law in Ukraine, as well as an analysis of international legislation regarding the enforcement of court judgments on child support recovery in EU member states.

It has been established that the Ukrainian model of child support obligations is of a judicial nature, which means that the enforcement mechanisms under the 2007 Hague Convention apply exclusively to court judgments and court-approved

amicable agreements. This defines the specific nature of Ukraine's participation in the mechanism for the cross-border enforcement of judgments for the child support payments recovery in EU member states under the aforementioned international instrument and distinguishes it from states where decisions by administrative bodies may serve as the basis for such enforcement.

It has been proved that the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery in EU member states under the 2007 Hague Convention is differentiated depending on the type of child support obligation. The full mechanism of the 2007 Hague Convention applies primarily to obligations between parents and children. However, Ukrainian national legislation does not contain clear regulations on the international recovery of spousal support, which complicates the enforcement of Ukrainian court judgments on the recovery of spousal support in EU member states and necessitates the use of alternative international legal instruments, in particular international treaties or the principle of reciprocity.

It has been substantiated that the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery is not covered by the guarantees of the Convention in cases where the 2007 Hague Convention is applied in the state of enforcement without extending its scope to other maintenance obligations arising from family relationships (in particular regarding parentage, marriage, kinship, and obligations toward vulnerable persons). It has been established that in such cases, the effective enforcement of the aforementioned judgments can be achieved through the application of alternative international legal instruments, in particular international treaties or the principle of reciprocity.

The mechanism of administrative cooperation under the 2007 Hague Convention has been examined, and thus it has been found that its effectiveness depends on the national organization of the central authority. In Ukraine, this mechanism is implemented by the Ministry of Justice of Ukraine, the activities of which are focused on facilitating the enforcement of judgments for the child support payments recovery for children under the age of 18, whereas in other categories of

maintenance obligations, its role is auxiliary. Submitting applications via the Central Authority is optional and depends on the claimant's choice.

The grounds for recognizing and enforcing judgments on the child support recovery and the grounds for refusing to recognize them are delimited in the context of the 2007 Hague Convention. Their systematic interpretation as a single set of prerequisites for the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support recovery in EU member states is substantiated.

It has been justified that the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery in EU member states is a comprehensive and integrated mechanism consisting of a series of procedural actions taken by the claimant and by central and/or competent authorities, depending on the international legal instrument invoked, which includes applications for recognition and/or enforcement, as well as the enforcement of such a decision.

Enforcement of judgments for the child support recovery is defined as the final stage in the implementation of the cross-border child support recovery mechanism, carried out in accordance with the national legislation of the state of enforcement, regardless of the international legal instrument applied: a convention, an international treaty, or the principle of reciprocity.

A solution is proposed to resolve the conflict of laws regarding the recovery from the same debtor of child support awarded by a Ukrainian court and under a recourse claim by an authority that guaranteed child support in EU member states, by filing a claim in Ukraine to reduce the amount of child support. It is proposed that the emergence of additional financial obligations related to recourse claims by a foreign authority be recognized as a substantial change in the debtor's financial circumstances regarding the payment of child support.

It has been established that the current national model of enforcement proceedings does not ensure an effective transition from domestic to international enforcement proceedings in cases where the debtor is located outside Ukraine. It has been found that a private enforcement officer is not a subject of transnational enforcement, which creates a regulatory gap in the field of international enforcement

proceedings and complicates the enforcement of Ukrainian court judgments on the child support payments recovery in EU member states. As a compensatory measure, a set of measures aimed at facilitating the conclusion of amicable agreements between the parties has been proposed.

The necessity of the court's mandatory approval of private enforcement officers' motions for temporary restrictions on the debtor's right to leave Ukraine has been proven in the presence of child support arrears, the total amount of which exceeds the sum of the corresponding payments for four months.

It is substantiated that preventing parallel proceedings in the enforcement of child support judgments requires the implementation of procedural preventive mechanisms at the national level. It is proposed to require the plaintiff to notify the court of the existence or absence of identical proceedings in foreign jurisdictions, including those initiated by the defendant, if such information is available, thereby avoiding conflicts of jurisdiction and ensuring legal certainty.

The necessity of considering the parties' actual place of residence as a procedural prerequisite for determining civil jurisdiction—which must be established by the court when deciding whether to initiate proceedings in cases involving the child support recovery—has been substantiated in situations where a party is under temporary protection in an EU member state. It has been established that determining jurisdiction solely based on a person's formal registration of residence in Ukraine is insufficient and may result in concurrent exercise of jurisdiction by the courts of Ukraine and the courts of the state of actual residence.

Proposals have been developed to improve the provisions of current legislation, in particular the Civil Procedure Code of Ukraine, with a view to avoiding parallel proceedings and strengthening the role of private enforcement officers in the enforcement of Ukrainian court judgments where the debtor is located outside Ukraine.

A summary of the research findings provides grounds for concluding that the effectiveness of enforcing Ukrainian court judgments on the child support recovery in EU member states depends on the level of alignment between international and

national legal regulations, institutional cooperation, and procedural clarity regarding jurisdictional issues. The identified fragmentation of legal regulation necessitates further improvement of the mechanism for enforcing Ukrainian court judgments on the child support recovery in EU member states. The approaches proposed in this study are aimed at enhancing the effectiveness of protecting the right to maintenance in cross-border legal relations and ensuring the practical enforceability of Ukrainian court judgments in EU member states.

Key words: civil procedure, civil litigation, judicial protection, alimony, enforcement proceedings, principles of civil procedure, lawsuit, court judgments, legislative adaptation, enforcement of court judgments, compulsory enforcement, jurisdiction, state (private) enforcement officer, best interests of the child.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Колечко Д. М. Аналіз правового регулювання виконання судових рішень національних судів з аліментних зобов'язань в країнах ЄС: пілотний проект систематичного ревію (SYSTEMATIC REVIEW). *Часопис цивілістики*. 2025. Вип. 57. С. 133-136. DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v057.2025.20>
2. Колечко Д. М. Виконання судових рішень у європейському цивільному процесі: історичний аспект та сучасна відповідність українського законодавства. *Академічні візії*. 2025. № 48. С. 1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2326>
3. Колечко Д. М. Проблемні процесуальні аспекти стягнення та виконання аліментів на утримання подружжя та інших членів сім'ї. *Держава та регіони*. 2025. № 2 (88). С. 186–190. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.28>
4. Колечко Д.М. Виконання судових рішень як європейський стандарт: теоретично-практичний аспект. *Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 36 (75). 2025. №4. С. 67-71. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/10>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Колечко Д.М. Взаємодія через центральні органи (Central authorities) у порядку виконання рішень українських судів в державах ЄС щодо стягнення аліментів. *Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 22 грудня 2025 р.) / Голубєва Н. Ю., Полуніна О. О., Полюк Ю. І., Сатановська О. В.; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Юридична Література, 2025. С.78-81. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.32437>

6. Колечко Д. М. Проблемні аспекти стягнення аліментів у спрощеному та наказному провадженні. *Права людини в період збройних конфліктів* : міжнар. наук.-практич. конф., присвяч. Міжнародному дню прав людини, який відзнач. міжнародною спільнотою 10 грудня. (31 жовт. 2025 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. ; уклад. Х. Н. Бехруз та ін. Одеса : НУ «ОЮА», 2025. С.51-54. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.31068>

7. Колечко Д. М. Деякі актуальні під час воєнного стану питання виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. С. 179-181. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/49a894f4-6735-4957-9846-9ead8aee33bb>

8. Колечко Д. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану. *Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2022. С. 98-103.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС.....	15
1.1. Методологічні засади наукового дослідження виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	15
1.2. Системний огляд літератури з питань виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	25
1.3. Генеза виконання рішень щодо стягнення аліментів у Європі: від Гаазьких Конвенцій до <i>acquis</i> ЄС.....	32
1.4. Процесуальні особливості судового захисту аліментних зобов'язань в Україні.....	47
РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС.....	62
2.1. Визнання та виконання іноземних рішень щодо стягнення аліментів: загальні аспекти та взаємодія через центральні органи.....	62
2.2. Порядок безпосереднього звернення та підстави визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	81
2.3. Порівняльний аналіз визнання та виконання іноземних рішень за Гаазькою конвенцією 2007 року та Регламентом (ЄС) №4/2009.....	98
РОЗДІЛ III. ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС.....	117
3.1. Порядок примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	117

3.2. Заходи примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	131
3.3. Актуальні питання виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.....	140
ВИСНОВКИ.....	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162
ДОДАТКИ.....	188

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

СК України – Сімейний кодекс України

Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання – Гаазька конвенція 2007 року

Регламент Ради (ЄС) № 4/2009 від 18 грудня 2008 року про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень і співробітництво в питаннях, що стосуються зобов'язань щодо утримання – Регламент Ради (ЄС) № 4/2009

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ЄСС – Суд Справедливості Європейського Союзу

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вимушена міграція українського населення переважно до держав ЄС, що спричинена військовою агресією рф, загостила проблему виконання рішень українських судів у таких державах.

Такі виклики зумовили виникнення низки правових проблем, що раніше не мали такого значення.

Відсутність концептуального визначення механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС створює правову невизначеність для стягувачів та ставить перед приватними виконавцями чимало питань такого виконання.

Брак дієвих заходів національного примусового виконання у випадку знаходження боржника в ЄС практично створює правовий вакуум для виконання таких рішень. Неузгодженість приватної виконавчої практики з діяльністю Міністерства юстиції України, як центрального органу при виконанні рішень щодо стягнення аліментів в державах ЄС призводить до фактичного блокування такого виконання, а отже, й до неможливості забезпечити ефективний судовий захист права на утримання.

Крім того, низка питань ефективного виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС зумовлюється особливостями судового захисту права на утримання в Україні. Наприклад, вирішення питання про розмежування національної та міжнародної юрисдикції, коли сторона у справі має громадянство України, проте фактично проживає у державі ЄС та має тимчасовий захист такої держави, адже від правильного визначення юрисдикції залежить подальший механізм виконання таких рішень.

У національній правовій науці питання виконання рішень українських судів у державах ЄС не було досліджено предметно, як цілісний правовий механізм. Як правило, більше уваги приділяється дослідженню окремих його

аспектів, наприклад стягненню аліментів, міжнародному виконавчому процесу, питанням виконання іноземних судових рішень в Україні.

Фрагментарність таких наукових досліджень зумовлена тим, що проблематика виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів перебуває на перетині декількох галузей права: міжнародного виконавчого процесу, міжнародного приватного права, сімейного права та цивільного процесу.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення правового механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС в умовах зростання транскордонних сімейних спорів, що має важливе значення як для правозастосовчої практики, так і для розвитку національної правової доктрини.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали праці таких науковців та юристів-практиків як: І.В. Андронов, О.М. Бірюков, Є.М. Білоусов, Н.В. Волкова, Н.Ю. Голубєва, М.О. Гетманцев, К.В. Гусаров, А.С. Довгерт, І.О. Ізарова, І.М. Іліопол, Л.В. Крупнова, В.В. Комаров, М.М. Мальський, В.М. Притуляк, Т.А. Стоянова, С.Я. Фурса, Ю.В. Черняк, Д.А. Шкорупєєв, М.Й. Штефан, С.В. Щербак, І.В. Яковюк та ін.

Також варто відмітити внесок таких зарубіжних авторів, як: К. Beaumont, Р. Beaumont, А. Borrás, J. Degeling, М. Groff, К. Kalaitoglou, Р. Lortie, Р. Mason, М. Župan та ін.

Водночас широке коло наукових праць не формує цілісного правового підґрунтя для дослідження проблем виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС. Переважно вони стосуються окремих аспектів цієї проблематики та можуть бути використані лише як основа для подальшого наукового аналізу, оскільки не присвячені безпосередньо дослідженню виконання рішень саме українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Чимало юрисдикційних проблем мають витоки на рівні національного цивільного чи виконавчого процесу, наприклад: визначення місця проживання, встановлення належної національної чи міжнародної юрисдикції, створення превентивних механізмів для уникнення ризиків паралельних проваджень тощо.

Відтак зазначене зумовлює актуальність теми цього дисертаційного дослідження та її значущість для розвитку юридичної науки і практики.

Нормативну основу дисертаційного дослідження складають Конституція України, ЦПК України, СК України, Закон України «Про виконавче провадження», а також законодавча низка міжнародних конвенцій, зокрема Гаазька конвенція 2007 року, Регламент Ради (ЄС) № 4/2009 тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема наукового дослідження відповідає науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» на 2021-2025 рр., що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266) та науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивільний, нотаріальний та виконавчий процеси в період воєнних та поствоєнних трансформацій» на 2026-2030 роки, що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний теоретичний аналіз механізму виконання рішень українських

судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС та виявлення його проблем, а також визначення напрямків подальшого удосконалення з урахуванням нормативних підходів, наукових поглядів та судової практики України та держав ЄС.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- провести огляд літератури за темою дослідження;
- дослідити історичний розвиток законодавства щодо стягнення аліментів в Європі;
- проаналізувати моделі аліментних зобов'язань в державах ЄС та в Україні з точки зору їх впливу та взаємозв'язку з виконанням рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС;
- здійснити науковий аналіз загальних аспектів визнання та виконання іноземних рішень щодо стягнення аліментів в державах ЄС;
- дослідити порядок взаємодії центральних органів в механізмі виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС;
- проаналізувати безпосередній порядок звернення, а також підстави визнання, виконання й відмови у визнанні та виконанні рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС;
- здійснити порівняльний аналіз визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів за Гаазькою конвенцією 2007 року та Регламентом №4/2009;
- охарактеризувати порядок примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС;
- проаналізувати заходи примусового виконання рішень українських судів в державах ЄС;
- дослідити актуальні питання виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з перебуванням сторін у справах про стягнення аліментів під тимчасовим захистом в державах ЄС;

- сформулювати наукові висновки та пропозиції щодо вдосконалення положень українського законодавства, що регулює порядок визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у механізмі виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Предметом дослідження є виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження у процесі роботи застосовано систему загальнонаукових і спеціально-правових методів пізнання з урахуванням методологічних підходів порівняльного правознавства.

Діалектичний метод пізнання було застосовано для пізнання правового регулювання виконання рішень українських судів в державах ЄС (Розділ I, II). За допомогою методу аналізу та синтезу досліджено категорії механізму виконання рішень українських судів в державах ЄС (Розділ II).

Історико-правовий метод застосовувався при дослідженні генези виконання рішень в ЄС (п. 1.3). За допомогою емпіричного методу були проаналізовані матеріали національної та міжнародної судової та виконавчої практики (п. 2.1., 2.2., Розділ III).

Системний та системно-структурний метод надав змогу проаналізувати систему виконання рішень українських судів в державах ЄС через систему центральних органів (п.п. 2.1., 2.2.).

Формально-юридичний допоміг здійснити тлумачення норм права та виявити прогалини у міжнародному та національному законодавстві (Розділ II). Герменевтичний дав змогу опрацювати систему законодавства щодо міжнародного стягнення аліментів (Розділи II та III). Синергетичний підхід використано для аналізу взаємодії різних правових режимів, зокрема у сфері захисту прав громадян України, які перебувають під тимчасовим захистом у державах ЄС, в контексті реалізації їх права на стягнення аліментів (Розділ III).

Порівняльно-правовий метод дозволив виявити спільні та відмінні риси правового регулювання такого механізму, а також визначити їх роль у процесах адаптації національного законодавства до норм і стандартів ЄС (Розділ II).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, присвяченим аналізу виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

В результаті наукового дослідження одержані такі висновки та результати, що мають наукову новизну:

вперше:

обґрунтована теза, що для України визнання та виконання стягнення аліментів в державах ЄС за Гаазькою конвенцією 2007 року стосується судових рішень, а також затверджених судом мирових угод, а не рішень, що винесені адміністративними органами;

сформульовано визначення механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, як сукупність процесуальних дій стягувача та центральних, та/чи компетентних органів, в залежності від міжнародно-правового інструменту звернення, що складається зі звернення до визнання та/або виконання, а також примусового виконання такого рішення;

сформульовано визначення розуміння примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, як завершальної стадії реалізації усього механізму такого виконання, що здійснюється відповідно до національного законодавства запитуваної держави, незалежно від того, за яким міжнародно-правовим інструментом було забезпечено його попереднє визнання та/чи виконання: за конвенцією чи двостороннім договором, або за принципом взаємності;

запропоновано вирішувати правову колізію виконання рішень про стягнення аліментів з одного й того ж самого боржника за аліментними зобов'язаннями, присудженими українським рішенням та за регресним позовом органу, який здійснив авансові виплати таких аліментів в державі ЄС,

шляхом пред'явлення боржником позову про зменшення розміру аліментів в Україні на підставі істотної зміни матеріального становища боржника у зв'язку з виникненням додаткових фінансових зобов'язань;

запропоновано використовувати комплекс засобів, спрямованих на сприяння укладенню сторонами мирової угоди, з метою усунення правової прогалини, що полягає у відсутності у приватного виконавця під час виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС у порядку Гаазької конвенції 2007 року чи міжнародного договору можливості взаємодії з Міністерством юстиції України як центральним органом та повноважень щодо застосування заходів примусового виконання за межами України;

вдосконалено:

науковий підхід до підстав визнання, виконання та відмови у визнанні та виконанні рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, передбачених ст. 20 і 22 Гаазької конвенції 2007 року, шляхом обґрунтування їх як єдиної системи передумов;

поняття сфери застосування Гаазької конвенції 2007 року та встановлено, що для України її обов'язкове застосування у повному обсязі можливе лише щодо аліментних зобов'язань стосовно дітей віком до 18 років;

процесуально-правовий механізм запобігання паралельним провадженням шляхом обґрунтування необхідності внесення змін до п. 10 ст. 175 ЦПК України щодо покладення на позивача обов'язку повідомляти суд, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, у тому числі до іноземного суду, а також надання ним інформації щодо наявності або відсутності провадження, відкритого за зверненням відповідача за тотожним позовом в іноземному суді;

набуло подальшого розвитку:

наукові положення механізму адміністративного співробітництва для України, передбаченого Розділами II та III Гаазької конвенції 2007 року щодо пріоритетності співробітництва по зобов'язаннях з утримання дітей віком до 18 років;

положення про необхідність зобов'язати суд постановляти ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці за поданням приватного виконавця;

теза щодо комплексної перевірки національними судами місця проживання сторін у справах про стягнення аліментів у випадках перебування їх під тимчасовим захистом в державах ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення та висновки можуть бути застосовані у:

науково-дослідній сфері шляхом формування наукового підґрунтя для дослідження адаптаційних положень цивільного процесуального права та виконавчого провадження у сфері виконання рішень щодо стягнення аліментів в державах ЄС;

у практичній діяльності шляхом удосконалення національної судової та виконавчої практики під час розгляду та виконання справ щодо стягнення аліментів, у тому числі з іноземним елементом (акти впровадження: Ради приватних виконавців Одеської області від «22» жовтня 2025 року; Приморського районного суду м. Одеси від «15» жовтня 2025 року);

у правотворчій сфері для розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання здійснення судочинства та виконавчого провадження у справах про стягнення аліментів, у тому числі з іноземним елементом;

у навчальному процесі при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, лекційних і

практичних курсів, а також під час безпосереднього викладання навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Виконавче провадження», «Європейський цивільний процес» (акт впровадження: Національного університету «Одеська юридична академія» від «28» жовтня 2025 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою роботою, що закладає основи теоретичного осмислення механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС. Дисертація досліджує не лише практичні питання примусового виконання рішень українських судів в державах ЄС, але й спрямована на формування комплексного уявлення про цілісну систему реалізації судового захисту права на утримання від національного судового захисту до різних механізмів його міжнародного виконання в державах ЄС.

Сформульовані в роботі положення та теоретичні розробки ґрунтуються на особистому досвіді автора та аналізі наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, а також виконавчої практики з питань захисту права на утримання.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Теоретичні висновки, сформульовані у дисертації, доповідалися та обговорювалися на: Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції ім. Ю.С. Червоного «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» (м. Одеса, 22 грудня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій Міжнародному дню прав людини, який відзначається міжнародною спільнотою 10 грудня «Права людини в період збройних конфліктів» (31 жовтня 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.); Всеукраїнській науково-практичній ім. Ю.С. Червоного «Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану» (м. Одеса, 16 грудня 2022 р.).

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладено у восьми наукових публікаціях за темою дослідження, чотири з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, перелік яких затверджено МОН України, та у чотирьох доповідях на міжнародних, всеукраїнських та інших науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування), розміщеного на 26 сторінках, та трьох додатків, розміщених на 22 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з яких основний текст — 161 сторінка.

РОЗДІЛ І.

МЕТОДОЛОГІЧНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС

1.1. Методологічні засади наукового дослідження виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Методологія, як інструмент процесу дослідження є тим пізнавальним засобом активної його частини, від якості та належності якого залежить цілісність розкриття об'єкта наукового пізнання. Можна цілком логічно стверджувати, що надійність усього дослідження та його результатів знаходяться у діалектичному зв'язку з методами дослідження.

Наукове сприйняття проблематики виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС, з огляду на міждисциплінарний характер та відсутність у національних джерелах концептуального підходу її розкриття, не може обмежуватися лише загальнотеоретичною методологією правових досліджень.

Існуючі наукові підходи не забезпечують повною мірою врахування особливостей виконання рішень українських судів у різних правових системах держав ЄС, що ускладнює формування цілісного наукового бачення даної проблематики.

Для повного з'ясування особливостей такого правового механізму слід використовувати у тому числі конкретні спеціально-правові методи.

При цьому постає необхідність поєднання різних методологічних підходів, оскільки ізольоване застосування окремих методів не дозволяє досягти повноти дослідження.

Отже, методологія даного дисертаційного дослідження представлена складною системою загальнотеоретичних та спеціально-правових методів

пізнання. Така складність обумовлена не лише об'єктом наукового пізнання, а й необхідністю подолання розриву між національною правовою доктриною та європейськими підходами дослідження.

Водночас кожна з груп методологічної бази дослідження потребує не тільки обґрунтованого вибору, а має й свої складності застосування. Наприклад, загальнотеоретична методологія правових досліджень, ґрунтуючись у першу чергу на загальнонаукових (логіки, філософії, філософії права тощо) засобах пізнання, останнім часом, як доволі часто зазначають науковці, стала вимагати застосування нових методів, що відповідають сучасним глобалізаційним процесам.

Так, М. С. Кельман, досліджуючи методологію сучасного правознавства, зазначив, що її розвиток: «зумовлений інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі і світі, переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму» [115, с. 33]. Науковець у своїй дисертаційній роботі, присвяченій методології правових досліджень, підкреслював, що формування методологічної системи є однією з первісних задач сучасної юриспруденції, зокрема української.

Ю. М. Оборотов звертав увагу на низку викликів, що постали перед теорією сучасної правової науки, які водночас є передумовами зміни парадигми її методології та залишаються актуальними: «проблема функцій юридичної науки в Україні сьогодні набуває особливого значення, оскільки необхідно подолати дедалі помітніше відокремлення юридичної науки від юридичної практики. З іншого боку, триває процес постійного впровадження у правову сферу нових правових норм і інститутів, запозичених з інших правових культур, створено низку кодифікованих актів із безкінечними доповненнями та змінами до них» [137, с. 99].

Саме у площині означених методологічних проблем знаходиться дисертаційне дослідження виконання рішень українських судів у державах ЄС, оскільки з одного боку традиційні методологічні підходи, наприклад діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, не можуть бути залишені поза

увагою, а з іншого тематика роботи не може бути розкрита лише за допомогою загальноправових засобів та спеціально-правових.

Дисертаційне дослідження потребує опрацювання чималої кількості правових аналізів інститутів ЄС. Без дослідження європейських наукових підходів неможливо усвідомити логіку виконання рішень українських судів у державах європейської спільноти та подивитися на неї у світлі процесів трансформації української правової системи в умовах глобалізації та європейської інтеграції.

У такому контексті дуже слушна думка В. В. Дудченко щодо універсалізації права у світлі глобалізаційних процесів: «В сучасних процесах стрімкого розвитку технологічного інструментарію забезпечення новітніх форм комунікації суспільства відбувається становлення глобальної правової системи, в якій міжнародне право і національні правові системи, стають тісно взаємопов'язаними елементами єдиної цілого, об'єктом регулювання якої є вся людська цивілізація» [100].

Своє чергою Р. М. Бірюков зазначає: «що універсалізація національного права підсилює, з одного боку, вплив міжнародного права на національне, а з іншого – зміцнює позиції національного права при розробці норм міжнародного права. Передумовою зближення правового регулювання слід вважати широку інтернаціоналізацію у найрізноманітніших сферах життєдіяльності людей» [75, с. 18].

Окреслені проблеми, скоріш за все, не єдині, але вкрай актуальні для теми даної кваліфікаційної роботи, яка знаходиться не стільки в міжгалузевій площині регулювання цивільного та виконавчого процесу, сімейного права, а скільки у міждисциплінарному правовому полі, що потребує застосування інтегрованого методологічного підходу.

Як вже було підкреслено, виконання рішень українських судів саме у державах ЄС потребує дослідження норм міжнародного та європейського законодавства, а саме тому центральне місце методологічного інструментарію

було відведено застосуванню методологічних прийомів порівняльного правознавства.

Саме різноманітність правових підходів у державах ЄС обумовлює необхідність застосування порівняльно-правового методу як ключового елементу методології дослідження.

Отже, з урахуванням окресленого контексту у роботі було застосовано систему загальнонаукових, спеціально-правових методів пізнання, з урахуванням методологічних підходів порівняльного правознавства. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність дослідження та підвищити наукову обґрунтованість отриманих результатів.

Загальнонаукові методи пізнання застосовувалися протягом усього дослідження, а базовим серед них став діалектичний.

Діалектику як метод пізнання, на думку Р. М. Шевчука, започаткував ще Сократ, який розумів її як спосіб визначення та формування понять, покликаних відображати сутність речей, а Г. Гегель визначав діалектичний метод, як методологічний підхід до розгляду будь-якого об'єкта як суперечливого процесу, спрямованого на розвиток і перехід на вищий рівень буття, а також як цілісну систему категорій діалектичної логіки, що формує методологічний каркас будь-якої пізнавальної діяльності [196, с. 216, 217].

Як зазначав О. А. Івакін: «Між тим будь-яке ціле – це система. Такого розуміння системи не дають абстрактно метафізичний «системний підхід», «системно структурний аналіз» тощо; його дає тільки знання діалектики відношення цілого і частин, в якому частина виступає як елемент системи в якості цілого, а природа однієї з частин становить сутність усіх інших» [105, с. 195–197].

Своєю чергою О. І. Ющик додала до зазначеного твердження: «Не усвідомивши діалектики цілого й частин, ми не отримаємо розуміння співвідношення загального діалектичного методу з особливими методами, якого (розуміння) бракує практично всім теоретикам і дослідникам права» [202].

У дисертаційному дослідженні діалектичний метод пізнання застосовувався для пізнання правового регулювання виконання рішень українських судів у державах ЄС, як динамічної системи, що розвивається під впливом суперечностей між національним та європейським правом. Це дало змогу дослідити розвиток правового регулювання від порядку отримання рішення українського суду щодо стягнення аліментів до його виконання у державах ЄС, як єдиного цілісного механізму (Розділ I, II).

За допомогою визначеного методу вдалось простежити суперечності та неоднозначності між нормативними вимогами Гаазької Конвенції 2007 року і судовою практикою, зокрема розкрити причинно-наслідкові зв'язки між ухваленим з порушенням юрисдикційних вимог рішенням суду та проблемами його подальшого виконання у державах ЄС. Це дозволило встановити закономірності виникнення проблем виконання рішень українських судів у державах ЄС у зв'язку з національним порядком їх ухвалення, та обґрунтувати шляхи їх усунення (п. 3.3).

Метод аналізу та синтезу на думку В. В. Філатова, дозволяє сформулювати авторські визначення та класифікації як невід'ємний елемент наукового дослідження, систематизувати його понятійний апарат, узагальнити отримані висновки та виявити закономірності розвитку досліджуваних явищ [182, с. 160].

За його допомогою досліджено основні класифікації аліментних зобов'язань в Україні та державах ЄС, а також систематизовано відмінності у підходах до їх класифікації з метою формування узагальненого підходу до визначення підстав застосування Гаазької конвенції 2007 року (п. 1.4).

У дослідженні саме з використанням методу аналізу та синтезу визначено ключові категорії механізму виконання рішень українських судів у державах ЄС, зокрема сферу дії Гаазької конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання року 2007 (далі - Гаазька конвенція 2007 року), систему центральних органів в Україні та державах ЄС, підстави їх звернення до визнання та підстави відмови у визнанні (розділ II).

Застосування аналізу дозволило дослідити особливості процедур визнання та виконання таких рішень, тоді як метод синтезу узагальнити отримані результати та сформулювати цілісне уявлення про механізм виконання рішень українських судів у державах ЄС (Розділ II).

За допомогою узагальнення, як логічної операції переходу від понять із меншим обсягом до понять із більшим обсягом зі збереженням родо-видових відношень [133, с. 19], досліджено передумови визнання та виконання рішень українських судів про стягнення аліментів у державах ЄС, як цілісної системи. Водночас застосування обмеження як зворотної логічної операції дозволило перейти від загального порядку виконання рішень українських судів у державах ЄС, передбаченого Гаазькою Конвенцією 2007 року, до аналізу особливостей правового регулювання виконання таких рішень за законодавством окремих держав ЄС.

Дедуктивний метод застосовувався при аналізі положень міжнародно-правових актів (конвенцій, двосторонніх угод) щодо їх реалізації на національному рівні держав-учасниць, зокрема Гаазької Конвенції 2007 року та Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання.

Метод індукції використовувався під час дослідження практики застосування положень Гаазької Конвенції 2007 року на прикладі конкретних судових справ, що дозволило сформулювати узагальнені висновки щодо особливостей її застосування.

Відповідно до усталеної традиції наукових досліджень, після розгляду застосованих загальнонаукових методів виникає необхідність звернення до спеціальних методів, що застосовуються для дослідження окремих аспектів правових явищ [99, с. 8], а в дисертаційній роботі окремих положень її підрозділів.

Історико-правовий метод застосовувався при дослідженні генези виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС у європейському цивільному процесі (п. 1.3), а також еволюції та

взаємозв'язку міжнародно-правових актів, зокрема конвенцій і угод. Застосування цього методу дозволило простежити розвиток міжнародного регулювання аліментних відносин та виконання таких рішень у ретроспективі, а також встановити передумови адаптації національного цивільного і виконавчого процесів до європейських стандартів. Ретроспективний аналіз дав змогу виявити чинники, що зумовили формування відповідних правових механізмів, а також особливості їх взаємодії та практичного застосування. Це забезпечило більш глибоке розуміння змісту та спрямованості сучасного правового регулювання, виходячи з історичних передумов його становлення.

За допомогою емпіричного методу впродовж усієї роботи були використані та проаналізовані матеріали судової практики, як національного, так і міжнародного рівнів. Оскільки тема кваліфікаційної роботи має міжнаціональний характер, зрозуміти усі особливості реалізації виконання рішень українських судів у державах ЄС можна лише на конкретних прикладах судової практики, зокрема національних судів, Європейського Суду з прав людини та Суду Європейського союзу. Крім того особливості примусового виконання було досліджено з урахуванням прикладів національної приватної виконавчої практики (п. 2.3.).

Системний та системно-структурний метод надав змогу проаналізувати систему виконання рішень українських судів у державах ЄС через мережу центральних органів, визначених Гаазькою конвенцією 2007 року, а, також безпосередній порядок звернення до компетентних органів у державах ЄС з аналогічною вимогою, як структурні елементи однієї системи. Шляхом застосування такого методу було досліджено виконання рішень українських судів у державах ЄС окремо, як через мережу центральних органів (п. 2.1.), так й безпосередній порядок звернення до компетентного органу (п. 2.2.). Що у результаті надало змогу виявити недоліки усього механізму виконання рішень українських судів у державах ЄС та запропонувати пропозиції їх вдосконалення (п. 3.3.).

Формально-юридичний метод на думку деяких науковців [182, с. 162] є основою соціально-правової методології, оскільки при дослідженні міжнародно-правових норм дозволяє визначити їх формальний зміст, сприяє розкриттю внутрішньої структури, формуванню понять, а також дає змогу систематизувати основні результати дослідження міжнародно-правового явища, узагальнюючи різні погляди на окремі його елементи.

Систематизація результатів дослідження міжнародно-правового явища - виконання рішень українських судів у державах ЄС, за допомогою узагальнення поглядів різних вчених, як українських, так й європейських дала змогу виокремити різноманітні правові режими їх виконання (договірний, конвенційний), узагальнити та створити теоретичну систему передумов такого звернення, а також підстав відмови у визнанні рішень українських судів у державах ЄС.

Зазначений метод застосовано при аналізі положень міжнародного законодавства, зокрема конвенцій, двосторонніх угод, регламентів ЄС та матеріалів судової практики (рішень Європейського суду з прав людини, рішень суду Європейського союзу, національної судової практики), а також чинного національного законодавства, зокрема Цивільного процесуального кодексу, Сімейного кодексу, Закону України «Про виконавче провадження» та інших норм.

Крім того, за допомогою формально-юридичного методу здійснено тлумачення норм права та виявлено колізії та прогалини у міжнародному та національному законодавстві, зокрема відсутність правових підстав переходу від національного виконавчого законодавства до міжнародного порядку у разі відкриття провадження щодо боржника, громадянина України, який перебуває за кордоном (п. 2.3).

За допомогою герменевтичного методу (метод тлумачення текстів) була опрацьована система законодавства щодо міжнародного стягнення аліментів, а також з'ясована взаємодія відповідних конвенцій і Регламентів ЄС. Це дало

можливість визначити особливість їхнього застосування та узгодження в тій сфері, де діють зазначені норми (Розділи II та III).

У контексті необхідності аналізу міжнародного законодавства такий метод має вирішальне значення, оскільки зміст міжнародно-правових норм, як правило відображає контекст різних правових систем, потребує тлумачення та узгодження з національним законодавством.

Для дослідження міжнародно-правових явищ особливе значення має синергетичний метод [182, с. 161], який дозволяє розглядати правове регулювання як складну динамічну систему, що формується внаслідок взаємодії національного, міжнародного та європейського права. Його застосування є доцільним при аналізі процесів адаптації українського законодавства до правових стандартів ЄС.

У межах дисертаційного дослідження синергетичний підхід використано для аналізу взаємодії різних правових режимів, зокрема у сфері захисту прав громадян України, які перебувають під тимчасовим захистом у державах ЄС, у контексті реалізації їх права на стягнення аліментів.

Застосування цього методу дозволило дослідити особливості судового захисту та виконання рішень у зазначеній категорії справ (п. п. 2.3; 3.3), а також виявити правові колізії, що виникають внаслідок поєднання різних правових систем. Синергетичний метод дав змогу розглядати ці колізії не ізольовано, а як результат взаємодії правових режимів, що, своєю чергою, сприяло формуванню підходів до їх комплексного врегулювання.

Як відмічають вітчизняні компаративісти, у структурі методології дослідження порівняльного правознавства є декілька компонентів: порівняльно-типологічний підхід, теорія порівняльно-правового методу, методи та засоби порівняльного дослідження, методика порівняльно-правового аналізу [139, с. 8]. Для обраної теми дослідження елементи порівняльного правознавства, а саме порівняльно-правовий метод, практично став одним з основних засобів пізнання.

Розкрити механізм виконання рішень українських судів у державах ЄС, без порівняльної характеристики неможливо. Саме шляхом порівняння досвіду окремих країн стає зрозумілим шлях запровадження реформ, вдалість досвіду виконання, отримання тих результатів, що ставить перед собою тематика виконання рішень українських судів у державах ЄС, яких ми бажаємо досягти.

За допомогою порівняльно-правового методу, як зазначають Л. О. Дударєва та Р. М. Ляшук, можливе зіставлення правових інститутів або сфер права, як у різні історичні періоди в межах однієї правової системи (діахронний аналіз), так і правових інститутів, що функціонують одночасно в різних державах (синхронний аналіз) [99, с. 9].

У дослідженні застосовано як діахронний аналіз, зокрема для вивчення генези міжнародно-правового регулювання, так і синхронний при дослідженні застосування положень Гаазької Конвенції 2007 року та Регламенту (ЄС) № 4/2009 про утримання (розділ III). Це дозволило виявити спільні та відмінні риси правового регулювання такого механізму, а також визначити їх роль у процесах адаптації національного законодавства до норм і стандартів ЄС.

Традиційні для вітчизняної правової науки методи огляду літератури повністю не можуть охопити всі численні інформаційні джерела, що з'являються завдяки інтеграційним процесам, що тривають в Україні попри воєнний стан [116, с. 133]. Діджиталізація публікацій, практично тотальний перехід до електронних мереж та баз даних потребують нових підходів до огляду літератури. Одним з таких підходів може стати систематичний огляд (systematic review).

У вітчизняному науковому юридичному просторі застосування такого методу дослідження літератури ще не зовсім поширене в національному юридичному науковому просторі. Проте застосування деяких елементів систематичного аналізу при наукових юридичних дослідженнях надав змогу створити певну прозору та відтворювальну структуру (алгоритм) пошуку наукової літератури за напрямком дослідження (п.1.2).

Як підсумок, застосування комплексного методологічного підходу при дослідженні тематики виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, дав змогу здійснити ґрунтовний аналіз норм цивільного процесуального законодавства, що регулює порядок стягнення аліментів, норм міжнародного та європейського права, що регулює порядок міжнародного стягнення аліментів та виконання таких рішень, а також виявити правові колізії в їх правовому регулюванні та запропонувати шляхи їх вирішення.

1.2. Системний огляд літератури з питань виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС знаходиться у площині регулювання норм міжнародного законодавства, європейського цивільного процесу, а також виконавчого та цивільного процесу, сімейного права України. Це робить тему актуальною, багатовимірною, проте ускладнює її дослідження.

Для розкриття тематики дослідження слід проаналізувати практично нову для української судової та виконавчої систем тему транснаціонального виконання рішень українських судів у державах ЄС. Незважаючи на те, що в законодавстві закріплені правові засади її регулювання, наукових досліджень з цієї тематики практично немає.

Оскільки відповідно до ст. 114 Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (далі – Угода про асоціацію) [160], Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство до норм законодавства Європейського Союзу, чимало реформ у законодавчій, судовій та виконавчій системах було проведено чимало реформ.

Втім чинне регулювання транснаціонального виконання знаходиться в правовому полі не тільки національного, а ще й міжнародного та законодавства держав-членів ЄС, що ускладнює дослідження та створення ґрунтового теоретичного сприйняття усього механізму виконання рішень українських судів у державах ЄС.

Тому як теоретичне формування наукового дослідження механізму виконання рішень українських судів у державах ЄС, так і практичний аспект фактичного виконання таких рішень потребують наукового осмислення. При цьому слід враховувати як європейські стандарти в контексті зобов'язань України, що впливають із перспективи членства в ЄС та посилення транснаціональних правових відносин, так і сучасний стан національного правового регулювання відповідного порядку.

Огляд літератури за темою роботи потребує нових підходів. Тому в роботі здійснено спробу застосувати традиційний підхід до огляду наукових джерел та побудувати його за принципом системного аналізу, зокрема шляхом групування наукових джерел залежно від галузі права чи законодавства за окремими аспектами кваліфікаційної роботи.

Для визначення порядку застосування законодавчих норм у правовідносинах, що виникають на підставі міжнародних договорів України про правову допомогу, у дисертаційному дослідженні слід було звертатися до правових категорій *міжнародного приватного права*, зокрема з цього приводу науковим підґрунтям роботи стали праці Г. В. Галущенко [84, с. 136].

Для розуміння особливостей міжнародних сімейних правовідносин та їх регулювання були використані наукові праці А.С. Довгерта, О.М. Бірюкова [136, с. 217-219]; Є.М. Білоусова, І.М. Жукова, В.В. Комарова, І.В. Яковюк [135, с. 259-261] та інших.

При виконанні рішень українських судів у державах ЄС неодмінно постає питання вирішення правових колізій, тому для кращого розуміння взаємодії права Європейського Союзу та міжнародного права були проаналізовані наукові думки І.З. Брацук [178, с. 180-196].

Однією з ідей дисертаційної роботи стало дослідження проблем адаптації чинного законодавства до законодавства ЄС, що була виявлена при дослідженні виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС. З урахуванням останніх соціальних та політичних подій, оминати зазначену тему не уявляється можливим. По-перше, з урахуванням зобов'язань України відповідно Угоди про асоціацію, її заявки на членство в Європейському Союзі, адаптація є одним з напрямків державного розвитку. По-друге, у ході дослідження теми дисертації було встановлено наявність низки проблем, з якими стикаються громадяни України під час виконання рішень українських судів, особливо ті, які були вимушені залишити територію України та отримали тимчасовий притулок у державах ЄС. У зв'язку з цим було також виявлено правові прогалини чинного виконавчого законодавства у сфері виконання рішень українських судів на території держав ЄС. Деякі аспекти такого питання були розкриті за допомогою наукових поглядів М.Р.Аракеляна, Х.Н.Бехруза, Ю.Ю.Акіменко та інших у роботі «Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики» [134, с. 382–406]. Питання розмежування поняття гармонізації та адаптації, а також особливостей адаптаційних процесів було досліджено за допомогою роботи І. В. Яковюк «Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз» [203]. Проблемні питання гармонізації європейського цивільного судочинства допомогли розв'язати наукові праці С. Н. Van Rhee [62], М. Storme [56].

Історична генеза виконання судових рішень була досліджена крізь призму ідей, у тому числі європейського цивільного процесу. Одним з провідних фахівців у питаннях якого є І. О. Ізарова. Саме її авторське монографічне дослідження «Теоретичні засади європейського цивільного процесу» [109] допомогло дослідити історичний розвиток виконання судових рішень у взаємозв'язку із європейським цивільним процесом. А також краще усвідомити специфіку правової культури європейського права, цінностей, без урахування яких, лише законодавча імплементація правових норм не надасть бажаного результату адаптації.

Поняття та види аліментних зобов'язань, аліментів, процесуальні особливості розгляду справ про стягнення аліментів та особливості виконання таких судових рішень були дослідженні за допомогою наукових розробок дисертації Д.А. Шкорупеєва «Процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів у цивільному судочинстві» (2021) [200], та його тематичної монографії у співавторстві з Н.В. Волковою «Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів» [82].

Оскільки предметом дослідження є виконання рішень українських судів у державах ЄС, без визначення особливостей аліментних зобов'язань за сімейним правом України, їх видів, видів судових рішень, процесуальних особливостей суб'єктів провадження та заходів національного виконавчого провадження розглянути тему неможливо. Зазначені праці стали важливим теоретико-правовим базисом частини наукового дослідження присвяченої ухваленню рішень українських судів про стягнення аліментів.

Водночас, задля розуміння виконання рішень про стягнення аліментів у державах ЄС національних підходів недостатньо. Найскладнішим питанням, на рівні процесуальних особливостей виконання, є визначення ознак та понять аліментів, утримання, аліментних зобов'язань та їх видів в європейському розумінні, тому для зближення теоретичного контексту національного та європейського поняття аліментних зобов'язань у державах ЄС були використані наукові дослідження таких вчених, як Goubet M., Buckingham S., Jacob C., Wells-Greco M., Q. Liger [58], Beaumont K., Mason P. [6].

Теоретико-правові особливості судових рішень, їх класифікації були розкриті за допомогою теоретично-практичного дослідження І.В. Андронova «Судові рішення в цивільному процесі України» [72]. З огляду на те, що виконання судового рішення є одним із його обов'язкових правових наслідків і водночас підставою для відкриття виконавчого провадження, а також умовою застосування конвенційного правового режиму, доктринальні підходи до його наукового осмислення виявляють низку тонкощів взаємозв'язку між національним судовим рішенням і порядком його міжнародного виконання.

Зокрема, наприклад йдеться про темпоральні межі обов'язковості рішень суду та особливості порядку їх виконання у державах ЄС.

У процесі виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС виникає низка юрисдикційних питань, а також потреба у належній правовій визначеності окремих юридичних категорій, оскільки нормативним підґрунтям основного режиму виконання рішень українських судів у державах ЄС є Гаазька конвенція про міжнародне стягнення аліментів 2007 року.

Для з'ясування таких питань важливе значення мало докторське дослідження Ю. В. Черняк «Уніфікація норм міжнародного цивільного процесу: проблемні питання теорії і судової практики вирішення сімейних спорів» [191]. Наприклад, її правова позиція щодо застосування категорії «звичайного місця проживання», яка, попри відсутність чіткої законодавчої дефініції у міжнародних договорах, має ключове значення для застосування положень Гаазької Конвенції про міжнародне стягнення аліментів 2007 року або відповідних договорів про правову допомогу, стала відправною точкою для формулювання дисертаційного висновку щодо доцільності включення цього поняття до переліку передумов відкриття національними судами провадження у справах про стягнення аліментів, у яких одна зі сторін перебуває під тимчасовим захистом у державах ЄС.

Крім того зазначена праця стало підґрунтям порівняльно-правового аналізу співвідношення положень Регламенту №4/2009 про утримання та Гаазької Конвенції про міжнародне стягнення аліментів 2007 року. Такий аналіз був здійснений у дисертаційній роботі з огляду на адаптаційні процеси, що тривають в Україні.

Для з'ясування категорій положень Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року, зокрема визначити сферу її застосування, повноваження центральних органів та їх компетенцію у сфері виконання рішень на території учасників Конвенції, стороною якої є усі країни ЄС тощо як європейські автори її офіційного

тлумачення, визначити відмінність з безпосереднім порядок звернення до компетентних органів, а також дослідити тлумачення підстав звернення до виконання та визнання рішень та підстав їх відмови, були використані праці A.Borrás, J. Degeling [11], як авторів офіційного тлумачення положень Конвенції.

Науково-дослідницька праця P. Lortie та M.Groff [45] сприяла уточненню розуміння відмінностей між правовими режимами міжнародного стягнення аліментів, передбаченими Регламентом № 4/2009 та Гаазькою Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів 2007 року. Оскільки Регламент було ухвалено пізніше за Конвенцію, до набрання ним чинності виконання відповідних рішень на території держав ЄС здійснювалося згідно положень останньої. У зв'язку з цим з'ясування основних спільних і відмінних рис у порядку їх правового регулювання дає змогу сформулювати цілісне уявлення про механізм виконання таких рішень у державах ЄС.

Оскільки захист прав дитини та забезпечення її найкращих інтересів є одним із найважливіших міжнародних стандартів, під час дослідження питань їх дотримання, що пронизують усе дисертаційне дослідження, необхідно чітко усвідомлювати відповідний контекст. Зазначені питання були розкриті за допомогою докторської дисертації Н.В. Волкової «Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві». Така роботи, крім того, допомогла при визначенні різних форм та способів захисту прав та інтересів дитини в аліментних зобов'язаннях, а, також при дослідженні міжнародно-правового регулювання відносин за участю дітей [81].

Міжнародний виконавчий аспект теми дисертаційного дослідження був проаналізований з урахуванням наукових розробок М. М. Мальського, який у докторській дисертації «Теоретичні основи міжнародного виконавчого процесу» висвітлив існуючі проблеми невизначеності багатьох термінів національного та *міжнародного виконавчого процесу*, правові проблеми тлумачення судами поняття «іноземний елемент» тощо [132, с. 4-5]. Його науковий підхід та систематизація основних існуючих моделей виконавчих

систем в державах ЄС стали фундаментом наукового аналізу порядку виконання рішень українських судів в державах ЄС за критерієм належності до певної виконавчої системи.

Крім того, одна з центральних проблем дисертаційного дослідження - відсутність у національному законодавстві правового регулювання та визначення приватного виконавця суб'єктом транснаціонального виконавчого процесу, була досліджена з урахуванням позиції М. М. Мальського.

Дослідження особливостей виконання судових рішень у транскордонних спорах у державах, що не є учасниками відповідних міжнародних механізмів, має свою специфіку. Значна кількість держав, які не є членами європейської спільноти, накопичили відповідний досвід, що був проаналізований у дослідженні ЄС Kohler Ch. [43].

Наукові праці С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, як провідних фахівців з *теорії виконавчого процесу*, були використані при дослідженні співвідношення таких доктринальних понять, як виконавчий процес, виконання судових рішень, як завершальної стадії судового процесу, виконавче провадження з урахуванням європейських стандартів [185; 186]. Також наукові думки, викладені в монографії С. Я. Фурси, Є. І. Фурси щодо сучасного стану науки виконавчого процесу та перспектив її розвитку, дали змогу дослідити подальші напрямки розвитку виконавчого процесу, як науки [184], що стало особливо важливим для створення цілісного наукового базису даної роботи.

Теоретичну базу дослідження з питань виконавчого провадження склали дисертаційні роботи таких авторів, як Л. В. Крупнова «Система виконавчого провадження в Україні: теоретико правові і праксеологічні аспекти» (2018) [128] та В. М. Притуляк «Повноваження суду при примусовому виконанні рішень у цивільних справах» (2016) [147].

Зазначені праці дали змогу сформулювати цілісне уявлення про систему виконавчого провадження в Україні, а також про існуючі моделі виконавчого провадження у державах ЄС. Останнє є необхідним для розуміння правового порядку примусового виконання рішень українських судів у державах ЄС,

зокрема їх залежності від обсягу повноважень суду, який, згідно з проведеним аналізом, у більшості держав виступає безпосереднім компетентним органом, що здійснює процедуру екзекватури та може бути наділений повноваженнями щодо їх примусового виконання.

Для формування визначень та змісту понять виконавчого процесу, як складової права та судовий розгляд, виконавчого процесу, дослідження питань примусового порядку виконання рішень щодо стягнення аліментів в Україні, та інших питань цивільного процесу та виконавчого провадження були використані наукові праці таких вчених, як Н.Ю. Голубєвої, І.В. Андронova, Н.В. Волкової, І.О. Бута та інших [77; 89; 166].

Аналіз літератури свідчить, що його джерельна база неоднорідна, проте створює певну систему. Така система складається з двох рівнів - національного та європейського. Такі рівні взаємозалежні у тому сенсі, в якому проявляється взаємозв'язок сенсу взаємного міжнародного виконання рішень. Інший аспект системного аналізу огляду літератури за напрямом дослідження здійснювався відповідно до міждисциплінарної структури теми, зокрема з урахуванням основних розробок у цивільному процесі, виконавчому процесі та сімейному праві України, а також з урахуванням аналізу міжнародного законодавства у сфері виконання судових рішень про стягнення аліментів у державах ЄС.

1.3. Генеза виконання рішень щодо стягнення аліментів у Європі: від Гаазьких Конвенцій до *acquis* ЄС

У цьому підрозділі досліджуються етапи формування правових віх, що прямо або опосередковано забезпечують виконання рішень про аліменти в державах ЄС від перших нормативних актів до спеціалізованих інструментів, а саме Регламентів ЄС.

Можна стверджувати, що виконання іноземних судових рішень є однією з передумов уніфікації європейського та міжнародного цивільного процесу, що поступово від перших конвенційних актів до Європейської Конвенції з

прав людини, більш спеціалізованих конвенційних актів, таких як Гаазька Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р. та Регламентів ЄС, підтверджували практичне значення наближення законодавства у європейському просторі.

Основною складністю такого наукового аналізу є занадто широкий предмет дослідження. Проте оминати історичну генезу формування нормативно-правової бази виконання рішень щодо стягнення аліментів у державах ЄС, здається не логічним, та таким, що штучно буде звужувати увагу дослідження до процесів сьогодення.

Крім того, він є актуальним для сучасного перехідного етапу євроінтеграційних процесів України у світлі адаптації національного законодавства до європейського, що відповідає положенням статті 114 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [160], як напряму державного розвитку.

Саме тому доцільно розглянути генезу виконання судових рішень в цивільному процесі ЄС з акцентом на ті міжнародні європейські акти, що мають першочергове значення для виконання судових рішень, у тому числі в аліментних правовідносинах в державах ЄС.

Уніфікація норм, які регулюють такий порядок розгляду й вирішення міжнародних сімейних спорів та інтенсивна спеціалізація таких норм щодо аліментних зобов'язань, розпочалася лише наприкінці ХХ століття. Як підкреслює Ю.В. Черняк, проблематикою такого процесу є те, що процесуальне й сімейне право розглядаються як ті сфери права, котрі дуже тісно пов'язані з державою суду та з її правовою культурою й тому важко піддаються гармонізації та уніфікації [191, с. 42].

Водночас, як свідчить системний історично-правовий аналіз тенденції наближення норм міжнародного сімейного, цивільного процесуального та європейського права розпочались дещо раніше і це питання слід проаналізувати більш детально.

Зближення права європейських держав та європейська інтеграція, що супроводжує утворення ЄС, має доволі тривалу історію, поступово еволюціонуючі відповідно до потреб суспільства [107]. Як підкреслює О. В. Руденко: «Європеїзація міжнародного права проявляється в широкому сенсі - опосередковано через визнання міжнародних правопорядків, а в узькому як взаємне визнання та виконання, в першу чергу судових рішень» [170, с. 5-6].

Передумови створення єдиного правового поля були зумовлені економічними та соціальними потребами суспільства. Об'єднання незалежних європейських держав і створення спільного ринку товарів, послуг, капіталу та робочої сили спричинили необхідність гармонізації права, формування єдиного, або принаймі близького до спільних стандартів, механізму судового захисту та забезпечення реального виконання судових рішень.

Крім того дві європейські міжнародні організації Рада Європи та ЄС, що наголошують єдині європейські цінності, такі як верховенство права, демократію і право кожного на судовий захист зіграли велечезну роль у процесі становлення європейського цивільного законодавства, але кожна з організацій відіграє свою роль у становленні цих цінностей у сучасному світі - Рада Європи об'єднує уряди з усієї Європи для запровадження мінімальних правових стандартів, здійснює нагляд за їх дотриманням державами-учасниками [183, с. 45], а також діяльність органів Ради Європи, певним чином спрямована на забезпечення ефективного нагляду за виконанням рішень Європейського суду з прав людини [178, с. 293-294].

Однак процес відбувався поступово. У доктрині виділяють кілька напрямів щодо визначення початку процесу наближення європейського цивільного процесу: з прийняття Європейської конвенції з прав людини чи ще до даного акту існували певні передумови наближення законодавства [118, с. 5]. Водночас не можна обійти увагою Гаазькі конференції 1893 року, коли за допомогою засновника та першого президента Інституту міжнародного права Т. Ассера у Нідерландах була скликана перша сесія Гаазьких конференцій з міжнародного приватного права [109, с. 18-19]. Саме вони стали плацдармом

для подальшого прийняття Гаазьких конвенцій, чимало яких сьогодні є основними у сфері регулювання стягнення аліментів у державах ЄС.

У науковій літературі термін «Гаазькі конвенції» вживається як узагальнюючий термін, що охоплює всі Гаазькі конвенції, прийняті від першої до останньої.

Підкреслюють декілька напрямків уніфікації питань міжнародного цивільного процесу [138; 189], проте в аспекті тематики дисертаційної роботи особливу увагу буде приділено саме уніфікації норм, які регулюють цивільні процесуальні та міжнародні сімейні спори, зокрема що стосуються аліментних правовідносин.

Для ретроспективного аналізу поступового наближення норм цивільного процесу на європейському просторі доцільно виділити основні конвенції з міжнародного приватного права у їх хронологічній послідовності та окреслити ключові ідеї, що демонструють еволюцію такої правової моделі:

— Перша Гаазька конвенція з цивільного процесу від 14 листопада 1896 р. [27], яка згодом була замінена Конвенцією 1905 р [30] регулювала питання виконання судових рішень лише опосередковано, втім як й низка наступних конвенцій. Зокрема, Конвенція з цивільного процесу, що була підписана 1 березня 1954 р. та скасувала Конвенцію 1905 р., передбачала положення, зокрема, про вручення судових і позасудових документів, судові доручення, надання безоплатної правової допомоги тощо. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1965 р. [29] (замінила Главу 1 Конвенції 1954 р.) закріпила мету своєчасного забезпечення того, щоб судові та позасудові документи, які підлягають врученню за кордоном, доводилися до відома адресата у достатньо короткі строки.

Як вбачається передумовами наближення норм цивільного процесу перших Гаазьких конвенцій стала необхідність взаємного обміну

повідомленнями та судовими документами між судовими органами держав європейського простору;

— Конвенція 1961 р. [34] вже скасувала вимогу легалізації іноземних офіційних документів та закріпила, що іноземні судові документи можуть подаватися в інших державах-учасниках без дипломатичної або консульської легалізації за наявності апостиля, виданого компетентним органом (ст. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7);

— Конвенція про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах 1970 р. [31], як наступний крок трансформації міжнародних цивільних процесуальних правовідносин розширила попередні межі таких взаємовідносин від тільки обміну судовими повідомленнями та документами до можливості отримання доказів, через виконання судових доручень;

— Група Конвенцій про доступ до правосуддя та правової (юридичної допомоги): Конвенція про доступ до правосуддя 1980 р. [33], Конвенція про угоди про вибір суду 2005 р. свідчать про поступове розширення сфери дії конвенційних правових режимів на території Європи. Ці акти не встановлювали повного режиму виконання рішень про стягнення аліментів, однак створили процесуальну інфраструктуру належного повідомлення та збирання доказів — передумову для подальшого взаємного визнання.

— Група *«Гаазькі дитячі Конвенції»* має самостійне значення для міжнародного регулювання сімейних спорів, у тому числі з аліментних правовідносин, та виконання таких рішень. Як зазначає Ю. В. Черняк: «Лише в рамках Гаазької Конференції з міжнародного приватного права було прийнято 5 Конвенцій з аліментних правовідносин: Конвенцію про право, що застосовується до аліментних зобов'язань стосовно дітей 1956, Конвенцію про визнання і виконання рішень про аліментні зобов'язання стосовно дітей 1958 р., Конвенцію про право, що застосовується до аліментних зобов'язань 1973 р.,

Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р. та Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р. Крім цього, укладено декілька регіональних міжнародних договорів» [191, с. 111-112]. Слід зазначити, що результати даного дослідження у подальших розділах свідчать, що сьогодні «Гаазькі дитячі Конвенції» відіграють значну роль у сфері виконання судових рішень на міжнародному просторі, у державах ЄС при виконанні рішень у сфері захисту прав дітей, у тому числі у сфері стягнення аліментів у відносинах з країнами не членами ЄС.

Гаазькі дитячі конвенції є результатами взаємодії Гаазької конференції, практики Суду Європейського союзу, а також ООН та Ради Європи, оскільки вони враховують та продовжують чимало ідей іншого конвенційного законодавства у сфері захисту прав дітей, зокрема Конвенції про права дитини 1989 р. [192].

— Одним з основних актів у сфері стягнення аліментів, визнання та виконання таких рішень в ЄС є Регламент (ЄС) № 4/2009, що формувався у взаємному зв'язку та чимало його положень концептуально узгоджуються з положенням Гаазької Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р.

— Серед останніх нормативно-правових актів такого рівня, до якого безпосередньо долучилась й Україна, є Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах [156], що була підписана 2 липня 2019 року в Гаазі. Для України вона набрала чинності 1 вересня 2023 року після ратифікації Законом України № 2342-IX від 1 липня 2022 року [156]. Конвенцією встановлюються загальні рамки, згідно з якими судові рішення однієї Договірної Сторони будуть визнаватися та/або виконуватись в іншій, якщо можуть бути передані і немає підстав для відмови. Проте її

положення не розповсюджується на сімейні спори та аліментні зобов'язання.

У науці значення Гаазьких Конвенції, особливо перших з них, певною мірою критикують, підкреслюючи їх неефективність у регулюванні цивільних процесуальних правовідносин та непридатність в регулюванні транскордонних спорів, віддаючи перевагу та визначальну роль у становленні єдиного цивільного процесу ЄС - Європейській та Брюссельській конвенції [109, с. 20].

Проте дослідження довело, що саме Гаазька Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р. стала основним актом за яким здійснюється визнання та виконання судових рішень щодо стягнення аліментів для держав не членів ЄС в європейському просторі.

Здається точнішим чином значення Гаазьких конференцій відображає точка зору Ю.В. Черняк, яка підкреслює їх значення наступним чином: «З-поміж усіх міжнародних організацій, під егідою яких відбувається уніфікація норм міжнародного приватного права, найбільшу увагу питанням міжнародного правового захисту сім'ї і дітей приділяє Гаазька Конференція з міжнародного приватного права» [191].

Водночас, існує правовий конфлікт, що як зазначає І. З. Брацук є проблемою взаємодії права Європейського Союзу та міжнародного права [178, с. 180]. Специфіка проблеми полягає у зміні парадигми міжнародного права, оскільки таке утворення, як Європейський Союз та його активне впровадження єдиних правових норм протирічить ідеї суверенності суб'єктів міжнародно-правових відносинах. З огляду на поступову зміну такої парадигми, відбувається й термінологічний відхід від понять уніфікації, що вживалось, як приведення до єдиної форми чи нормативу шляхом реформ до поняття гармонізації [170, с. 19].

Наприклад, проблема взаємодії Гаазьких Конвенцій з іншими правовими режимами, зокрема їх регіональною інтеграцією, зокрема між Гаазькою Конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів

сімейного утримання 2007 р. та Регламентом (ЄС) № 4/2009. На національному рівні така проблема також існує у вигляді відповідності норм Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про міжнародне приватне право» положенням Гаазької Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р. Про таке положення свідчить суперечливість юрисдикційних понять, неоднозначне співвідношення понять звичайного місця проживання та місця проживання, відсутність забезпечувальних та превентивних механізмів запобігання паралельних процесів в Україні та ЄС тощо.

Проте слід дійти висновку, що Гаазькі конвенції яскраво демонструють еволюцію уніфікації правової моделі від простого обміну судовими повідомленнями та документами до встановлення правового режиму виконання рішень щодо стягнення аліментів на міжнародному просторі.

Чимало науковців із цивільного процесуального права, зокрема В. В. Комаров, І. О. Ізарова, Ю.В. Черняк відносять ухвалену у 1950 р. Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [124] (далі — Європейська Конвенція) до перших фундаментальних засад формування європейського цивільного процесу, на підставі положень якої було розроблено цілісну систему міжнародних стандартів цивільного судочинства, яких дотримуються країни – члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію [109, с. 11-12; 191, с. 45].

Питання значення Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року у системі виконання рішень щодо стягнення аліментів у державах ЄС полягає у двох аспектах: по-перше який вплив вона справила на формування європейських стандартів цивільного судочинства та як це впливає на порядок їх виконання; по-друге, чи визначила вона можливість виконання іноземних судових рішень у системі таких стандартів.

Як зазначає Н. В. Волкова та інші що: «Аналіз застосування Конвенції та Протоколів у контексті захисту прав дітей показує, що Конвенція про захист

прав людини та основних свобод, разом із відповідними Протоколами, не містить положень, які безпосередньо регулюють та захищають права дітей. Однак навіть за відсутності спеціальних статей права дітей можуть захищатися на підставі загальних норм та принципів Конвенції» [63, с. 248].

Отже, норми Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод не регулюють безпосереднім чином порядок виконання рішень про стягнення аліментів у державах ЄС, на відміну від Гаазької Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р., проте слід визнати, що саме така конвенція встановила концептуальну систему міжнародних стандартів судочинства у сфері захисту прав та основоположних свобод людини.

Міжнародні стандарти – це втілені в міжнародних договорах у галузі прав людини, загальновизнані міжнародні принципи та норми, що закріплюють основоположні права і свободи, визначають на загальносвітовому рівні статус особистості, накладають обов'язок на держави дотримуватися цих прав, встановлюючи межі можливого або припустимого обмеження цих прав, та впроваджують контрольний механізм захисту визнаних прав і свобод [176].

Саме з прийняттям Європейської Конвенції почалась формуватися позиція щодо міжнародних стандартів виконання судових рішень в європейському цивільному процесі, що поступово відобразилось у практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ).

Будь-яке рішення Договірної сторони Європейської Конвенції, повинно відповідати таким міжнародним стандартам судочинства, згідно ст. 6, як 1) стандарти доступу до правосуддя; 2) справедливого судового розгляду, що охоплює право на змагальний процес; право на рівність сторін; право бути представленим на суді; право на усне слухання; право на справедливе доказування; право на мотивоване рішення суду; 3) публічний судовий розгляд, у тому числі публічне проголошення судового рішення; 4) розгляд протягом розумного строку; 5) розгляд справи незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону.

Крім того, до зазначених гарантій варто додати право на оскарження судового рішення та його виконання, що забезпечує право особи на справедливий судовий розгляд.

Презюмується, що можливість виконання, як наслідок набуття чинності судовим рішенням Договірної держави, гарантує його відповідність таким єдиним європейським стандартам. Порядок виконання іноземних судових рішень у державах ЄС побудований таким чином, що рішення, яке звертається до виконання у іншій державі є можливим тільки якщо воно набрало законної сили, а, отже й правового наслідку виконуваності, що свідчить про його відповідність європейським стандартам.

Питання про те, який вплив Європейська конвенція має на визнання та виконання іноземних судових рішень, має дискусійний характер та потребує аналізу крізь призму практики Європейського суду з прав людини та розумінням у науці місця виконання судових рішень.

У рішенні *Hornsby v. Greece* ЄСПЛ сформулював принципову правову позицію: «виконання рішення суду, ухваленого будь-яким судом, розглядається як невід'ємна частина «суду» в контексті ст. 6» [20].

Така ж позиція простежується й у справі Юрій Миколайович Іванов проти України, зокрема право на суд, захищене ст. 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалось невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін (п. 51) [21].

У національній цивільній процесуальній доктрині дійсно існують різні підходи до визначення місця виконання судових рішень у системі судового захисту, що відображає складність співвідношення судового та виконавчого процесів.

Так, Ю. В. Черняк зазначає: «Рішення ЕCHR, які стосуються безпосередньо захисту саме сімейних прав, підтверджують тезу про те, що право на виконання судового рішення є складовою частиною права на справедливий суд й механізму судового захисту» [191, с. 358]. Таку точку зору

поділяють чимало науковців [77, с. 11], у тому числі для розкриття теми дисертаційного дослідження ми виходили з розуміння виконання судових рішень, як складової права на судовий захист у контексті ст. 6 Європейської Конвенції [123].

Деякі вчені, у тому числі С. Я. Фурса дотримується позиції, що «виконавчий процес» є самостійною галуззю права з власною системою, предметом та методом правового регулювання та джерельною базою [77, с. 13; 185; 186].

Підтримуючи такий підхід М.М. Мальський відносить практику ЄСПЛ і відповідні рішення цього Суду до джерел виконавчого процесу та доходить логічного висновку: «що практика ЄСПЛ підтверджує право на визнання та виконання іноземного судового рішення як складову права на справедливий суд» [132, с. 260-261].

Така позиція підтверджується практикою Європейського суду з прав людини, зокрема рішенням у справі *Romańczyk v. France*, № 7618/05 від 18 листопада 2010 року, у якій Суд встановив порушення статті 6 § 1 Європейської конвенції у контексті неналежного виконання Францією своїх обов'язків щодо сприяння стягненню аліментів за механізмом Нью-Йоркської конвенції 1956 року про стягнення аліментів за кордоном. Суд наголосив у п.п.55, 56, 67, що держави мають позитивний обов'язок забезпечити ефективну на практиці систему виконання судових рішень, а національні органи зобов'язані діяти з належною сумлінністю та без невинуватених затримок, сприяючи виконанню іноземного рішення про утримання в інтересах кредитора [4].

Тобто, не дивлячись на те, що конвенція напряду не регулює порядок визнання та виконання іноземних судових рішень, останнє витікає з того, що саме виконання судових рішень є складовою права на справедливий суд, а отже є міжнародним стандартом судочинства. Тобто положення Конвенції впливають не безпосередньо на порядок його визнання та виконання, а мають вплив на такий порядок через свої стандарти.

Заслугує на окрему увагу в порядку виконання іноземних судових рішень у державах ЄС проблема гармонізаційних процесів, зокрема те, що ідеї створення єдиних процесуальних кодексів для всіх держав-членів залишаються лише в межах наукових досліджень, дискусій та пропозицій.

На думку Van Rhee відносини між системою, що потребує реформування, та іноземною правовою системою зазвичай є результатом тісних контактів між різними юрисдикціями не тільки в процедурній сфері, але й у питаннях права в загальному, економіки, політики та/або культури [62, р. 39].

І. О. Ізарова виділяє декілька форм гармонізації цивільного процесу, а саме: розробку спільного наднаціонального законодавства та узгодження наднаціонального законодавства ЄС та національного законодавства держав-членів, що відбувається шляхом його реформування і внесення змін [106, с. 212]. Наприклад, проєкт «Approximation of Judiciary Law in the European Union» (Зближення судового права в ЄС) [56, р. 207] запропонований Storme M., спочатку готувався як єдиний модельний кодекс цивільного судочинства країн-членів ЄС, але суттєві розбіжності у врегулюванні інститутів цивільного процесуального права призвели до того, що у фіналі у 1994 р. була представлена серія статей в яких були виділені питання, що в подальшому слід було б апроксимувати, у тому числі питання виконання.

Ні Європейська комісія, ні держави-члени ЄС не розвивали проєкт далі, проте досягнення робочої групи М. Сторма забезпечили початок інтенсивної дискусії про значення, шляхи й напрямки гармонізації національних цивільних процесуальних норм [108, с. 146].

Не дивлячись на прагнення країн подолати відмінності у національному регулюванні цивільних процесуальних відносин, питання перспектив гармонізації європейського цивільного процесу складне, та як зазначала І.О. Ізарова, залежить від багатьох чинників [107, с. 4], втім спроби створити уніфіковані процесуальні та виконавчі кодекси час від часу ініціюються науковцями.

Так, у 2020 році завершився спільний проєкт з розробки Європейських правил цивільного судочинства, що був офіційно схвалений Європейським правовим інститутом (ELI) та Міжнародний інститутом уніфікації приватного права (міжурядова організація, допоміжний орган Ліги Націй), та опублікований у 2021 році, як модельні правила [37], але подальші перспективи його впливу на законодавчі ініціативи чи втілення залишаються відкритими.

Перше найбільш відоме пред'явлення основних засад проєкту *Глобального виконавчого кодексу* відбулось у 2006 році у Вашингтоні на XIX Всесвітньому конгресі Міжнародної спілки судових виконавців «Гармонізація виконавчого провадження у сфері виконавчого провадження без меж» [47, р. 21-75]. На думку Т. Б. Вільчик: «Глобальний кодекс примусового виконання (COMONEX) є важливим проєктом у сфері гармонізації виконавчого провадження. Кодекс носить характер модельного правового акту, який дозволяє кожній зацікавленій державі побачити загальні орієнтири у цій сфері та використовувати Кодекс у тому числі для цілей удосконалення національного законодавства про виконавче провадження» [80, с. 9].

У 2021 році президент Марк Шмітц та Міжнародний союз судових виконавців (UINJ) підготував кодекс, опублікований видавництвом Bruylant, щодо цифрового виконання (Глобальний кодекс цифрового виконання) [25].

Ці два акти є прикладами гармонізаційних проєктів, так званого м'якого права або *soft law*, що мають вплив на регулювання порядку виконання судових рішень.

Питання діджиталізації судочинства та виконавчого провадження набувають дедалі більшої актуальності як у правозастосовчій практиці, так і в сучасній юридичній науці [119]. Як зазначає І. В. Андронов: «Діджиталізація правосуддя спрощує та пришвидшує судові процедури, полегшує доступ до правосуддя, створює більш зручні та комфортні умови для роботи всіх учасників судового процесу, а тому наявна тенденція до більш широкого впровадження інформаційних технологій у судочинство є, безумовно,

позитивною» [73, с. 132]. На рівні ЄС Глобальний кодекс цифрового виконання, як законодавчий акт не був прийняти, проте паралельно в судочинстві було запроваджено E-CODEX - компютеризовану інфраструктуру для транскордонного електронного обміну даними у сфері судового співробітництва, що отримала на рівні Регламентів законодавчу обов'язкову силу.

Європейська дослідниця Celis M. характеризує таку децентралізовану ІТ-систему, обов'язковий засіб зв'язку для передавання та отримання запитів, форм та інших повідомлень, відзначала: «це виходить за межі всього, що наразі існує між державами (на будь-якому рівні) у сфері судового співробітництва, оскільки електронна передача запитів як щодо вручення документів, так і щодо збирання доказів зазвичай здійснюється фрагментарно або не має необхідних гарантій безпеки, включно із захистом даних» [22].

Система e-CODEX пов'язаний такий проєкт, як iSupport - електронна система управління справами та захисту систему зв'язку для транскордонного стягнення аліментних зобов'язань, що координується Постійним бюро Гаазької конференції та є програмою електронного управління справами, що забезпечує систему захищеного зв'язку.

Суттєвим недоліком цієї системи є те, що вона може використовуватися лише центральними органами при транскордонному стягненні аліментів. Крім того, відповідно до Регламенту ЄС про аліменти 2009 року та Гаазької конвенції 2007 року та не усі держави ЄС та учасниці конвенції до такої системи долучились [58].

Отже, можна зазначити, що позитивним прикладом гармонізаційних процесів у транскордонній сфері виконання рішень про стягнення аліментів у державах ЄС є їх опосередкований вплив на законодавчі ініціативи на рівні ЄС, що втілюється у такі проєкти, як наприклад iSupport.

Адаптування національного законодавства до законодавства ЄС у світлі Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [160] у 2014 році стало одним із

пріоритетних завдань, що відобразилося практично на усіх сферах внутрішньої політики України.

Наукових та практичних проблем у світлі повного реформування практично усіх сфер державної політики внаслідок трансформаційного переходу України від радянської правової доктрини до європейсько орієнтованої чимало. Тому, правова природа такої асоціації, як слушно зазначає І.В. Яковюк, має своєю метою допомогти країнам підготуватися до виконання зобов'язань, шляхом введення норм, закріплених у директивах, регламентах ЄС [203].

Як зазначають науковці: «попри російське вторгнення 2022 року, була збережена Концепція оновлення українського цивільного законодавства та її спрямованість на адаптацію до права ЄС» [187, с. 350].

1.4. Процесуальні особливості судового захисту аліментних зобов'язань в Україні

Поняття аліментних зобов'язань традиційно привертає увагу науковців і є предметом численних наукових дискусій [74, с. 8; 82, с. 6-16; 120, 166; 168, с. 74; 173, с. 176; 198, с. 68]. Водночас зазначене питання безпосередньо не є предметом дисертаційного дослідження, у зв'язку з чим детальний аналіз наукових підходів до його визначення здійснюватися не буде.

У межах дослідження судового захисту аліментних зобов'язань в Україні за основу було взято визначення, запропоноване Н.В. Волковою та Д.А. Шкорупесвим: «аліментне зобов'язання – це правовідносини, що регулюються сімейним законодавством України відповідно до якого одна сторона зобов'язана утримувати іншу сторону відповідно до умов та порядку, що визначені законодавством, а друга сторона має право вимагати виконання такого обов'язку» [82, с. 14].

З урахуванням такого визначення, аліментні зобов'язання можна класифікувати за різними підставами, що допомагає відтворити їх модель та здійснити порівняльно-правовий аналіз з моделями аліментних зобов'язань різних держав ЄС.

У залежності від ступеню соціальної значимості, підстав виникнення, правового захисту учасників сімейних відносин та суб'єктної ознаки виокремлюють: обов'язок утримувати дитину, відповідно до ст. 180 Сімейного кодексу України [174] (далі - СК України) виникає у батьків до досягнення дитиною повноліття; у разі непрацездатності повнолітньої ст. 198 СК України; у повнолітніх дочки, сина, які продовжують навчання та на підставі цього потребують певної матеріальної допомоги відповідно до ст. 199 СК України; обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати непрацездатних батьків, якщо батьки потребують такої допомоги, ст. 202 СК України; обов'язки по

утриманню одного із подружжя іншим з подружжя ст. 75 і ст. 90 СК України; обов'язки по утриманню інших членів сім'ї глава 22 СК [82, с. 17].

Така класифікація аліментних зобов'язань має безпосереднє значення для обрання міжнародно-правового інструменту виконання таких рішень. Застосування Гаазької Конвенції 2007 року, можливо лише щодо конкретних видів аліментних зобов'язань. Наприклад, відповідно до ст. 2 у повному обсязі під сферу дії конвенції підпадають лише зобов'язання про утримання між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 21 року (для України до 18 років).

Згідно іншому критерію, в залежності від черговості, Ю.С. Червоний виокремлює аліментні зобов'язання: 1) першої черги (залежно від найбільшої близькості у соціальному та біологічному відношенні) поширюються на дітей, батьків та подружжя (у тому числі колишнє подружжя); 2) другої черги — поширюються на бабу та діда, прабабу та прадіда, онуків та правнуків; 3) третьої черги — поширюються на утримання мачухи, малолітніх, неповнолітніх падчерку, пасинка, вихователя і вихованців [173, с. 177].

Слід зауважити, що наведена класифікація, хоча і має виключно національно-правову природу, концептуально кореспондує із структурою міжнародно-правових інструментів у сфері стягнення аліментів. Зокрема, у Гаазькій конвенції 2007 року це проявилось у встановленні найбільш уніфікованого та стабільного правового режиму міжнародного стягнення аліментів щодо дитини.

У залежності від підстави виникнення аліментного обов'язку аліментні зобов'язання в Україні можна класифікувати на ті, які виникли: 1) за рішенням суду або 2) за договором.

Зазначена класифікації узгоджується з поширеною моделлю регулювання аліментних зобов'язань у державах ЄС, відповідно до якої, залежно від домінуючої ролі суду або адміністративного органу у встановленні аліментного обов'язку у європейських державах виокремлюють три режими: судовий, адміністративний (агентський) та змішаний.

Наприклад, в Австрії, Бельгії, Канаді, Франції, Німеччині та Швеції основна відповідальність за присудження аліментних зобов'язань покладається на суди. В Австралії, Данії, Новій Зеландії, Норвегії та Великій Британії відповідальність за оцінку, стягнення та переказ аліментів покладається на адміністративні органи. У Фінляндії, Нідерландах та США присудження аліментних зобов'язань здійснюється кількома інституціями [41, р. 249-250].

З точки зору такого підходу, оскільки в Україні не передбачено присудження аліментів у примусовому порядку адміністративним органом, слід дійти висновку, що їй притаманна судова модель аліментного зобов'язання. Це безпосередньо відображається на особливостях виконання рішень українських судів в державах ЄС.

Зокрема, відповідно до ст. 19 Гаазької конвенції 2007 року визнати та виконати можливо лише рішення, ухвалене судом або адміністративним органом, що охоплює мирову угоду або договір, укладені або затверджені таким органом. Такий підхід став певним чином новелою конвенції, задля забезпечення рівності держав із різними інституційними механізмами стягнення аліментів.

Для України, з огляду на відсутність у національній правовій системі можливості стягнення аліментів за рішенням адміністративного органу, підставою для виконання таких рішень слід визнати судові рішення, у тому числі затверджені судом мирові угоди.

Отже, ст. 19 Гаазької конвенції 2007 року для України слід об'єктивно пов'язувати саме з судовими рішенням, а також затвердженими судом мировими угодами, а не з рішеннями, що ухвалені адміністративними органами.

В рамках дослідження для визначення категорії рішення українських судів ми виходили з положень ст. 258 ЦПК України та передбачених нею видів судових рішень. Зокрема, до судових рішень нами віднесено рішення суду, постанови, судові накази, а також мирові угоди, затверджені ухвалою суду.

Ефективне та швидке виконання рішень українських судів про стягнення аліментів в державах ЄС значною мірою залежить від належного судового захисту аліментних зобов'язань в Україні.

При вирішенні будь-яких питань щодо дитини, суд повинен виходити з якнайкращого забезпечення інтересів дитини, особливо при захисті одного з основних прав дитини - права на утримання [93, с. 116].

Відповідно до ст. 27 Конвенції про права дитини, найкращі інтереси дитини включають елемент її матеріального забезпечення та право дитини на захист і піклування, необхідні для її розвитку [167, с. 41].

Як справедливо зазначають Токарчук Л. М., Переверзева Л. І., Волкова Н. В. та інші: «Отже, законодавство встановлює обов'язок дотримуватися найкращих інтересів дитини, але, на жаль, нормативного визначення цього поняття не існує. З огляду на це, органом, який найчастіше має справу з поняттям найкращих інтересів дитини та оцінює ступінь дотримання цих інтересів у цивільному судочинстві, є суд» [61].

Процесуальні особливості такого захисту зумовлюються специфікою аліментних зобов'язань, насамперед їх суб'єктним складом.

Вірно підкреслено в літературі, що: «суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин мають ключове значення в цивільному процесі, оскільки саме через них реалізуються механізми захисту та охорони цивільних прав» [110, с. 105].

Процесуальні особливості суб'єктного складу судового захисту аліментних зобов'язань щодо дитини, зумовлені відсутністю у неї повної цивільної дієздатності, становлять значний науковий інтерес. Від правильного визначення процесуального положення суб'єктів таких справ залежить чимало процесуальних питань, наприклад обрання ефективного способу захисту права, порядок здійснення процесуальних прав, а також можливість укладання мирової угоди тощо.

Слід погодитися з тими авторами, які зазначають, що: «право обрання ефективного способу захисту права належить уповноваженій особі, до яких, в

першу чергу, належить особа, право якої порушене, не визнається або оспорується. Також до уповноважених осіб належать представники такої особи, а у випадках здійснення судового захисту – також органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ст. 56 ЦПК)» [70, с. 167].

Як зазначає З. В. Ромовська, правом на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів наділені батьки дитини згідно з їх обов'язком, визначеним ст. 180 СК, або законні представники дитини, разом з якими проживає дитина в разі відсутності домовленості між ними [169, с. 361].

Згідно п. 17 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» за відсутності домовленості між батьками про сплату аліментів на дитину той із них, з ким вона проживає, вправі звернутися до суду з відповідним позовом [150].

Однак така позиція, як зазначає Г.Я. Тріпільський, призводить до того, що у судовій практиці законні представники часто виступають у процесі не від імені та в інтересах особи, яку представляють, а від власного імені та у власних інтересах [179].

Слід зауважити, що проблема відповідності процесуальної поведінки законних представників найкращим інтересам дитини отримала нормативну оцінку і на рівні законодавства ЄС.

Наприклад, згідно ч. 3 ст. 4. Регламенту (ЄС) № 4/2009 про утримання застосування юрисдикції за вибором сторін щодо спорів, що виникають з аліментних зобов'язань щодо дитини до 18 років обмежено, що на думку M.Goubet, S.Buckingham пов'язано з тим, що не завжди законний представник діє або може діяти в найкращих інтересах дитини [58].

Отже, можна зробити висновок, що європейський підхід до процесуального положення законних представників у справах про стягнення аліментів має своєю метою мінімізацію ризиків маніпулювання правилами

юрисдикції та покликаний забезпечити стабільність процесуального становища дитини.

Окрім законних представників до суду з позовом про стягнення аліментів можуть звернутися органи опіки та піклування. Слід зазначити, що у даному випадку орган опіки та піклування виступає на захист прав дитини, що безпосередньо відображається на процесуальних можливостях укладанні ним мирової угоди.

Слід погодитися з думкою І. В. Андронova, який розрізняє випадки, коли орган державної влади бере участь у справі на стороні позивача або відповідача, захищаючи інтереси держави, тобто уособлюючи державу на стороні позивача чи відповідача, та випадки, коли орган державної влади виступає у справі не як сторона, а як суб'єкт, передбачений ст. 56 ЦПК, реалізуючи функцію держави по захисту певних осіб у передбачених законом випадках шляхом звернення до суду з позовом на захист їх прав та інтересів (наприклад, якщо місцева державна адміністрація, виконуючи покладені на неї функції опіки та піклування, звертається до суду з позовом на захист прав та інтересів малолітньої чи неповнолітньої дитини) [69, с. 26].

Захищаючи інтереси інших осіб, на нього поширюються обмеження ч. 1 ст. 57 ЦПК України про неможливість укладання мирової угоди.

Тому слід підтримати позицію, якої дотримується Д.А. Шкорупеев, що саме дитина займає процесуальний статус позивача у справі про стягнення аліментів на її утримання [201, с. 108], та слід розмежовувати суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин у таких справах на позивача та осіб, які здійснюють його представництво.

Правом на отримання аліментів володіють повнолітні діти, якщо вони продовжують навчання до досягнення 23 років, а також той із батьків, з яким вони проживають, відповідно до ч. 3 ст. 199 СК України. Реалізують право на стягнення аліментів такі діти самотійно, оскільки мають повну цивільну дієздатність, тому саме вони виступають позивачами у справі.

Право на утримання подружжя, у тому числі колишнього з подружжя, регулюється Главою 9 СК України [174]. Як зазначає В. Ю. Євко, обставини які надають право на утримання подружжю, можна розподілити на загальні та спеціальні. До загальних належать: 1) непрацездатність одного з подружжя; 2) його нужденність; 3) платоспроможність іншого з подружжя; а до спеціальних — 1) вагітність дружини; 2) проживання з одним із подружжя дитини віком до трьох років; 3) проживання з одним із подружжя дитини віком до шести років, яка має вади фізичного або психічного розвитку; 4) проживання та опікування одним із подружжя дитиною з інвалідністю, яка не може обходитися без постійного стороннього догляду [101, с. 158].

Тривалий час суди при вирішенні питання про задоволення позовів про стягнення на утримання одного з подружжя виходили з наявності чи відсутності у позивача доходу на рівні прожиткового мінімуму та у судовій практиці існували протилежні правові висновки.

Наприклад, ВС у постанові 28 березня 2018 року у справі № 296/5385/17 не визнав особу, яку можна вважати такою, що потребує матеріальної допомоги в розумінні ч. 4 ст. 75 СК України, оскільки вона отримувала пенсію по інвалідності та її доходи забезпечували їй прожитковий мінімум, встановлений законом для осіб, які втратили працездатність [143]. Протилежну правову позицію Верховного Суду у справі від 24 червня 2021 року у справі № 759/6629/19 наводить Н.В. Волкова [175, с. 347-348], коли колегія суддів не застосувала ч.4 ст. 75 СК України, оскільки вартість лікування позивачки перебільшує розмір прожиткового мінімуму, гарантованого державою, та фактичного розміру пенсії, який вона отримує [142].

Конституційний Суд України у своєму рішенні у п. 2.5, визнав положення ч. 4 ст. 75 СК України неконституційним. Було визначено, що потребу в матеріальній допомозі за наявності спору слід вирішувати в судовому порядку у кожному конкретному випадку шляхом зіставлення доходів і витрат позивача та відповідача, а також перебування в особи (відповідача) на

утриманні інших осіб (батьків, дітей від інших шлюбів тощо), що дасть можливість повною мірою визначити матеріальну потребу одного з подружжя і можливості іншого з подружжя в наданні утримання (аліментів) та забезпечить тому з подружжя, хто є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, можливість її отримати [163].

Отже, потреба у матеріальній допомозі вже не пов'язана з рівнем прожиткового мінімуму та нужденність позивача встановлювати стало складніше. А отже існує необхідність повноцінного процесу доказування, що можливе лише у справах позовного провадження [121, с. 53; 122, с. 188].

Дещо інша ситуація у справах про стягнення аліментів у випадку вагітності дружини та проживання з дружиною дитини у віці до трьох років, оскільки факти зареєстрованого шлюбу, вагітності або проживання дитини разом із вагітною дружиною мають знижену фактичну та доказову складність. Відповідно до ч. 4 ст. 84 СК України право на утримання вагітній дружині, а також дружині, з якою проживає дитина належить, незалежно від того, чи вона працює, та незалежно від її матеріального становища, за умови, що чоловік може надавати матеріальну допомогу.

Як зазначає В. М. Притуляк: «до суду не потрібно подавати жодних доказів необхідності матеріальної допомоги дружині, а допомога призначається лише за фактом звернення до суду» [147, с. 85-86].

Тому, перспективним з огляду на триваючі євроорієнтовані судові законодавчі реформи, одним з напрямків яких є спрощення судових процедур, вбачається розгляд таких категорій справ у порядку наказного провадження.

У контексті практики ЄСПЛ критеріями, які необхідно враховувати при спрощенні судових процедур за думкою І. О. Бута є такі обставини: «1) коли відсутній спір про факти; 2) якщо суд може справедливо й обґрунтовано розглянути та вирішити справу на підставі відповідних процесуальних документів сторін та інших письмових матеріалів; 3) за мовчазної згоди сторін у справі або ж за наявності відповідних клопотань тощо» [76, с. 75-76].

Перевагами розгляду справ про стягнення аліментів у випадку вагітності дружини та проживання з дружиною дитини у віці до трьох років у порядку наказного провадження є те, що такий розгляд проводиться без виклику сторін, має більш швидкі строки розгляду, а неможливість скасування та оскарження судового наказу, його ознаки, як виконавчого документу, значним чином полегшують судовий захист права на стягнення аліментів. Як наслідок, на кредитора зменшується загальне навантаження всього порядку виконання рішення в державах ЄС.

Водночас у справах про стягнення аліментів на подружжя, за діючим законодавством, потенційним є спір з підстави можливості чоловіка надавати матеріальну допомогу. Як випливає з положень ч. 4 ст. 84, ч. 3 ст. 86 СК надання утримання не є обов'язком, якщо можливість надавати таку матеріальну допомогу в чоловіка чи дружини відсутня. Також, є необхідність встановлення розміру аліментів, а, отже, знов таки можливість виникнення спору про право.

Як убачається, практичне впровадження можливості розгляду зазначених категорій аліментних зобов'язань у порядку наказного провадження, потребує внесення суттєвих змін до Сімейного кодексу України. Зокрема, йдеться про доцільність виключення умови щодо можливості надання утримання, а також про необхідність законодавчого закріплення фіксованого розміру аліментів. Тому, окреслені питання потребують більш ґрунтовного наукового дослідження з метою підготовки виважених пропозицій щодо вдосконалення законодавства. Проте їх детальний аналіз виходить за межі предмета цього дисертаційного дослідження у зв'язку з можливістю занадто розширити його об'єкт. Однак це не впливає на перспективу подальших наукових пошуків у цьому напрямку з урахуванням доцільності спрощення розгляду розгляду таких вимог.

Стосовно стягнення аліментів на інших членів сім'ї, згідно аналізу Глави 22 СК України, слід зазначити, що вони мають субсидіарний характер.

Такі аліментні зобов'язання можуть виникати тільки тоді, коли відсутні безпосередньо зобов'язані особи, що повинні в першу чергу утримувати інших членів сім'ї та родичів, тобто батьки, подружжя чи повнолітні діти. Перелік суб'єктів у таких матеріально-правових відносинах є вичерпним та відносним.

Як наслідок, на суд покладається обов'язок виключити можливість виникнення основних аліментних зобов'язань (аліментних зобов'язань першої черги), та перевірити підстави виникнення другої, чи третьої черги, а на позивача покладається тягар доказування відсутності зобов'язаних осіб першої черги. Означені обставини є додатковими обставинами, що зумовлюють ускладнений юридичний склад предмету доказування, отже, спрощення судових проваджень в справах про стягнення аліментів на інших членів сім'ї вважається недоцільним, з урахуванням складності матеріально-правового складу юридичних підстав аліментних зобов'язань [122, с. 189].

Тобто, перелік обставин якими сторони обґрунтовують свої вимоги та які має широке коло питань, наприклад такі правові категорії, як непрацездатність, потреба у матеріальній допомозі, можливість надання утримання, наявність інших зобов'язаних осіб обумовлює необхідність всебічного та безпосереднього дослідження доказів може вимагати повноцінного судового доказування.

Наприклад, як зазначає І. В. Давидова та В. Г. Павлова: «згідно до ст. 265 СК України обов'язок баби та діда по утриманню своїх малолітніх, неповнолітніх внуків виникає за таких обставин, як відсутність аліментнозобов'язаних осіб – матері, батька, якщо в порядку ст. 46 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) їх оголошено померлими або у випадку офіційної констатації їх смерті; 2 – нездатність в силу поважних причин забезпечувати належне утримання своїх дітей, що, в свою чергу, може бути наслідком непрацездатності чи низького рівня доходів батьків; 3 – наявність необхідних матеріальних засобів в баби, діда; 4 – нужденність малолітніх, неповнолітніх внуків, їх гостра потреба у допомозі» [92, с. 39].

З огляду на це, застосування спрощеного позовного провадження у таких справах не забезпечує належної реалізації принципів змагальності та диспозитивності, оскільки обмежує процесуальні можливості сторін щодо подання та дослідження доказів, наприклад допиту свідків, які можуть у таких справах допомогти з'ясуванню фактичних обставин справи у повному обсязі.

Стосовно інших особливостей розгляду справ про стягнення аліментів, то слід лише стисло зазначити його певні характеристики, що мають зв'язок з виконанням таких рішень в державах ЄС.

Звернення до суду з вимогою про захист права на аліменти реалізується в порядку цивільної юрисдикції, згідно до ч. 1 ст. 19 ЦПК України.

Залежно від виду провадження, такі вимоги можуть бути розглянуті в порядку спрощеного позовного, наказного чи загального позовного проваджень.

У спрощеному позовному провадженні розглядаються справи про збільшення та зменшення їх розміру, припинення стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) (п. 3 ч. 6 ст. 19, п.1 ч.4 ст. 274 ЦПК України).

Поточна редакція ЦПК України встановлює альтернативну можливість звернення в порядку спрощеного або наказного провадження за вимогами про стягнення аліментів у певному розмірі від доходу платника аліментів або у твердій грошовій сумі в розмірі 50 відсотків прожиткового мінімуму, якщо такі вимоги не пов'язані зі встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб (п.п. 4, 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України).

Проте слід зазначити, що такий характер звернення не означає тотожність вимог у спрощеному позовному та наказному провадженнях. Слід конкретизувати, що альтернативно за вибором стягувача у порядку наказного чи спрощеного позовного провадження можуть бути розглянуті лише вимоги

визначені п.п. 4,5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України, інші тільки у спрощеному провадженні.

Предмет доказування у справах про стягнення аліментів, як зазначає Д.А.Шкорупєєв, у справах позовного та наказного проваджень загалом буде збігатися [201, с. 13-17].

Від виду провадження залежить вид судового рішення, що в подальшому буде виконуватися у державі ЄС. За таким критерієм судові рішення у справах про стягнення аліментів можна класифікувати на: рішення суду у позовному провадженні (загальному, спрощеному). Також, виокремлюють судовий наказ, як особливу форму судового рішення [72, с. 234].

В залежності від виду провадження рішення у справах про стягнення аліментів мають у тому числі особливості набрання законної сили, практичний вимір чого слід враховувати при наміру їх виконувати в іноземній державі.

Набрання законної сили судовим рішенням має безпосередній вплив на порядок виконання судових рішень в іноземній державі, оскільки міжнародні договори, та, Гаазька конвенція 2007 року зв'язують можливість виконання тільки тих рішень, що набрали законної сили в державі походження, згідно з ч. 6 ст. 20.

Так, при виконанні судових рішень у справах про стягнення аліментів, крім інших правових наслідків набрання судовим рішенням законної сили, виключності, неспростовності, преюдиціальності, слід звернути увагу на темпоральні межі обов'язковості та реалізованості судового наказу та рішення суду у спрощеному провадженні у зв'язку з тим, що законодавець передбачає певні особливості оскарження таких видів судових рішень, що напрямую впливає на момент набрання чинності судовим рішенням.

Як зазначає І.В. Андронов темпоральні межі обов'язковості судового наказу, що набрав законної сили, за загальним правилом, визначаються моментами у часі, коли судовий наказ набирає законної сили та втрачає її (законна сила наказу втрачається у випадку його перегляду та скасуванню за нововиявленими чи виключними обставинами) [72, с. 267].

Так, у наказному провадженні боржник позбавлений права подати заяву про скасування судового наказу зі стягнення аліментів (ч.1 ст. 170 ЦПК України). Крім того судовий наказ не може бути оскаржений в апеляційному провадженні (ч.3 ст. 167 ЦПК України), в якому, як зазначає І.М. Іліопол здійснюється перевірка законності та обґрунтованості рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили [111, с. 118].

Водночас законодавець залишив перегляд судового наказу про стягнення аліментів за нововиявленими обставинами у порядку, встановленому Главою 3 розділу V цього Кодексу (відповідно до 4 і 5 ч.1 ст. 161 ЦПК України).

Отже, аналіз процесуальної конструкції оскарження та скасування судового наказу свідчить, що таким чином законодавство забезпечує найшвидший спосіб стягнення аліментів та реалізованості судового наказу. У науці підкреслюється, що реалізованість судового наказу, що є підґрунтям обов'язковості, можна вважати його основною властивістю, як можливості звернення до примусового виконання, у зв'язку з тим, що судовий наказ є не лише формою судового рішення, а й виконавчим документом [72, с. 267].

Стосовно судових рішень у справах спрощеного позовного провадження законодавець дещо іншим чином забезпечує більш швидкий, ніж у справах загального позовного провадження, спосіб стягнення аліментів, оскільки судові рішення не набувають ознак виконавчого документу та потребують видачу виконавчого листа. Це забезпечується тим, що відповідно ч.3 ст. 389 ЦПК України судові рішення в малозначних справах та у справах з ціною позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, не підлягають касаційному оскарженню, крім випадків передбачених п.2 цієї статті.

Окремо слід зупинитися на питанні негайного виконання рішень про стягнення аліментів, відповідно п. 1 ч. 1 ст. 430 ЦПК. Як зазначають Т.А. Стоянова, І.М. Іліопол: «звернення заінтересованої особи з апеляційною скаргою у справах про стягнення аліментів, не зупиняє виконання рішення суду першої інстанції, якщо інше не встановлено законом» [112, с. 129].

Оскільки ч. 6. ст. 20 Гаазької конвенції 2007 року зазначає, що рішення визнається, лише якщо воно має законну силу в державі походження, та виконується, лише якщо воно є таким, що підлягає виконанню, у державі походження, постає дискусійне питання чи можна виконувати судові рішення про стягнення аліментів щодо яких допущено негайне виконання у державах ЄС.

Ю.В. Черняк з цього приводу зазначає: «враховуючи зазначені норми міжнародних договорів, ті судові рішення, які ще не вступили в законну силу, не можуть визнаватися та виконуватися за кордоном, навіть якщо законодавство України як законодавство держави їх ухвалення допускає щодо них негайне виконання. Виняток становлять судові рішення у справах, що стосуються аліментних зобов'язань, на які поширюється Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу 1994 р., оскільки згідно з ст. 50 (ч.1, п.1) Договору рішення підлягають визнанню й виконанню на території іншої Договірної Сторони, якщо «згідно із законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої рішення було винесене, воно набрало законної сили і підлягає виконанню, а у справах, що стосуються аліментних зобов'язань, також рішення, що не набрали законної сили, але підлягають виконанню»» [191, с. 70-71].

Підсумовуючи викладене, слід дійти висновку, що процесуальна ефективність у транскордонних спорах, зокрема при виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС, не може оцінюватися виключно у межах національного провадження або міжнародного. Орієнтуючись на захист прав стягувача, а також дотримання найвищих інтересів дитини з урахуванням особливостей саме аліментних правовідносин, ефективність виконання таких рішень повинна аналізуватися з урахуванням повного циклу реалізації механізму судового захисту, включно, як ухвалення рішення на національному рівні, так і його виконання в державах ЄС.

Саме тому, вбачається за доцільним враховувати момент набрання чинності судовим рішенням про стягнення аліментів вже при поданні позову

(заяви) про стягнення аліментів, оскільки це впливає на можливість розпочати механізм виконання рішень українських судів в державах ЄС.

Крім того, у разі негайного виконання такого судового рішення його визнати та виконати в державі ЄС можливо тільки, якщо це передбачено безпосередньо міжнародним договором та, якщо стягувач обрав його такий договір, як підставу міжнародного стягнення.

РОЗДІЛ II. ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС

2.1. Визнання та виконання іноземних рішень щодо стягнення аліментів: загальні аспекти та взаємодія через центральні органи

Як зазначає М. М. Мальський: «взятий Україною курс на євроінтеграцію не узгоджується з істотними проблемами у сучасному виконавчому процесі України, оскільки в правовій науці не досліджуються особливості виконання рішень в країнах ЄС, особливості приведення рішень до виконання, а також в багатьох міжнародних договорах про правову допомогу відсутні умови взаємного виконання рішень, а питання виконання рішень з іноземним елементом в Україні мають декларативний зміст. Усе зазначене, своєю чергою, негативно позначається на надійності охорони, захисту та відновленні прав громадян України в країнах ЄС, а іноземців – в Україні, тому необхідною умовою євроінтеграції слід визнати глибоке переосмислення правового значення міжнародних аспектів виконавчого провадження у правовій системі України» [132, с. 2].

У процесі євроінтеграції порядок визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС набув особливого значення, проте, як цілісний механізм він практично не досліджувався наукою. Вбачається, що відсутність доктринального наукового обґрунтування такого порядку створює не тільки наукову прогалину, а й формує практично-орієнтовний вакуум для стягувачей.

Тому створення його теоретичного підґрунтя є першочерговим завданням, що буде здійснюватися з метою комплексного дослідження та утворення цілісної картини усього процесу визнання та виконання таких рішень, а також їх примусового стягнення.

Оскільки комплексне теоретичне дослідження такого інституту відсутнє, вбачається за необхідне розглянути його крізь призму існуючих міжнародно-правових інструментів, які регулюють порядок визнання та виконання рішень українських судів в державах ЄС. Зокрема, визнати та виконати рішення щодо стягнення аліментів, у тому числі українське, можливо за допомогою Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання (Гаазька Конвенція 2007 року), а також двосторонніх міжнародних договорів.

Водночас незалежно від того за яким міжнародно-правовим інструментом здійснюється визнання та виконання, уваги заслуговує дослідження загальних аспектів такого порядку: нормативно-правової бази, сфери застосування спеціального міжнародного порядку виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС, компетенції Міністерства юстиції України, як центрального органу тощо. Вбачається, що це дасть змогу краще зрозуміти, як функціонує весь механізм від вибору альтернативних міжнародних інструментів звернення до визнання та виконання таких рішень до їх примусового виконання.

Аналіз нормативно-правового регулювання порядку визнання та виконання рішень українських судів про стягнення аліментів в державах ЄС свідчить про наявність низки проблемних аспектів, що впливають на його ефективність.

Як зазначають науковці: «сучасне регулювання питань міжнародного стягнення аліментів одночасно декількома конвенціями, поряд із двосторонніми договорами про правову допомогу, породжує проблему конфліктів у системі міжнародних правових актів» [191, с. 345].

Наприклад, між Україною та Чеською Республікою існує чинний Договір про правову допомогу і правові відносини у цивільних справах. Відповідно до ст. 34 обов'язок утримання між батьками та дітьми регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої проживає особа, яка має право на утримання. Водночас обидві країни є учасницями Гаазької

Конвенції 2007 року, відповідно до ст. 2 якої, під сферу дії підпадають зобов'язання про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 21 року. Також, наприклад, визнати та виконати рішення українського суду щодо стягнення аліментів у Польщі можливо лише за двостороннім договором, оскільки за загальним правилом Гаазької конвенції 2007 року визнати та виконати рішення можливо лише рішення, що набрало законної сили в запитуючій державі.

Для стягувача це породжує низку практичних проблем, зокрема створює правову невизначеність за яким саме законодавчим джерелом звернутися. Крім того складність вибору зумовлена незрозумілістю різниці ефективності того чи іншого міжнародного інструменту для виконання таких рішень.

Згідно Гаазької Конвенції 2007 року обмеження щодо застосування угоди, домовленості або іншого міжнародного документа, чинного у відносинах між запитуючою державою та запитуваною державою, або домовленості про взаємність, чинної в запитуваній державі відсутні.

Такий принцип є принципом найбільш «ефективної норми», яка визнається такою, якщо передбачає: ширші підстави для визнання рішень про утримання без обмеження пункту «f» статті 22 Конвенції; спрощені, більш швидкі процедури стосовно заяви про визнання або визнання та примусове виконання рішень про утримання; більш сприятливу правову допомогу, ніж передбачена статтями 14-17, або d) процедури, що дозволяють заявнику із запитуючої держави звернутися з клопотанням безпосередньо до центрального органу запитуваної держави.

На думку A. Borrás, J. Degeling принцип найбільш сприятливої норми слід тлумачити не тільки, як можливість договірними сторонами укласти багатосторонні чи двосторонні договори, а слід також враховувати наявність механізмів взаємності, що діють у запитуваній державі. Крім того, слід зважати на те, що такі інструменти застосовуються виключно за умови, що вони забезпечують більш сприятливу систему, ніж Конвенція, у частині визнання та виконання рішень щодо аліментних зобов'язань [11, р. 219].

Таким чином, принцип найбільш «ефективної норми» передбачає надання стягувачу можливості обрати той міжнародний інструмент, який забезпечує найбільш ефективний порядок визнання та виконання рішення про стягнення аліментів, з урахуванням рівня розвитку його інституційних механізмів.

Паралельне існування міжнародних конвенцій та двосторонніх договорів у сфері визнання та виконання рішень про стягнення аліментів забезпечує доповнення та альтернативність таких міжнародно-правових інструментів, а ключового значення набуває принцип найбільш ефективної норми, який дозволяє обрати той правовий інструмент, що забезпечує найбільш сприятливі умови для реалізації права на виконання рішення про стягнення аліментів.

Відтак ефективність транскордонного виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС залежить не від формального застосування конкретного міжнародного акта, а від обґрунтованого вибору між ними, з урахуванням особливостей правової системи та інституційних механізмів.

Отже, можна дійти висновку, що положення Гаазької Конвенції 2007 року не виключають і не обмежують застосування інших джерел міжнародно-правового регулювання, зокрема двосторонніх договорів про правову допомогу та принципу взаємності. Відтак, такі інструменти не лише зберігають свою юридичну силу, а й можуть застосовуватися паралельно з Конвенцією. Це свідчить про плюралізм джерел правового регулювання при визнанні та виконанні рішень українських судів про стягнення аліментів в державах ЄС, що безумовно розширює можливості для стягувача, а з іншого це зумовлює наявність колізій та складності вибору найбільш прийняттого нормативного акту для такого механізму визнання та виконання рішень.

Підсумовуючи викладене, з урахуванням принципу найбільш ефективної норми для визнання та виконання рішень українських судів в державах ЄС може бути застосовано один із перелічених міжнародно - правових інструментів: 1) конвенція; 2) двосторонній договір; 3) принцип взаємності.

Саме тому постає питання їх вибору. У наукових дослідженнях, як європейського так і національного рівня, визнання та виконання іноземних

рішень за Гаазькою конвенцією 2007 року переважним чином позитивно оцінюється науковцями, особливо в аспекті уніфікації положень щодо їх визнання та виконання.

Слід підкреслити більш прогресивний характер конвенції щодо врегулювання адміністративного співробітництва через мережу центральних органів, порядок відмови у визнанні та виконанні рішень про стягнення аліментів тощо порівняно з попередніми міжнародними конвенціями. Крім того деякі положення, що ефективно проявили себе включено до конвенції, однак з урахуванням нових ідей та положень.

Наприклад, Paul Beaumont аналізуючи порядок розгляду заяв про визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів за ст. 23, відзначив, що вона стала значним кроком уперед порівняно з Гаазькою конвенцією від 2 жовтня 1973 року, та на відміну від неї не гармонізовувала процедуру визнання та виконання рішень про утримання, а залишала це питання праву запитуваної держави [55].

На думку A. Borrás, J. Degeling: «Нова процедура розроблена з метою подолання складності та витрат, пов'язаних з багатьма процедурами в міжнародних справах, що призвело до їх серйозного недостатнього використання. Ця мета є амбітною і досягти її на міжнародному рівні складніше, ніж на регіональному, де розробка спрощених систем є легшою» [11, р. 171].

Ю.В. Черняк підтримує ідею переваг Гаазької Конвенції 2007 року з тієї точки зору, що, по-перше вона замінює всі попередні Гаазькі конвенції, що стосуються визнання та виконання рішень про аліментні зобов'язання (1958 р., 1973 р.) та запроваджує чимало нових правил, присвячених практичним питанням ефективності вирішення справ про міжнародне стягнення аліментів [191, с. 119].

Слід підкреслити й той факт, що Гаазька Конвенція 2007 року на сьогодні є універсальним актом у сфері виконання судових рішень щодо стягнення аліментів у міжнародному просторі, у тому числі для виконання рішень

українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, оскільки усі держави ЄС і Україна є її учасниками. Таке твердження підсилюється ще тим, що Данія, як держава ЄС яка тривалий час не була її учасницею приєдналась до неї у 2025 року.

Проте, Україна є учасницею не тільки Гаазької конвенції 2007 року, а також інших конвенцій у сфері стягнення аліментів, які є чинними одночасно, однак відрізняються за сферою дії та порядком застосування, мають субсидіарний характер.

Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 року (Нью-Йорк) є одним з перших міжнародних актів у сфері транснаціонального регулювання стягнення аліментів, до якої долучилась Україна у 2006 році [127]. Відповідно до ст. 49 Гаазької конвенції 2007 року у відносинах між Договірними державами ця Конвенція замінює Нью-Йоркську настільки, наскільки її сфера застосування між такими державами збігається зі сферою застосування цієї Конвенції.

Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02 жовтня 1973 [155] та Конвенція про визнання та виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання щодо дітей від 15 квітня 1958 року були замінені Гаазькою Конвенцією 2007 року. Згідно зі ст. 48, Гаазька Конвенція 2007 року замінює акти настільки, наскільки їхня сфера застосування між такими державами збігається зі сферою застосування цієї Конвенції.

А.В. Глазова-Конащук, Ю.В. Черняк підтримують ідею, якщо у відносинах між договірною державою та Україною одночасно діють Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші види сімейного утримання (2007 р.) та Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (підписана 2 жовтня 1973 р. в Гаазі, що набрала чинності для України 1 серпня 2008 р.) або Конвенція про стягнення аліментів за кордоном (підписана 20 червня 1956 р. в Нью-Йорку, що набрала чинності для України 19 жовтня 2006 р.), застосовується Конвенція про

міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші види сімейного утримання 2007 р [88; 191, с. 118].

Крім того основний характер Гаазької конвенції 2007 року відносно інших конвенцій підтверджується й судовою практикою. Наприклад, у справі C/16/479005/ FA RK, розглянутій Центральним окружним судом Нідерландів 24 квітня 2019 року, у п. 2.1 рішення про визнання рішення українського суду про стягнення аліментів зазначено: «що, хоча рішення українського суду від 29 травня 2014 року було ухвалене до набрання чинності Гаазькою конвенцією про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інші види сімейного утримання 2007 року для Нідерландів (1 серпня 2014 року), заява має бути розглянута на підставі положень цієї Конвенції. Відповідно до статті 48 Гаазької Конвенції 2007 року, вона замінює попередню Гаазьку конвенцію про визнання та приведення до виконання рішень щодо зобов'язань про утримання від 2 жовтня 1973 року. Оскільки і Україна, і Нідерланди були учасниками цієї попередньої Конвенції, Гаазька конвенція 2007 року замінила її у взаємовідносинах між цими державами» [50]».

Отже, з огляду на те, що Україна та всі держави-члени Європейського Союзу є учасниками Гаазької конвенції 2007 року, у взаємних правовідносинах щодо визнання та виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС, а також, з огляду на те, що у відносинах з іншими конвенціями вона має пріоритетне значення щодо їх субсидіарного положення, саме цей міжнародно-правовий інструмент доцільно розглядати як найбільш сприятливий при визнанні та виконанні рішень українських судів в державах ЄС.

Важливо не оминати таке питання, що 1 грудня 2023 року Україна зробила заяву-обмеження застосування Гаазької конвенції 2007 року. Положення ратифікованого міжнародного акту для України не діють в повному обсязі на територіях, на яких тривають (або тривали) бойові дії, чи на тимчасово окупованих рф, на яких неможливо гарантувати виконання конвенційних зобов'язань внаслідок збройної агресії.

Значення в нормативно-правовій базі сфери визнання та виконання рішень українських судів в державах ЄС відіграє Протокол про право, що застосовується до зобов'язань про утримання, що набув чинності для України 1 грудня 2022 року [159]. Такий нормативний акт визначає право, яке застосовується до самих зобов'язань про утримання, тобто відповідає на питання яке матеріальне право регулює існування обов'язку з утримання, наприклад застосування автономії волі *lex voluntatis*. В свою чергу Гаазька Конвенція 2007 року є процесуальним правом та визначає форми, порядок подачі заяв, визнання, перелік способів виконання та, як міжнародне рішення або угода можуть бути визнані й приведені у виконання.

Сферою застосування Гаазької конвенції 2007 року є сукупність тих категорій аліментних правовідносин, на які розповсюджується її дія.

Проблемою Гаазької конвенції 2007 року є те, що хоча вона має широку сферу застосування, при правовому регулюванні визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів, дія її норм є диференційованою в залежності від виду аліментних зобов'язань.

Відповідно до ст. 2 її положення застосовуються для усіх держав-учасниць:

«а) до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 21 року; б) до визнання та виконання або виконання рішення про утримання одного з подружжя, коли заяву зроблено разом з вимогою в межах підпункту «а», а також с) до утримання одного з подружжя, за винятком розділів II й III.» [127].

Отже, фактично, у повному обсязі розділи конвенції застосовуються тільки щодо таких аліментних зобов'язань, як до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, а юридично державами можуть бути передбачені застереження, обмеження чи частина положень конвенції може бути поширена тільки шляхом декларації держави.

Тобто, обсяг застосування повноцінного механізму міжнародного стягнення аліментів за таким конвенційним інструментом, залежить від кожної Договірної держави.

Окремої уваги заслуговує питання віку дитини. Конвенція закріплює можливість стягнення аліментів до досягнення дитиною 21 року, проте Україна, згідно з ч. 2 ст. 2, ратифікувала таке положення із застереженнями, залишивши за собою право застосовувати Конвенцію до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною віком до 18 років.

Як зазначає А. Borrás, J. Degeling: «Труднощі для деяких держав у прийнятті застосування Конвенції у всіх випадках до досягнення віку 21 року призвели до включення можливості зробити застереження з метою обмеження застосування Конвенції до осіб, які не досягли 18 років. У цьому випадку застереження має взаємний ефект, оскільки держава, яка зробила застереження, не може вимагати застосування Конвенції до осіб віком від 18 до 21 року. Відповідно до статті 62(4) це єдине застереження, передбачене Конвенцією, яке має взаємний ефект» [11, р. 69].

Визнання та виконання рішення про утримання одного з подружжя за конвенцією можливо у двох випадках: у разі визнання та виконання або виконання рішення про утримання одного з подружжя, коли заяву зроблено разом з вимогою в межах підпункту «а», а також у разі до утримання одного з подружжя, за винятком розділів II й III. Тобто в останньому випадку не застосовується можливість адміністративного співробітництва через центральні органи.

Визнання та виконання рішення про утримання одного з подружжя, коли заяву зроблено разом з вимогою в межах підпункту «а» згідно п. 2 ч. 1 ст. 2 є можливим лише у тому разі, коли вимога про стягнення аліментів про утримання одного з подружжя (чоловіка або дружини) подається разом з вимогою про утримання дитини.

A.Borrás, J.Degeling зазначають: «У підпункті b) розглядається ситуація, коли вимога про утримання чоловіка/дружини подається разом з вимогою про утримання дитини, як визначено в підпункті a) та така вимога підпадає під обов'язкову сферу дії всієї Конвенції (включаючи положення про співпрацю через центральні органи) тільки у разі, якщо заява подана для визнання і виконання або виконання рішення, і не в разі заяви про винесення або зміну рішення про утримання чоловіка/дружини» [11, р. 69].

Щодо зобов'язань одного з подружжя відповідно коли вони подані окремо від вимог про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, Договірні держави не зобов'язані застосовувати положення розділів II та III щодо адміністративного співробітництва у таких справах.

З цього приводу Р. Beaumont зазначає: «Перша категорія повністю входить до сфери застосування всієї Конвенції — це заяви щодо утримання між подружжям про визнання та виконання або лише про виконання, які подаються разом із заявою про утримання дитини. Водночас усі інші випадки утримання подружжя входять до цього «ядра» лише частково — за винятком глав II та III Конвенції. Це означає, що такі справи підпадають під режим так званих прямих звернень, врегульованих ст. 37 Конвенції, тобто вони не отримують підтримки центральних органів і мають покладатися на внутрішнє право договірної держави щодо доступних процедур, за винятком питань визнання та виконання, де застосовуються механізми Конвенції, але лише з мінімальними гарантіями правової допомоги, передбаченими статтею 17(b)» [7].

Слід зазначити, ратифікуючи зазначену конвенцію, Україна залишила за собою право її застосовувати до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 18 років.

Також заявила, що буде поширювати застосування розділів V та VIII Конвенції на стягнення утримання стосовно наступного переліку осіб: з батьків на повнолітніх непрацездатних дочку, сина; з батьків на повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, до досягнення ними 23 років; з повнолітніх

дочки, сина на непрацездатних батьків; з баби, діда на внуків, які не досягли повноліття; з повнолітніх внуків, правнуків на непрацездатних бабу, діда, прабабу, прадіда; з повнолітніх братів, сестер на братів, сестер, які не досягли повноліття, та непрацездатних повнолітніх братів і сестер; з мачухи, вітчима на падчерку, пасинка, які не досягли повноліття; з повнолітніх падчерки, пасинка на непрацездатних мачуху, вітчима.

Як вбачається з наданого переліку, в ньому не зазначається подружжя.

Тому не зрозуміло чи є можливість застосовувати п. b, с ч. 1 ст. 2 Гаазької конвенції 2007 року для України, зокрема визнавати та виконувати або виконувати рішення про утримання одного з подружжя, коли заяву зроблено разом з вимогою в межах підпункту «а» , а також до утримання одного з подружжя, за винятком розділів II й III.

Додає невизначеності й положення п. 6 Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання [151], що допускає застосування конвенції в Україні до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, яка не досягла 18 років та переліку осіб, визначеному Законом України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» [157].

Тобто й у такому нормативно-правовому акті відсутнє регулювання визнання та виконання рішень про стягнення аліментів щодо подружжя, в незалежності від того чи воно подано разом з вимогою про утримання дитини, чи стосується тільки утримання подружжя.

Водночас слід доволі обережно робити категоричні висновки, що таке положення протирічить положенню конвенції, оскільки передбачено право держави залишати робити застереження та декларації.

Однак прямо з положень ратифікаційного законодавства не вбачається, що Україна обмежила визнання та виконання рішень про стягнення аліментів щодо подружжя. Тобто таке питання залишилось на розсуд договірних держав.

Це вдається суттєвою прогалиною законодавства, що створює правову невизначеність для стягувача та створює перепони у реалізації ним права на виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів на подружжя за конвенцією.

По-перше, у такому контексті, а саме з урахуванням прямої вказівки щодо можливості визнати та виконати рішення українського суду щодо стягнення аліментів щодо дитини та інших членів сім'ї перелік яких точно встановлений, фактично залишається простір для різного тлумачення, як з боку національних органів, так і з боку органів держави ЄС. Це може призвести до неоднакової практики визнання та виконання таких рішень та негативно впливати на передбачуваність правозастосування.

По-друге, відсутність чіткої регламентації щодо аліментних зобов'язань між подружжям знижує ефективність використання конвенції, як універсального інструменту міжнародного стягнення аліментів. Стягувач опиняється перед необхідністю самостійно визначати оптимальний для нього нормативно-правовий акт для визнання та виконання рішення про стягнення аліментів, зокрема звертатися до альтернативних джерел, двосторонніх міжнародних договорів або визнавати та виконувати такі рішення за принципом взаємності, що ускладнює та подовжує процедуру усього процесу судового захисту права на утримання в цілому.

Слід дійти висновку, що наявна ситуація обумовлює потребу у подальшому нормативному уточненні або формування сталеної правозастосовної практики, яка б забезпечувала єдність підходів до вирішення питань визнання та виконання рішень про утримання подружжя. Вдається, це сприятиме підвищенню правової визначеності та гарантуватиме більш ефективну реалізацію прав подружжя на утримання.

Гаазька Конвенція 2007 року залишає право за Договірними державами поширити сферу дії на зобов'язання про утримання, що впливає із сімейних відносин, батьківства, шлюбу або спорідненості, у тому числі, зокрема, зобов'язання стосовно уразливих осіб, згідно з ч. 3 ст. 2.

Відповідно до п. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» Україна поширила застосування розділів V та VIII Конвенції на стягнення утримання: «з батьків на повнолітніх непрацездатних дочку, сина; з батьків на повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, до досягнення ними 23 років; з повнолітніх дочки, сина на непрацездатних батьків; з баби, діда на внуків, які не досягли повноліття; з повнолітніх онуків, правнуків на непрацездатних бабу, діда, прабабу, прадіда; з повнолітніх братів, сестер на братів, сестер, які не досягли повноліття, та непрацездатних повнолітніх братів і сестер; з мачухи, вітчима на падчерку, пасинка, які не досягли повноліття; з повнолітніх падчерки, пасинка на непрацездатних мачуху, вітчима».

Однак будь-яка заява з таких аліментних зобов'язань створює зобов'язання між двома Договірними державами лише настільки, наскільки їхні заяви охоплюють такі самі зобов'язання про утримання та частини конвенції.

Якщо Договірна держава зробила декларацію про поширення застосування всієї конвенції, наприклад, на відносини, засновані на спорідненості, рішення, винесене щодо таких відносин, не обов'язково має визнаватися в іншій Договірній державі, яка не зробила аналогічну декларацію. Держава, яка зробила декларацію, зобов'язана приймати заяви від Договірної держави, яка зробила таку ж декларацію, і може, але не зобов'язана, приймати заяви від Договірних держав, які не зробили таку декларацію» [11, р. 71].

Отже, слід дійти висновку, що Гаазька Конвенція 2007 року, не дивлячись на оптимальніший правовий режим для визнання та виконання рішень українських судів у державах ЄС, дає правові підстави застосувати у повному обсязі розділи Конвенції для України тільки щодо основних аліментних зобов'язань: щодо батьків та дітей, дітей.

Для усіх інших видів утримання, що впливають із сімейних відносин застосування повного обсягу Гаазької конвенції 2007 року, залежить від Договірних сторін.

Система адміністративного співробітництва, яка відповідно практики застосування Нью-Йоркської конвенції 1956 р. довела ефективність встановлених нею правил, а тому її положення було взято за основу правил Розділу II «Адміністративне співробітництво» Гаазької конвенції 2007 р. [191, с. 118].

Така система була створена з метою кращого сприяння ефективного транскордонного стягнення аліментів та проявила себе таким чином, що судові, адміністративні та інші компетентні органи часто тісно співпрацюють зі своїм національним Центральним органом [45, р. 26].

Гаазька Конвенція 2007 року відповідно до ст. 1 наголошує на необхідності забезпечення ефективного міжнародного стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання шляхом, у тому числі, створення всеосяжної системи співробітництва між органами Договірних держав та забезпечення доступності заяв, які подаються для винесення рішень про утримання.

Характер взаємодії через мережу центральних органів є альтернативним. Такий висновок ґрунтується на положенні ст. 37 Гаазької Конвенції 2007 року, що не виключає можливості застосування таких процедур, які можуть бути передбачені внутрішнім законодавством Договірної держави для надання можливості особі (заявнику) звернутися безпосередньо до компетентного органу тієї держави з питання, що регулюється цією Конвенцією, у тому числі з урахуванням статті 18.

Тобто, якщо правовідносини допускають можливість звернення через Центральні органи це не означає, що такий порядок є обов'язковим та заявник позбавлений право звернутися з такими вимогами безпосередньо до компетентного органу держави виконання. Це засвідчує й судова практика, наприклад Суд Європейського Союзу у рішенні *M.S. v P.S.*, C-283/16 в п. 44

зазначив: «кредитор за аліментами, який отримав постанову в одній державі-члені і бажає примусово виконати її в іншій державі-члені, може подати заяву безпосередньо до компетентного органу останньої держави-члена, наприклад, до спеціалізованого суду, і не може бути зобов'язаний подавати заяву до цього суду через центральний орган держави-члена, де здійснюється примусове виконання» [14].

Згідно зі ст. ст. 4, 5 Центральні органи мають, як загальні, так і спеціальні функції, які у своїй сукупності покликані забезпечити доступність заяв, які подаються для винесення рішень про утримання та сприяти забезпеченню визнання та виконання рішень про утримання в усіх державах учасниках. Визначений механізм взаємодії через центральні органи є практично тотожним в усіх державах учасниках, що сприяє забезпеченню одноманітного порядку міжнародного стягнення аліментів.

Система співробітництва створюється шляхом призначення Договірною державою центрального органу для виконання таких обов'язків.

Ратифікуючи Гаазьку Конвенцію 2007 року Україна визначила таким центральним органом Міністерство юстиції України. Крім того, згідно Указу Президента України «Про національний орган України для сприяння контактам з Постійним бюро Гаазької конференції з міжнародного приватного права» таким органом є також Міністерство Юстиції України [154].

Саме на Міністерство юстиції України, як на центральний орган, покладено обов'язки співробітництва з визнання та виконання рішень українських судів з центральними органами аналогічної компетенції в ЄС [117].

Проблемою Гаазької конвенції 2007 року є те, що захищаючи найвищі інтереси дитини, вона в першу чергу забезпечує спрощений порядок міжнародного стягнення аліментів, в аспекті взаємодії через центральні органи, саме щодо дитини.

В Україні це відобразилось у тому, що взаємодія через Міністерство юстиції України стало можливою тільки для зобов'язань про утримання між

батьками та дитиною, яка не досягла 18 років. Згідно з п. 6 Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання: «положення Конвенції застосовуються в Україні до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, яка не досягла 18 років» [151].

Однак Конвенція передбачає можливість більш розширеної сфери застосування її положень ніж тільки щодо сфери зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, дозволяючи державам поширювати застосування її положень й на інші види утримання.

Водночас механізм взаємодії через центральні органи спрямований передусім на забезпечення ефективного захисту прав дитини.

Отже слід розрізняти сферу застосування Конвенції щодо можливості визнання та виконання рішень щодо стягнення усіх видів аліментів, визначений ст. 2 та механізм взаємодії через центральні органи, що переважно направлений на допомогу у співробітництві визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів щодо дитини.

Така конструкція об'єктивно формує різний рівень процесуальної доступності конвенційних процедур для різних видів аліментних зобов'язань, зокрема для вимог про утримання одного з подружжя (ч.1 п. с ст. 2).

Згідно ст. 10 Конвенції кредитор має право подати певні категорії заяв, що доступні в запитуючій державі для одержання утримання, що є підставою для подальшої процедури визнання та виконання в державах ЄС.

Діапазон заяв у статті 10 відображає рекомендації Спеціальної комісії 1999 року про те, що Конвенція повинна бути «комплексною за своєю природою, базуючись на найкращих рисах існуючих конвенцій, включаючи, наприклад, встановлення та зміну рішень про аліменти, як передбачено в Нью-Йоркській конвенції 1956 року» [11, р. 113].

Термін «кредитор» у статті 3 стосується лише «фізичної особи», проте у сукупному аналізі з ч. 1 ст. 36 для цілей подання заяв про визнання та виконання рішення, передбаченого ч.1 ст. 10 допускається, що кредитором

може бути також державний орган. Кредитором може бути фізична особа чи орган, що відповідає таким мінімальним критеріям: заявник повинен перебувати в державі, що подає запит; заявник повинен бути кредитором (або особою, що діє від імені кредитора), який прагне стягнути аліменти в іншій договірній державі (державі, до якої звертаються); і заява повинна бути однією із заяв, описаних у ч. 1 ст. 10.

Слід дійти висновку, що перевагами реалізації порядку визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів через Міністерство юстиції України порівняно з безпосереднім зверненням у тому, що саме такий орган бере на себе зобов'язання передати заяви до центральних органів Договірних держав та отримувати від них заяви, передбачені статтею 10 Конвенції; вживати необхідних заходів стосовно них (наприклад, одержувати від Державної міграційної служби України наявну інформацію про місце реєстрації боржника або кредитора, що міститься у Єдиному державному демографічному реєстрі чи на підставі довіреності, наданої боржником або кредитором; одержувати від суду текст судового рішення); сприяти в отриманні правової допомоги; надавати документи та сприяти здійсненню належних виплат аліментів; вирішувати інші проблемні питання, що виникають при виконанні Конвенції.

Крім того, згідно п. 12 Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання документи, що надсилаються відповідно до Конвенції через центральні органи, є дійсними без потреби їх легалізації або проставлення на них апостилю за умови їх складання уповноваженим органом у межах компетенції у встановленій формі.

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 23 Конвенції, у разі якщо заява про визнання та виконання рішення подана через Центральні органи відповідно до Розділу III, запитуваний центральний орган повинен без зволікань:

а) передати заяву до компетентного органу, який без затримки проголошує рішення таким, що підлягає виконанню, або реєструє рішення для виконання; або

б) якщо він є компетентним органом, самостійно вжити таких заходів.

Однак, не дивлячись на те, що можливості суміщення статусу центрального органу та компетентного органу в межах правової системи, процедура визнання та виконання рішення здійснюється центральним органом у статусі компетентного органу, а не в межах функцій адміністративного співробітництва. Типовою моделлю визнання та виконання рішень про стягнення аліментів у державах ЄС є така конструкція, коли центральний орган, як окремий орган від компетентного, наділений функціями прийняття та перевірки заяв, своєю чергою компетентний орган перевіряє підстави визнання, виконання чи відмови у визнанні чи виконанні. Якщо застосовується інша модель, то функціональне суміщення не змінює природи юрисдикційного контролю.

У деяких державах саме центральний орган держави, до якої звертаються, визначає, чи може рішення бути зареєстроване для виконання або проголошене таким, що підлягає виконанню. В інших державах Центральний орган не має повноважень ухвалювати таке рішення і в такому разі він повинен без зволікань передати заяву до компетентного органу держави, до якої звертаються. В обох випадках відповідальні органи повинні діяти «оперативно» або «без затримки» при реєстрації або проголошенні виконавчої сили рішення [11, р. 173].

Наприклад, у Румунії відповідно до ст. 2 (1) та (2) Закону № 36/2012, центральним органом є Міністерство юстиції. Водночас, воно не є компетентним органом, та передає компетентному судовому органу за місцем проживання або місцем знаходження майна заяву та документи для процедури екзекватури. Для проваджень щодо екзекватури компетентним органом, відповідно до ст. 19 Закону № 36/2012, є суд за місцем проживання боржника або за місцезнаходженням його майна [45, р. 138].

Крім того, у державах ЄС, існує практика, коли функції центрального органу покладені не тільки на Міністерство юстиції, як на спеціальний орган, а на інші спеціалізовані органи або органи, що спеціально визначені органами юстиції.

Наприклад, у Бельгії функції такого органу покладені на Службу публічного федерального правосуддя (*Service public fédéral Justice*) та Службу міжнародної судової співпраці та цивільного права. У Франції Центральним органом є Міністерство Юстиції (*Ministère de la Justice*), проте безпосередню організацію процедури стягнення аліментів виконує *Bureau du recouvrement des créances alimentaires à l'étranger* (BCRAE). У Швеції для питань утримання дітей та інших форм сімейного утримання призначено Шведське агентство соціального страхування (*Försäkringskassan*).

Цікавим є досвід Словенії, яка надала повноваження Центрального органу в означених справах Публічному фонду стипендій, розвитку, інвалідів та утримання. У Чехії центральним органом є Управління з міжнародного захисту дітей (*Office for International Legal Protection of Children*). Воно повноважне, у випадку отримання від іншого центрального органу заяви про стягнення аліментів із Чеської Республіки, безпосередньо представляти отримувача аліментів і діяти від його імені на підставі доручення.

Порядок реалізації заяв шляхом безпосереднього звернення до компетентного органу регулюється більшим чином національним законодавством держави виконання, однак, як зазначають Lortie P., Groff M. функції компетентних органів мають підтримуватися та посилюватися завдяки ключовій ролі та обов'язкам, покладеним на міжнародну мережу Центральних органів відповідно до обох інструментів [45, р. 26].

Отже, підводячи підсумок вбачається, що взаємодію через спеціальні органи виправдано можна вважати більш спрощеною для кредитора процедурою, ніж безпосередній порядок подання до компетентного органу Договірної держави, що покладає всю юридичну відповідальність з порядку подання документів, на самого кредитора.

2.2. Порядок безпосереднього звернення та підстави визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Порядок безпосереднього звернення про визнання та виконання рішення до компетентного органу є альтернативним зверненню через центральні органи, за умови, що на таке рішення суду розповсюджується повний об'єм застосування конвенції. Якщо аліментні зобов'язання не передбачають можливості застосування звернення через центральні органи, безпосередній порядок є єдиним можливим засобом визнати й виконати рішення українського суду про стягнення аліментів у державі ЄС на підставі конвенції.

Як зазначає ст. 23 конвенції процедура про розгляд заяви про визнання та виконання регулюється внутрішнім правом запитуваної держави, а отже, це є рівноцінним, як у випадку звернення через центральні органи, так і при зверненні безпосередньо до компетентного органу.

Процедура розгляду заяв про визнання та виконання рішень судів щодо стягнення аліментів передбачає:

а) процедуру реєстрації іноземного рішення для виконання (або для проголошення його таким, що підлягає виконанню), яка виключає подання заяв сторонами та допускає лише обмежену перевірку *ex officio* та

б) обов'язок заявляти заперечення проти реєстрації (або проголошення) покладається на боржника, право якого на оскарження або апеляцію обмежене як у часі, так і за підставами.

Крім того, конвенція не виключає можливості використання процедур, передбачених внутрішнім законодавством держави-учасниці, які дозволяють особі (заявнику) звертатися безпосередньо до компетентного органу цієї держави у справах, що регулюються Конвенцією, у тому числі, з урахуванням статті 18, з метою отримання або зміни рішення у справі про аліменти, як це впливає зі змісту ст. 37.

Існує різниця між визнанням і виконанням. Визнання рішення іноземного суду є поширенням законної сили рішення іноземного суду на територію держави в порядку, встановленому законом, а при виконанні запитувана держава погоджується на використання власних процедур для примусового виконання рішення.

Як правило, заявник має намір, щоб рішення було визнане або визнано й виконане або тільки виконано. Різниця полягає у тому, що в деяких випадках заявник може запросити тільки визнання або саме рішення не потребує виконання, наприклад рішення про встановлення батьківства. Наприклад, боржник запрошуючи тільки визнання рішення таким чином хоче запросити рішення, як доказ у іншій справі щоб обмежити або припинити виконання платежів за іншим рішенням, або кредитор буде виконувати визнане судове рішення в іншій державі ЄС [45, р. 127].

Крім того, визнання або визнання та виконання рішення, ухваленого в іншій договірній державі, усуває необхідність для кредитора отримувати нове рішення у державі, де боржник наразі проживає або де розташовані його активи чи доходи.

Процедури визнання або визнання та виконання рішення, встановлені конвенцією, покликані забезпечити максимально широке визнання чинних рішень та якнайшвидшого розгляду заяви.

Гаазька Конвенція 2007 року тлумачить поняття рішення більш ширше ніж тільки судове. Так, згідно ст. 19 визнати та виконати можна рішення, ухвалене судовим або адміністративним органом щодо зобов'язання зі сплати утримання, мирову угоду або домовленість, укладену перед таким органом або схвалену ним.

Як зазначає А. Borrás, J. Degeling: «наслідуючи приклад низки скандинавських держав із 1960-х років, дедалі більше юрисдикцій, таких як Нова Зеландія, Австралія та окремі штати Сполучених Штатів Америки, запровадили адміністративні системи щодо утримання, зокрема аліментів на дітей. Забезпечуючи той самий рівень правових гарантій, що й судові органи,

ці спеціалізовані органи можуть розглядати заяви швидше та ефективніше. По-друге, було б несправедливо зобов'язувати державу з адміністративною системою визнавати та виконувати іноземні судові рішення, тоді як рішення держави з адміністративною системою не визнавалися б у країні, яка має судову систему» [11, р. 159].

Тому, слід дійти висновку, що слід розрізняти рішення про стягнення аліментів, що ухвалено адміністративним органом та судовим. У такому ж контексті слід розрізняти мирову угоду та судову мирову угоду.

Не дивлячись на те, обидві угоди мають спільну мету укладання - припинити і врегулювати спір шляхом взаємних поступок, вони мають суттєві відмінності. Так, процесуальна мирова угода стосується спірного правовідношення, яке вже було предметом судового процесу, та здійснюється в присутності суду, іноді за його участю або принаймні доводиться до відома суду, та повинна відповідати процесуальним вимогам щодо форми укладання, а позасудова має місце тоді, коли сторони врегулювали спір самотійно не ініціюючи судовий процес [194, с. 102-103].

Також, відповідно до ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» 2016 р., аліментні договори, як і будь-які інші нотаріально посвідчені договори, не є виконавчими документами, на підставі яких рішення підлягає примусовому виконанню [149].

Отже, для України в контексті ст. 19 Гаазької Конвенції 2007 року термін рішення слід об'єктивно співвідносити тільки із судовими рішеннями, а також затвердженими судом мировими угодами, а не з рішенням адміністративного органу.

До прямих звернень застосовується порядок передбачений положенням Розділу V Конвенції. За його загальним аналізом слід дійти висновку, що процедура за заявою про визнання та виконання охоплює всі можливі варіанти, що існують у різних державах: реєстрацію для виконання, проголошення виконавчої сили, екзекватуру тощо.

Як вбачається з порівняльного дослідження з питань виконання у цивільних справах в ЄС, підготовленим на замовлення Європейської Комісії в рамках програми Justice Programme 2014-2020, виконання судових рішень держав не членів в ЄС різниться від країни до країни, проте спільною рисою є проходження судового рішення через процедуру «екзекватури» [23].

Процедуру екзекватури, як порядок визнання та приведення до виконання судових рішень на території однієї держави в іншій, слід відрізнити від альтернативного їй спрощеного порядку сертифікації. Рішення про екзекватуру приймається судом тієї держави, в якій іноземне судове рішення потребує виконання, а сертифікація здійснюється тим самим судом, який ухвалив рішення по суті справи [195, с. 131].

Сертифікація судових рішень є проявом принципу взаємної довіри та визнання професійності суддів держав членів ЄС, що передбачає: «рішення, винесені на національному рівні є чинними в інших державах-членах (п. 51 Висновку № 13 (2010)» [78].

Своєю чергою для процедури «екзекватури» принцип взаємної довіри таким чином не діє, оскільки застосування судами України принципу взаємності при вирішенні справ про визнання й виконання судових рішень із сімейних справ сприяє визнанню іноземних судових рішень на території України, але не означає автоматичного визнання рішень вітчизняних судів за кордоном [191, с. 358].

Процедура екзекватури регулюється правом держави, до якої звертаються.

Наприклад, у Німеччині іноземне судове рішення, ухвалене судами країн, що не є членами ЄС, не може виконуватись автоматично — перед його примусовим виконанням воно має бути визнане та оголошене виконуваним через спеціальну процедуру екзекватури, згідно з § 722 – § 723 Цивільного процесуального кодексу Німеччини [39]. Як впливає зі змісту ст. 722 цього акту примусове виконання рішення іноземного суду може бути здійснене

шляхом допуску його до виконання, за відсутність підстав, за якими позов підлягає відмові у задоволенні.

В Австрії такі судові рішення аналогічно Німеччині, можуть бути визнані та виконані лише після проходження процедури екзекватури (Vollstreckbarerklärung), порядок якої визначено §§ 403–406 Закону «Про виконавче провадження» (Exekutionsordnung, ЕО [40]). Після визнання рішення має силу австрійського судового акта та підлягає виконанню за загальними правилами.

У Бельгії процедура екзекватури здійснюється відповідно до Бельгійського судового кодексу (Code judiciaire / Gerechtig Wetboek Бельгійський Судовий кодекс) [2].

Згідно зі ст. ст. 205–210/В Закону Угорщини «Про судові примусове виконання» [3] заявник зобов'язаний подати копію рішення до районного суду за місцем проживання боржника або розташування майна, а в Будапешті до Центрального районного суду Буди (Budai Központi Kerületi Bíróság). Після підтвердження можливості виконання суд видає виконавчий сертифікат, що надає іноземному рішенням силу внутрішнього судового акта.

Відповідно до положень Закону Республіки Словенії «Про забезпечення та примусове виконання цивільних вимог» (Enforcement and Securing of Civil Claims Act, ZIZ [67]), виконання іноземних судових рішень здійснюється після їх визнання словенським судом. Заявник подає клопотання про визнання та надання дозволу на примусове виконання, додаючи завірнену копію рішення іноземного суду та, за потреби, переклад словенською мовою.

У Франції: «іноземне судові рішення має автоматичне (де-факто) визнання у Франції, якщо воно не оскаржується, але для його примусового виконання (exécution forcée) потрібна процедура екзекватури або інше підтвердження судом (залежно від наявності міжнародних угод, як-от Гаазької конвенції 2007 р. чи Регламентів ЄС» [44]. Процедура екзекватури регулюється Цивільним процесуальним кодексом Франції [24].

Наприклад, у Румунії, відповідно до Розділу III Цивільного процесуального кодексу Румунії: ««іноземні судові рішення» належать до актів, що розглядаються у рамках судової або позасудової юрисдикції судів, нотаріусів або будь-яких інших компетентних органів у державі, яка не є членом ЄС» [26].

Отже, екзекватура як форма безпосереднього звернення до виконання іноземного рішення у державах ЄС регулюється національним цивільним процесуальним правом запитуваної держави. Це свідчить про збереження значної ролі національних правових систем у сфері транснаціонального виконання, попри існування уніфікованого міжнародного інструменту для держав-не членів ЄС, тобто Гаазької конвенції 2007 року, на відміну від держав-членів ЄС.

При виконанні рішень українських судів у державах ЄС важливе значення набуває остаточність судового рішення. Процесуальний механізм перевірки підстав визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів, а також перевірки відсутності підстав відмови, практично спирається на принцип остаточності судового рішення, оскільки він є фундаментальною передумовою такого механізму.

Як зазначає І.В. Андронов: «Учасник правовідносин, суб'єктивне право якого було підтверджене та захищене законною силою судового рішення, повинен бути впевнений у його непорушності, оскільки від цього значною мірою залежить довіра громадян до судової системи та переконаність в ефективності судової форми захисту прав. У цьому проявляється тісний взаємозв'язок принципів правової визначеності та остаточності судового рішення (*res judicata*). Про непорушність і необхідність неухильного дотримання цих принципів неодноразово зазначалося у рішеннях Європейського суду з прав людини» [71, с. 376].

Наприклад у справі ЄСПЛ Брумареску проти Румунії суд зазначив «жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточних і обов'язкових судових рішень лише для того, аби домогтися нового слухання» [19].

Своє чергою у справі «Науменко проти України» (заява N 41984/98) у 52 визначив: «Правова певність передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, недопустимості повторного розгляду вже раз вирішеної справи. Цей принцип наполягає на тому, що жодна сторона не має права домагатися перегляду кінцевого і обов'язкового рішення тільки з метою нового слухання і вирішення справи» [165].

Дотримання принципу остаточності судового рішення та правової визначеності забезпечено ст. 28, що закріплює правило неможливості перегляду рішення по суті жодним компетентним судом при його визнанні та зверненні до виконання.

Отже, процесуальна перевірка підстав визнання та виконання жодним чином не може стосуватися перегляду рішення по суті, а покликана забезпечити стабільність і передбачуваність визнання та виконання судових рішень шляхом перевірки їх відповідності формальним вимогам Конвенції.

Підстави визнання та виконання, визначені ст. 20 Гаазької конвенції 2007 року, є непрямыми правилами міжнародної юрисдикції, відповідність яким перевіряється запитуваною державою при вирішенні питання про визнання та виконання рішення.

Перелік підстав є вичерпним, та за умови встановлення хоча б однієї з них виникає міжнародно-правовий обов'язок запитуваної держави визнати та виконати таке судове рішення. А. Borrás, J. Degeling тлумачать зазначене положення наступним чином: «Якщо жодна з підстав, наведених у цьому переліку не існує, обов'язку визнавати та виконувати рішення відповідно до Конвенції не виникає» [11, p.161].

Тобто, якщо з заяви не вбачається дотримання хоча б однієї з підстав передбачених ст. 20, рішення не може бути визнано та виконано за конвенцією, а отже не настає правових наслідків можливості відмови, визначених ст. 22.

У зв'язку з цим, слід чітко розмежовувати підстави визнання та виконання, встановлені ст. 20, які визначають саму можливість застосування

конвенційного порядку, та підстави для відмови у визнанні і виконанні, передбачені ст. 22.

Як свідчить аналіз ст. 22, на відміну від обставин, що є підставами визнання та виконання, вони не мають обов'язкового характеру, а компетентний орган має право відмовити, але не зобов'язаний цього робити за наявності хоча б однієї з підстав. Отже, це залишено його дискреційними повноваженнями. Такий висновок ґрунтується на формулюванні ст. 22, зокрема «у визнанні та виконанні рішення може бути відмовлено».

A.Borrás, J.Degeling зазначають: «у визнанні або виконанні може бути відмовлено в обмежених випадках, передбачених статтею 22. Використання сполучника «або» наприкінці підпункту е) ii) чітко свідчить про те, що підстави для невизнання та невиконання не є кумулятивними, а є альтернативними. Крім того, навіть якщо одна з умов виконана, компетентний орган запитованої держави не зобов'язаний відмовляти у визнанні та виконанні» [11, р. 169].

Отже, сукупний аналіз положень ст.ст. 20, 22 Гаазької Конвенції 2007 року дає підстави сформулювати систему підстав визнання та виконання та відмови у визнанні та виконанні, як механізм передумов визнання та виконання судового рішення про стягнення аліментів. У якому підстави визнання та виконання є обов'язковими, позитивними передумовами, за наявністю хоча б однієї з визначених ст. 20 Конвенції підстав, виникає міжнародний конвенційний обов'язок визнати та виконати іноземне судове рішення. Своєю чергою підстави відмови є негативними передумовами, за наявності підстав визначених ст. 22, компетентний орган має право відмовити у визнанні та виконанні.

Отже, слід здійснити науковий аналіз правових підстав визнання та виконання та підстав відмови окремо, що дасть можливість проявити їх взаємозв'язок у всьому механізмі виконання рішень українських судів у державах ЄС.

Як вбачається з аналізу ст. 20 Гаазької Конвенції 2007 року, зазначені підстави можна систематизувати в залежності від їх обов'язкового, допоміжного чи виняткового характеру:

До обов'язкових умов слід віднести, наявність хоча б однієї з підстав передбачених у п.п. а, с, d ст. 20 Гаазької Конвенції 2007 року, зокрема правила юрисдикції, пов'язані з поняттям «звичайного місця проживання» суб'єктів аліментних правовідносин (кредитора, боржника, дитини). За наявності хоча б однієї з цих умов існують правові підстави для застосування режиму Конвенції, з урахуванням згоди відповідача на юрисдикцію (п. b), яку не слід ототожнювати з п. е, що передбачає можливість укладання письмової угоди про юрисдикцію між сторонами та має винятковий характер, що не зобов'язує дотримуватися правил «звичайного місця проживання».

Підстави визнання та виконання передбачені п.п. а,с,d, що пов'язані з поняттям «звичайного місця проживання», потребують більш детального аналізу. Так, ст. 20 Гаазької Конвенції 2007 року закріплює, що рішення, винесене в одній Договірній державі («держава походження»), визнається та виконується в інших Договірних державах, якщо

- 1) відповідач мав звичайне місце проживання в державі походження на той момент, коли провадження було розпочато (п.а);
- 2) кредитор мав звичайне місце проживання в державі походження на момент, коли провадження було розпочато (п.с);
- 3) дитина, на яку призначено утримання, мала звичайне місце проживання в державі походження на момент, коли провадження було розпочато, за умови, що відповідач проживав з дитиною в цій державі або проживав у такій державі й там сплачував аліменти на дитину (d).

Окрім того, істотною обставиною є те, що відповідач прийняв юрисдикцію або висловивши це, або захищаючись по суті справи, не заперечуючи проти юрисдикції за першої можливої нагоди (п.б).

Встановлення звичайного місця проживання є одним з найскладніших правових питань, оскільки його законодавче закріплення відсутнє в нормах

Гаазької Конвенції 2007. Таке поняття є оціночним, його визначення здійснюється з урахуванням конкретних обставин справи.

Як зазначає M.Goubet, S.Buckingham та інші поняття «звичайне місце проживання» по-різному тлумачиться в різних державах-членах, а для отримання єдиного підходу до тлумачення «звичайного місця проживання» з урахуванням Регламенту Брюссель Іа, Гаазької конвенції 2007 року та Регламенту про утримання, його слід розуміти як: «основне місце проживання особи, яке визначається на основі об'єктивних критеріїв, таких як тривалість і постійність перебування, сімейні, професійні та соціальні зв'язки» [58, р. 34-36].

Проте слід зазначити, що встановлення звичайного місця проживання має значення не як елемент подальшої перевірки в процедурі визнання та виконання іноземних судових рішень, а як критерій первинної юрисдикції, що покладається на суди держави походження.

Саме на національному рівні важливим питанням є дотримання правил розмежування національної та міжнародної юрисдикції та недопущення порушень відкриття провадження, що пов'язані з належним визначенням місця проживання сторін у справі, адже порушення таких правил може мати наслідком існування проваджень в українських судах та іноземних одночасно, з тих же самих підстав та між тими ж самими сторонами.

Допоміжною є підстава визнання та виконання визначені у п.) f ст. 20 конвенції, зокрема, якщо рішення ухвалене у рамках непрямой юрисдикції або юрисдикції за зв'язком справ (наприклад у разі розірвання шлюбу, одночасно ухвалюються рішення щодо стягнення аліментів). При цьому дотримання правил, передбачених п.п. а, с, d та b, у зазначених обставинах не є обов'язковими для застосування конвенції, оскільки це є винятками з загальних умов допуску визнання та виконання.

Виключною є підстава договірної юрисдикції або, як її визначає Гаазька Конвенція 2007 року, за письмовою угодою між сторонами про юрисдикцію, що передбачена п.) e ст. 20.

Отже, перелік підстав визнання та виконання рішення іноземного суду є вичерпним та, за їх наявності, суд зобов'язаний визнати та виконати іноземне рішення. Перелік обставин визначений у ст. 20, з яких обставини п.п. а, с, d та b є обов'язковими за наявністю хоча б однієї з них та стосуються звичайного місця проживання боржника, кредитора чи дитини, допоміжною визначені п.) f стосовно юрисдикції за зв'язком справ, а виключною підставою є підстава - наявність угоди про юрисдикцію, згідно п.) e.

Підстави відмови у визнанні та виконанні, встановлені ст. 22 конвенції та мають вичерпний перелік.

Як зазначають А. Borrás, J. Degeling: «використання сполучника «або» наприкінці підпункту e) ii) чітко свідчить про те, що підстави для відмови у визнанні та виконанні не є кумулятивними, а є альтернативними. Крім того, навіть якщо одна з таких підстав наявна, компетентний орган запитуваної держави не зобов'язаний відмовляти у визнанні чи виконанні. Дієслово «може» виражає можливість, а не обов'язок, який був би виражений словами «повинен» або «зобов'язаний» [11, р. 169]. Тобто, наявність хоча б однієї з них має наслідком відмови у визнанні та виконанні рішення суду, проте навіть у такому випадку це не створює зобов'язання відмови, а є правом компетентного органу.

Так, першою підставою відмови, згідно п.«а») ст. 22 є те, що рішення очевидно є несумісним з основами правопорядку («ordre public») запитуваної держави.

Слід поділити точку зору М.М.Мальського, який зазначає: «єдиною спільною для європейських країн підставою для відмови у визнанні рішення іноземного суду є суперечність публічному порядку» [129, с. 223].

Втім, науковці справедливо стверджують, що категорія публічного порядку і її застосування, як підстави для відмови у визнанні та приведенні до виконання іноземних рішень, є доволі неоднозначною у зв'язку із відсутністю чіткого визначення змісту публічного порядку та різними підходами до розуміння цього поняття в національному праві різних країн [131, с. 79-84].

Слушна думка з цього приводу М.О. Гетманцева: «правовий аналіз законодавства ряду європейських держав дозволяє вказати на те, що публічний порядок майже не розкрито на нормативному рівні. Так, у багатьох національно-правових актах держав - членів ЄС ця категорія розкривається через такі категорії, які доволі розмиті, як «суспільно-політичний лад», «суспільна безпека», «добрі наміри», «основи суспільного устрою», «правові основи», «національна безпека» і «національний суверенітет» тощо» [87].

Несумісність з основами правопорядку по-різному трактується науковцями, проте в одному чимало з них сходяться, зокрема, що компетентний орган перевіряє чи призвело б визнання та виконання конкретного рішення до неприйнятного або такого, що несумісне з основоположними принципами в запитуваній державі, водночас така перевірка не може бути підставою для перегляду справи по суті, відповідно до ст. 28 Гаазької конвенції 2007 року [11, р. 169; 191, с. 386].

Питання визначення «*ordre public*», як і поняття «звичайного місця проживання», у судовій практиці трактується, скоріш з різних сторін або відповідно до обставин справи, ніж надається його однозначне визначення чи ознаки.

Наприклад, у справі *Rudolfs Meroni v Recoletos Limited* від 25 травня 2016 року Суд Європейського Союзу, зазначив: «публічний порядок» підлягає вузькому тлумаченню, оскільки його застосування може створювати перешкоди для реалізації принципу вільного руху судових рішень [17].

Своєю чергою, у рішенні від 28 квітня 2009 року у справі *C-420/07 «Apostolides v Orams»* була висловлена така позиція щодо застереження про публічний порядок: «Відповідач не проявив ініціативу щодо оскарження і подання апеляції на заочне судове рішення ... У визнанні та примусовому виконанні заочного судового рішення не може бути відмовлено на підставі статті 34(2) Регламенту № 44/2001 у випадку, коли відповідач мав процесуальну можливість ініціювати провадження зі скасування заочного судового рішення і таке провадження надало б йому можливість доводити той

факт, що йому не було вручено позов чи інші судові документи у належний строк для підготовки свого захисту» [15].

Відсутність чіткого визначення змісту «*ordre public*» призводить до того, що сторони намагаються за такою підставою скасовувати рішення суду, що за своїми ознаками не порушує порядку держави: «Нерідко сторона, яка програла судовий процес, намагається обґрунтувати те, що виконання ухваленого проти неї судового рішення з міжнародного сімейного спору буде порушувати публічний порядок держави виконання цього рішення, посиленням на порушення під час судового розгляду справи певних норм процесуального права» [192].

Отже, слід дійти висновку, що порушення публічного порядку, з одного боку є однією з універсальних підстав відмови у визнанні та виконанні іноземних рішень для держав ЄС та відсутність єдиного його визначення у конвенції призводить до неодноманітного трактування державами учасницями та судами.

Передбачену п. b) ст. 22 підставу відмови, зокрема, що рішення було отримано шляхом шахрайства у зв'язку з процесуальними питаннями дуже важко застосувати на практиці. Зміст зазначеної категорії також, як й зміст поняття «*ordre public*», доволі неоднозначне правове поняття, і кожна держава-учасниця конвенції має істотні відмінності між поняттями шахрайства у зв'язку з процесуальними питаннями.

Згідно з п. c) ст. 22 конвенції, підставою для відмови є наявність провадження між тими самими сторонами про той самий предмет, що триває в органі запитуваної держави, і таке провадження було розпочато раніше.

Проблема паралельних проваджень у транскордонних відносинах є постійним предметом наукової та судової уваги. Передумов таких проблем чимало від зловживання правом вибору суду, що стає причиною появи таких явищ, як *forum shopping* до простої необізнаності учасників справи про необхідність повідомляти щодо існування іншого судового процесу, триваючого в органі запитуваної держави.

На нашу думку, таку проблему слід вирішувати при відкритті провадження в суді першої інстанції дотримуючись правил належної юрисдикції та встановлювати превентивні механізми повідомлення учасниками справи усієї відомої інформації про існування іншого провадження наявність провадження між тими самими сторонами про той самий предмет, що триває в органі запитуваної держави.

Згідно з п. d) ст. 22 відмова у визнанні може бути, якщо рішення є несумісним з рішенням, винесеним між тими самими сторонами та про той самий предмет або в запитуваній державі, або в іншій державі, якщо це останнє рішення відповідає умовам, необхідним для визнання та виконання в запитуваній державі.

Наявність суперечливих рішень є ще однією підставою для відмови у визнанні та виконанні іноземного судового рішення.

Слід відрізнити підстави, передбачені п. c) та п. d) ст. 22 Конвенції. У випадку наявності рішення третьої держави, воно враховується лише за умови, що відповідає вимогам щодо визнання та виконання в запитуваній державі, проте слід підкреслити, що компетентний орган не зобов'язаний відмовляти з цієї підстави, а тільки має право.

Крім того, як зазначають в літературі: «Конвенція нічого не говорить про дату винесення рішення в цій третій державі. Це питання обговорювалося під час Дипломатичної сесії, і було вирішено, що недоцільно встановлювати часовий критерій у пункті d). Вибір, якому з несумісних рішень надати пріоритет, залишено на розсуд судді або компетентного органу в кожному конкретному випадку» [11, р. 169].

Отже, у разі наявності суперечливих рішень компетентний орган запитуваної держави здійснює їх оцінку з урахуванням підстав, передбачених ст. 22 Конвенції. Рішення, винесене в іншій державі, враховується лише за умови відповідності вимогам щодо його визнання та виконання.

Водночас Конвенція не встановлює чітких критеріїв визначення пріоритетності між такими рішеннями, зокрема, за часом їх ухвалення,

залишаючи це питання на розсуд компетентного органу в кожному конкретному випадку.

Підстави, передбачені п. е) та п. і) , ii) ст. 22 конвенції, стосуються порушень права відповідача на участь у провадженні, однак охоплюють різні процесуальні ситуації, пов'язані з його неповідомленням або неявкою.

Відповідно до п. е), у справі, у якій відповідач або не з'явився, або не був представлений у провадженні в державі походження.

Водночас п. і) деталізує ці підстави в залежності від особливостей процесуального права держави походження, зокрема закон держави походження передбачає повідомлення про провадження, якщо відповідач не був належним чином повідомлений або згідно до п. ii) коли закон держави походження не передбачає повідомлення про провадження, а відповідач не був належним чином повідомлений про рішення та не мав можливості оскаржити або подати апеляцію на підставі неправильного встановлення обставин справи та застосування закону, або згідно до п. f) рішення було прийнято в порушення ст.18.

Видається, що зазначені положення спрямовані насамперед на забезпечення фундаментальних процесуальних гарантій, зокрема права на справедливий суд та права бути заслуханим, що, у свою чергу, є складовими принципу рівності сторін у судовому процесі. У цьому контексті слушною є позиція К.В. Гусарова, який зазначає, що: «загальноправовий принцип рівності осіб перед законом і судом та принцип рівноправності, зокрема процесуальної, співвідноситься як загальне і ціле, оскільки принцип рівності передбачає надання особам однакового правового статусу, а принцип рівноправності передбачає надання рівних за обсягом прав цим суб'єктам» [90].

Як свідчить судова практика з таких підстав, недотримання процесуальних гарантій повідомлення суди розглядають, як суттєве порушення та скасовують судові рішення про стягнення аліментів. Наприклад, Центральний окружний суд Нідерландів у справі № C/16/495916/FORK 20-103

від 25 вересня 2020 скасував постанову тимчасового судді від 24 квітня 2019 року про визнання та виконання рішення Київського районного суду від 29 травня 2014 року на підставі п.п. е) і) ст. 22 Гаазької Конвенції 2007 року, оскільки: «з невідомих причин український суд не дочекався результатів розгляду запиту і виніс заочне рішення задовго до проведення слухання свідків. Батько подав апеляцію до суду, але, незважаючи на це, його справа згодом не розглядалася по суті. Обговорення обмежилось питанням вручення судового наказу.

За вищезазначених обставин суд не може зробити висновок про те, що батько був належним чином поінформований про хід розгляду і йому була надана можливість бути вислуханим» [51].

Проаналізована сукупність підстав відмови у визнанні іноземного судового рішення дає підстави стверджувати, що перелік таких підстав є вичерпним з точки зору конвенції, водночас зміст кожної підстави та порядок їх застосування покладається трактувати та застосовувати національним компетентним органам. Також, застосування відмови у визнанні рішення є дискреційними повноваженнями суду.

Крім того, не дивлячись на те, що така підстава відмови, як порушення публічного порядку є практично універсальною підставою відмови у визнанні або виконанні, це не спростовує значення інших підстав відмови у визнанні, про що свідчить й судова практика.

Підстави визнання та виконання відповідають на питання, чи виконані умови для застосування правового режиму конвенції та чи виникає конвенційний обов'язок, тоді як підстави відмови визначають можливі обставини, за яких компетентний орган запитуваної держави може відмовити у визнанні чи виконанні, навіть якщо умови визнання та виконання дотримані.

Якщо рішення визнано таким, що підлягає виконанню, а отже, відсутні підстави для відмови у визнанні чи виконанні, воно набуває статусу, що дозволяє здійснити його примусове виконання відповідно до Розділу VI Гаазької Конвенції 2007 року.

2.3. Порівняльний аналіз визнання та виконання іноземних рішень за Гаазькою конвенцією 2007 року та Регламентом (ЄС) №4/2009

Порівняльно-правовий аналіз положень Гаазької конвенції 2007 року та законодавства ЄС, зокрема Регламенту (ЄС) №4/2009 має, як теоретичне, так й практичне значення.

Адаптація національного законодавства, що була впроваджена ще у 2014 році згідно Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, не зупинилась під час воєнного стану, а навпроти на думку Ю.Г.Орзіха, прискорила у зв'язку безпрецедентною міграцією українського населення до країн ЄС [68, с. 464-465].

Як визначає І.О. Ізарова: «Україні, як державі, що підписала відповідну угоду про асоціацію з ЄС, яка підтримує та поділяє спільні європейські цінності, потрібно удосконалювати вітчизняне цивільне процесуальне законодавство з урахуванням реалій асоціації із ЄС та перспектив майбутнього набуття членства, а також виходячи із важливості досвіду гармонізації цивільного процесу держав-членів ЄС» [106, с. 216].

Слушна думка І.В. Яковюка про доцільність розмежовувати поняття гармонізації та адаптації: «гармонізація та адаптація законодавства суттєво відрізняється здатністю сторін впливати на правопорядок одна одної. Так, у разі адаптації законодавства третіх країн до норм права ЄС цей процес є суто одностороннім. Такі держави не здатні впливати на механізм нормоутворення в системі ЄС, неспроможні змінювати норми права ЄС та створювати з державами-членами спільний правовий простір об'єднаної Європи. Таким чином, відбувається лише залучення третіх держав до вже існуючого правопорядку ЄС» [203, с. 660].

Хоча Регламент безпосередньо застосовується до рішень, ухвалених у межах ЄС, зіставлення його підходів із конвенцією дозволяє краще зрозуміти, які юрисдикційні та процедурні стандарти є «очікуваними» для правопорядків

держав ЄС і, відповідно, які рішення українських судів матимуть вищі шанси на ефективне визнання та виконання за конвенційним механізмом.

Крім того, у разі набуття Україною членства у ЄС, Гаазька Конвенція 2007 року не втратить своєї дії, вона залишиться тим правовим підґрунтям за яким буде здійснюватися виконання рішень між Україною та державами не членами ЄС, а положення Регламенту стане основним для визнання та виконання рішень про стягнення аліментів між державами членами ЄС.

Наряду з Регламентом, важливе місце серед норм законодавства ЄС для такої категорії справ, займають рішення Суду Європейського союзу. Згідно думки Ю.В. Черняк: «Наразі компетенція ECJ надавати попередні роз'яснення ґрунтується на положенні ст. 267 TFEU (ст. 234 EC Treaty). Передбачається, що будь-який суд чи трибунал держави-члена ЄС може звернутися до ECJ з питання дійсності та тлумачення актів ЄС, якщо рішення за цим питанням є необхідним для ухвалення судового рішення по суті справи. Роз'яснення ECJ є надзвичайно важливим інструментом для уніфікованого тлумачення і застосування правових актів у сфері Європейського цивільного процесу, вони є джерелом права ЄС, поряд із його регламентами та директивами» [191, с. 68].

Як зазначає Суд Європейського союзу: «положення Регламенту та Конвенцій, що відповідають йому, мають, наскільки це можливо, тлумачитися однаково, для того, щоб уникнути різних результатів, залежно від того, стосується справа іншої держави-члена чи третьої держави, на що звертав увагу Суд Європейського союзу» [16].

Гаазька конвенція 2007 року та Гаазький протокол, є одним з основних інструментів регулювання правовідносин з виконання рішень щодо стягнення аліментів у транскордонному просторі держав її учасниць.

Як вже було досліджено, Гаазька Конвенція 2007 року замінює попередні Гаазькі Конвенції у правовідносинах виконання рішень щодо стягнення аліментів настільки, наскільки її сфера застосування між такими державами збігається зі сферою застосування цієї Конвенції.

Для України Гаазька Конвенція 2007 року та Протокол є частиною національного законодавства, згідно Закону України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» [157]. Саме Гаазька Конвенція 2007 року забезпечує правові засади визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів у єдиному механізмі виконання судових рішень з державами ЄС, оскільки ЄС є стороною Конвенції та Протоколу від імені усіх держав-членів.

Отже, Гаазька конвенція 2007 року та Гаазький протокол 2007 року формують спільну міжнародно-правову основу для держав-членів ЄС та третіх держав, та, зокрема для України, що забезпечує можливість визнання та виконання судових рішень щодо аліментних зобов'язань між державами-учасницями конвенції.

Регламент Ради (ЄС) № 4/2009 від 18 грудня 2008 року про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень і співробітництво в питаннях, що стосуються зобов'язань щодо утримання [35] на сьогодні є основним нормативним джерелом регулювання виконання судових рішень з аліментних правовідносин для держав ЄС.

Хоча Гаазька Конвенція 2007 року та Регламент №4/2009 мають чимало схожих рис, вони є окремими законодавчими режимами, що застосовуються автономно у встановлених законом випадках [45].

Так, порівнюючи їх сфери застосування спільним є те, що обидва акти не регулюють і не впливають на базові сімейні, батьківські або інші відносини, які можуть породжувати зобов'язання щодо утримання.

Існування та характер відносин, які можуть породжувати зобов'язання щодо утримання, визначаються відповідно до застосовного внутрішнього законодавства (включно, де доречно, з нормами внутрішнього приватного міжнародного права) у провадженнях, які встановлюють такі відносини, або відповідно до права, яке застосовується, коли такі відносини встановлюються законом.

Означене впливає зі ст. 22 Регламенту: «Визнання та виконання рішення щодо утримання відповідно до цього Регламенту жодним чином не тягне за собою визнання сімейних відносин, батьківства, шлюбу або спорідненості, що лежать в основі зобов'язання щодо утримання, яке стало підставою для рішення» [35].

За сферою застосування, відмінним між Регламентом № 4/2009 та ст.2 Гаазької Конвенції 2007 року є те, що конвенція не призначена для охоплення усіх видів утримання, якщо сторони проживають у різних державах, проте вона дозволяє Державам-учасницям шляхом декларації або резерву розширювати або обмежувати основні положення її сфери. Наприклад, Україна залишила за собою право застосовувати конвенцію до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 18 років, а не до 21 року.

Отже, на відміну від Гаазької Конвенції 2007 року, сфера застосування якої може змінюватися залежно від декларацій і застережень держав-учасниць, Регламент №4/2009 встановлює уніфікований режим визнання та виконання рішень щодо аліментних зобов'язань між державами-членами ЄС.

Слід розрізняти загальні правила юрисдикції врегульовані Главою II Регламенту №4/2009 для стягнення аліментів у державах ЄС, та юрисдикційні вимоги, як підстави визнання та виконання іноземних судових рішень згідно Гаазької Конвенції 2007 року.

У зв'язку з тим, що ЄС є учасником Гаазької Конвенції такі питання юрисдикції мають взаємний вплив, оскільки рішення держав ЄС ухвалюються за юрисдикційними правилами Регламенту, а визнаються у державах не членах за юрисдикційними вимогами визнання та виконання ст. 20 Гаазької Конвенції. Слід детальніше зупинитися на їх співвідношенні.

Загальні правила юрисдикції враховують, як оптимізацію організації судів, так й інтереси сторін у спорі, щоб серед іншого, вони могли скористатися простішим доступом до правосуддя та передбачуваними

правилами юрисдикції, а також юрисдикційні правила визнання та виконання рішень суду держав-членів та держав не членів ЄС.

За загальним правилом у питаннях, що стосуються аліментних зобов'язань у державах-членах, заяву про стягнення можна подати до: (а) суду за місцем постійного проживання відповідача, або (b) суду за місцем постійного проживання кредитора

Зазначені пункти є паралельними положеннями непрямих правил юрисдикції, що визначені у п.п. а) та с) ч. 1 ст. 20 Гаазької конвенції 2007 року та забезпечують засади для визнання та виконання рішення за конвенційним правовим режимом.

(с) суду, який відповідно до свого власного законодавства має юрисдикцію розглядати позови, що стосуються статусу особи, якщо питання, що стосується утримання, є допоміжним по відношенню до цих розглядів, якщо тільки ця юрисдикція не ґрунтується виключно на громадянстві однієї зі сторін.

(d) суду, який відповідно до свого законодавства має юрисдикцію розглядати позови, що стосуються батьківської відповідальності, якщо питання про аліменти є допоміжним стосовно цих розглядів, за винятком випадків, коли така юрисдикція ґрунтується виключно на громадянстві однієї зі сторін.

Пункти с, d є прямими правилами юрисдикції та знаходять своє відображення в Гаазькій Конвенції 2007 року правилах юрисдикції, що містяться в п. f) ч. 1 ст. 20.

Крім загальних правил юрисдикції, Регламент №4/2009 в ст.ст. 4-7 передбачає альтернативні види юрисдикції (юрисдикція суду держави-члена у якій відповідач з'явився до суду (ст. 5), субсидіарна юрисдикція у разі відсутності компетентного суду згідно з основними правилами або Луганською конвенцією (ст. 6), а також форум необхідності (*forum necessitatis* (ст. 7), що, як доводять дослідження застосовують доволі рідко [38]).

М. Goubet, S. Buckingham визначають таке положення відхиленням від традиційного континентально-європейського правила *actor sequitur forum rei* (позивач іде за відповідачем), згідно з яким заявник повинен звертатися за захистом до компетентного суду [58].

Регламент вимагає, щоб вибір суду був зроблений у письмовій формі та до письмової форми прирівнює й сучасні комунікаційні, у тому числі й будь-яке повідомлення електронними засобами, яке забезпечує тривалий запис, вважається еквівалентним «письмовій формі» [49]. Такий підхід свідчить про прагнення законодавця адаптувати традиційні процесуальні вимоги до умов цифровізації правовідносин, що своєю чергою, сприяє спрощенню реалізації сторонами права на судовий захист, зменшує формалізм та забезпечує більшу доступність відповідних механізмів у транскордонних справах.

Питання юрисдикції дійсно належать до найбільш дискусійних у міжнародному приватному праві, оскільки саме від визначення компетентного органу залежить подальший рух справи, ефективність захисту права, а також бажана передбачуваність судового захисту. На практиці питання юрисдикції породжують чимало судових конфліктів, колізій, що ускладнює уніфіковане застосування правил підсудності.

М. Goubet, S. Buckingham досліджуючи проблеми юрисдикції щодо застосування Регламенту (ЄС) № 4/2009 про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень і співробітництво у справах, що стосуються аліментних зобов'язань, виокремлюють наступні суттєві проблем визнання та виконання рішень [58]:

- 1) Проблеми пріоритетності юрисдикції, що пов'язана з існуванням альтернативних юрисдикцій, які підривають передбачуваність і правову визначеність та може призвести до так званого *rushing to court* «змагання за юрисдикцію» або «гонки до суду», коли обом сторонам вигідно діяти якомога швидше, оскільки більш обізнана сторона може звернутися до більш вигідного суду. Означене

випливає зі ст. 12 Регламенту щодо справи, яка вже перебуває на розгляді (*lis pendens*).

2) Труднощі у застосуванні правил юрисдикції Регламенту в процесах, де наявні пов'язані позови характерно проявляє практика Суду Європейського Союзу.

Наприклад, згідно п. 48 Рішення у справі C-184/14 – A v B (Judgment 16 липня 2015 ЄС): «якщо суд держави-члена розглядає справу про окреме проживання або розірвання шлюбних відносин між батьками неповнолітньої дитини, а суд іншої держави-члена розглядає справу щодо батьківської відповідальності стосовно тієї ж дитини, то заява про стягнення аліментів на користь цієї дитини є допоміжною лише стосовно справи про батьківську відповідальність у значенні пункту (d) статті 3 цього Регламенту» [13].

Така проблема «паралельних процесів» пов'язана з тим, що Регламент дозволяє сторонам звертатися до суду, який має юрисдикцію щодо проваджень за зв'язком справ, як до альтернативного суду.

Як свідчить аналіз Гаазької Конвенції 2007 року, Регламенту №4/2009 та європейська та національна судова практика - правильне визначення юрисдикції у справах з іноземним елементом це фундамент визнання та виконання судового рішення в іншій державі. Що це ще раз підкреслює необхідність дотримання судами юрисдикційних передумов відкриття справ з іноземним елементом.

Як наслідок для України, як для уникнення або зменшення проблем з конкуренцією юрисдикцій та виникнення паралельних проваджень, вже на стадії відкриття провадження національні суди повинні відповідально ставитися до тлумачення «звичайного місця проживання» у справах з іноземним елементом, що надасть змогу зменшити ризики паралельних проваджень.

Водночас слід відрізнити проаналізовані правила юрисдикції за Регламентом та непрямі юрисдикційні правила-фільтри визнання та виконання рішень за Конвенцією. Науковий аналіз юрисдикційних питань за

Регламентом дає уявлення про загальне поняття та положення юрисдикцій, що своє чергою дає краще зрозуміти підхід ЄС до вирішення такого питання у справах про стягнення аліментів.

Своєю чергою Гаазька Конвенція 2007 року не встановлює правил міжнародної юрисдикції у власному розумінні, вона передбачає юрисдикційні фільтри на стадії визнання та виконання, визначені ст. 20, своєю чергою Регламент, унаслідок уніфікації правил юрисдикції для держав членів ЄС, на стадії визнання та виконання рішення не вимагає перевіряти юрисдикцію компетентного органу держави походження рішення.

Гаазька Конвенція 2007 року передбачає більш гнучку модель регулювання, яка значною мірою базується на співпраці центральних органів держав та допускає різні національні підходи до реалізації її положень, з урахуванням заяв і застережень держав-учасниць. Натомість Регламент (ЄС) № 4/2009 формує уніфіковану та прямо застосовну систему правил юрисдикції в межах Європейського Союзу, яка має обов'язковий характер для держав-членів і забезпечує більш чітке визначення компетентного суду.

Гаазька Конвенція 2007 року, хоча й спрямована на глобальну уніфікацію співробітництва у сфері аліментних зобов'язань, допускає більшу варіативність у застосуванні, що може впливати на практичну узгодженість рішень у різних правових системах.

Цікавим є положення ст. 15 Регламенту, згідно якому до аліментних зобов'язань, застосовується право визначене Гаагським протоколом від 23 листопада 2007 року.

Зазначене положення є проявом автономії волі сторін, яку характеризують науковці наступним чином: «так склалося, що зміст принципу автономії волі сторін більш повно розкрито в наукових працях, присвячених *lex voluntatis* як колізійній прив'язці. Це пояснюється насамперед тим, що сам принцип автономії волі значно раніше посів важливе місце в регулюванні матеріальних приватних відносин і його поширення на міжнародний цивільний процес – явище доволі нове» [191, с. 238].

Отже, слід розмежовувати автономію волі, як вибір застосовного права, що проявлено в механізмі стягнення аліментів згідно ст. 7, 8 Гаазького Протоколу, як дозвіл вибору стягувачу та платнику визначити право, яке застосовується до аліментного зобов'язання (*lex voluntatis*), та автономію волі, як вибір виборі суду (*choice of court*).

Зокрема, стаття 7 Протоколу вимагає, щоб вибір застосовного права сторонами здійснювався відповідно до спеціальної процедури (стягувач і платник аліментів можуть прямо визначити право конкретної держави як застосовне до аліментного зобов'язання шляхом укладання угоди між сторонами, підписаної обома сторонами у письмовій формі або зафіксованої на будь-якому носії, зміст якого доступний для подальшого використання), а стаття 8 передбачає, що вибір застосовного права може бути зроблений сторонами у будь-яких справах, пов'язаних з аліментами, у будь-який момент визначити одне із законодавств, перелічених у цьому пункті, як право, що застосовується до аліментного зобов'язання [5].

Проте згідно ч. 3 ст. 8 Протоколу таке право не застосовується до зобов'язань про утримання щодо особи віком до 18 років або повнолітньої особи, яка через порушення або недостатність її особистих можливостей не здатна захистити свої інтереси.

Принцип автономії волі не змінює правила юрисдикції, та застосовується тільки до однієї конкретної процедури. Крім того, як в Регламенті, згідно до ч. 3 ст. 4, так і в Конвенції, згідно п.а, ч.2 ст.18, ч.1 ст.20 угода про вибір суду не застосовується до рішень про стягнення аліментів щодо дітей.

Скасування процедури «*exequatur*», що передбачено ст. 17 Регламенту значно спростило процес виконання судових рішень для держав ЄС, проте для держав не членів процедура екзекватури залишилась обов'язковим етапом усього порядку виконання.

Як зазначає Ю.В. Черняк: «Гаазька конвенція 2007 р. тим не менше не скасовує процедури екзекватури й передбачає, що виконанню іноземного рішення про стягнення аліментів має передувати подання через центральні

органи кожної Договірної держави і розгляд заяви про визнання та виконання рішення суду, яка подається (ст. 23, ст. 24). Саме це правило конвенції є її найсуттєвішою відмінністю від положень регламенту ЄС № 4/2009» [191, с. 345].

Принцип поширення дії «*Wirkungserstreckung*» був сформульований ЄСС у справі *Hoffman/ Krieg* наступним чином: «СЈЕU визнає, що іноземне судове рішення, визнане на підставі статті 26 Конвенції від 27 вересня 1968 р. про юрисдикцію виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах, повинно, в принципі мати такі ж наслідки в державі в якій запитується виконання, як і в державі, в якій було винесено судове рішення» [12].

Як вже було досліджено, скасування екзекватури не означає автоматичного визнання рішень у справах про стягнення аліментів до навіть щодо рішень держав членів ЄС, регламент застосовує диференційований підхід в залежності від участі держави у Гаазькому протоколі.

Зокрема, Розділ IV, що присвячений інституту визнання та виконання судових рішень у справах про стягнення аліментів, складається із двох частин, назви яких вже вказують на існування двох систем правил: частина I «Рішення, ухвалені у державах-учасниках, які зв'язані Гаазьким Протоколом 2007 р. і частина II Рішення, ухвалені у державах-учасниках, які не зв'язані Гаазьким Протоколом 2007 р. Визнання і виконання рішень про стягнення аліментів, ухвалені у державі-учасниці ЄС, для якої Гаазький Протокол 2007 р. є чинним визнаються без необхідності застосовувати будь-яку спеціальну процедуру – зокрема, процедуру оголошення їх такими, що підлягають виконанню (ст. 17 (ч. 1, ч. 2)) [191, с. 305].

Таким чином, аналіз співвідношення даних актів свідчить про існування двох різних підходів до регулювання визнання та виконання судових рішень щодо стягнення аліментів.

Якщо в межах ЄС спостерігається тенденція до максимального спрощення процедури для держав-учасниць, що проявляється, зокрема у скасуванні процедури екзекватури, натомість Гаазька конвенція 2007 року

зберігає класичний підхід із необхідністю проходження процедури визнання та виконання через процедуру екзекватури.

Взаємодія через Центральні органи передбачена, як Гаазькою Конвенцією 2007 року так і Регламентом. Як було досліджено, такий орган призначається національним законодавством у кожній державі учасниці Гаазької конвенції 2007 року, чи Регламенту.

Слід зазначити, що функціонування центральних органів в механізмі визнання та виконання рішень, не дивлячись на численні переваги такого співробітництва викликає й спірні ситуації у судовій практиці Суду Європейського Союзу, особливо стосовно питання обов'язковості подання через них.

Проте, згідно рішення *M.S. v P.S.*, C-283/16 збереглася позиція альтернативного подання через такі органи. Так, у п. 44 Європейський суд справедливості зазначив: «Глава IV Регламенту № 4/2009, зокрема стаття 41(1), повинна тлумачитися як така, що означає, що кредитор за аліментами, який отримав постанову в одній державі-члені і бажає примусово виконати її в іншій державі-члені, може подати заяву безпосередньо до компетентного органу останньої держави-члена, наприклад, до спеціалізованого суду, і не може бути зобов'язаний подавати заяву до цього суду через центральний орган держави-члена, де здійснюється примусове виконання» [14].

Отже, як за конвенцією так й за Регламентом, подання через спеціальний Центральний орган є правом заявника, а не його обов'язком чи імперативним етапом в процедурі.

Слід визнати, що функціонування такої європейської мережі взаємодії органів, до якої належить й Україна, в особі Міністерства юстиції України, дуже вдалим чином свідчить про реалізацію адаптаційних процесів, що тривають в Україні.

Так, згідно думки М.О. Гетманцева: «подолання фрагментарності та нестабільності в інституційному забезпеченні правової адаптації є нагальною потребою для прискорення інтеграції України до загальноєвропейського

правового простору. Відпрацювання дієвого механізму координації між відповідними державними органами, уникнення дублювання функцій і забезпечення довготривалості напрацьованих рішень сприятиме ефективному реформуванню правової системи та максимально швидкому зближенню з європейськими стандартами» [86, с. 145]. Отже, як вбачається співпраця Міністерства юстиції України, як центрального органу у рамках конвенційного визнання та виконання судових рішень є дієвим кроком у такому напрямку.

Підводячи певний підсумок аналізу Регламенту №4/2009, його співвідношення з Гаазькою Конвенцією 2007 та Гаазьким Протоколом, слід зазначити про певну схожість положень Регламенту та Конвенційних актів, хоча існують певні проблемні питання та розбіжності, що й проявляє судова практика.

Проте не зовсім зрозуміло, яким чином можна адаптувати законодавство України у відповідність Регламенту №4/2009 у випадку членства. З цього приводу слід у науці існує думка, яка здається доволі логічним вирішенням означеної проблеми: «Отже, в силу принципів прямої дії і верховенства права ЄС є природнім, що будь-яка держава, яка стає новим членом ЄС, зобов'язана долучитися у т.ч. й до вказаних Регламентів. Регламенти не покладають на держави обов'язок застосовувати заходи для адаптації свого внутрішнього законодавства до положень, викладених у них. Утім, для низки держав-членів ЄС стала вже характерною практика, започаткована ще від часу ухвалення Брюссельської Конвенції 1968 р., відповідно до якої акти внутрішнього законодавства держави приводяться у відповідність до регламентів ЄС» [191, с. 127].

Найголовнішими відмінностями між Регламентом №4/2009 та Гаазькою Конвенцією є сфера застосування в правовому полі. Зокрема положення Регламенту №4/2009 розповсюджується на регулювання внутрішніх відносин між державами-учасниками, а норми Конвенції щодо зовнішніх, у тому числі й при виконанні судових рішень держав, які не є державами ЄС з усіма

подальшими особливостями для визнання та виконання так званих судових рішень третіх країн. До останньої групи належать й визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Досліджені юрисдикційні питання, проявили певні проблеми застосування Регламенту № 4/2009, основними з яких є: 1) наявність альтернативних видів юрисдикції, що породжує проблеми «змагання за юрисдикцію»; 2) неоднозначність регулювання питань юрисдикції пов'язаних між собою позовних вимог, що породжує проблеми існування паралельних процесів. Що дає краще зрозуміти, як перспективи, так й орієнтири виконання рішень українських судів у державах ЄС.

Порівняльний аналіз основних аспектів взаємодії механізму визнання та виконання рішень за Гаазькою конвенцією та Регламентом ЄС, дає змогу краще визначити основні напрями наближення законодавства України до європейської спільноти шляхом підготовки внутрішніх актів та судової практики. Наприклад, акцентування уваги суду на більш відповідальне тлумачення «звичайного місця проживання» вже при відкритті провадження у судах національної юрисдикції, застосування процесуальних фільтрів проти *lis pendens* у справах з іноземним елементом, а, також посилення ролі міжнародного співробітництва та комунікації з судами ЄС, та через центральні органи.

Водночас результати такого порівняльного аналізу дозволяють зробити висновок, що у процесі адаптаційних процедур, що тривають в Україні слід враховувати, що вони повинні бути спрямовані на підвищення ефективності та передбачуваності процедур з іноземним елементом. Це передбачає не лише формальне запозичення окремих інститутів, а й формування сталої правозастосовної практики, яка б забезпечувала однакове розуміння ключових категорій міжнародного приватного права.

Проблематика дотримання захисту прав дитини на утримання при судовому захисті та виконанні таких рішень у державах ЄС, посилилась у

зв'язку з міграційними процесами, що тривають в Україні внаслідок збройної агресії РФ, у більшій кількості жінок з дітьми.

Втім й до військового стану, збільшення в Україні кількості шлюбів з іноземцями, а також кількості дітей від транзитних або гостьових шлюбів [191], зумовлювало необхідність практичного застосування національними судами принципу найвищих інтересів дитини відповідно до його визначення згідно міжнародних стандартів.

Водночас і в державах ЄС за даними дослідження Beaumont K., Mason P., кількість розлучень тільки зростає, збільшується кількість сімей з одним з батьків та розповсюджується проблема «дитячої бідності» [6, р. 5].

Зазначені соціальні процеси об'єктивно призводять до актуалізації проблеми вибору такого законодавчого інструменту, у межах якого здійснюється, як захист прав дитини у цілому, так і захист її найвищих інтересів при визнанні та виконанні рішень українських судів у державах ЄС щодо стягнення аліментів на їх користь.

Як зазначає Н.В. Волкова: «оцінка найкращих інтересів дитини повинна здійснюватися у кожному конкретному випадку шляхом зважування всіх релевантних факторів з урахуванням індивідуальних особливостей дитини.

До таких критеріїв належать потреби дитини у безпеці, стабільності та розвитку, її прихильність до членів сім'ї, попередній життєвий досвід, можливості батьків забезпечити належні умови життя, а також необхідність дотримання балансу між інтересами дитини та правами батьків» [83, с. 15].

Принцип найвищих інтересів дитини ґрунтується на багаторівневої міжнародній системі нормативного регулювання у сфері захисту прав дитини, що як зазначають науковці вимагає нестандартного підходу [104].

Наприклад, взаємні зобов'язання держав щодо забезпечення та сприяння у здійсненні прав дітей визначено у Декларації прав дитини 1959 р. [94], Європейській конвенції про здійснення прав дітей 1996 р. [102], Європейській Конвенції про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом 1975 р. [103].

Конвенції ООН про права дитини, яка визнана одним з головних міжнародних інструментів у сфері захисту прав дитини [81, с. 313, 316], у ч. 4 ст. 27 зазначає: «якщо ж особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладанню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей» [126].

Крім того чимало питань у сфері захисту дітей регулюється Гаазькими дитячими конвенціями. Наприклад, Гаазька Конвенція 2007 року регулює міжнародний порядок стягнення аліментів.

Проте вони не є автономними актами від інших міжнародно-правових конвенцій, зокрема від конвенції ООН про права дитини, їх взаємозв'язок проявляється у різній правовій природі та сфері застосування, оскільки, Гаазька конвенція 2007 року направлена на регулювання порядку стягнення аліментів.

Як зазначають в літературі, Гаазькі Конвенції прийняті з урахуванням положень конвенції ООН про права дитини: «положення Гаазьких дитячих Конвенцій поряд із практикою ЕCHR відтворюють плідну співпрацю Гаазької конференції з міжнародного приватного права, ООН та Ради Європи. Так, преамбула Гаазької конвенції 2007 р. наводить положення статей 3 і 27 Конвенції про права дитини 1989 р., а у преамбулі Гаазької конвенції 1996 р. вказується на те, що держави підписують цю конвенцію, бажаючи запровадити спільні положення, «...беручи до уваги Конвенцію ООН про права дитини» [191].

Значення співвідношення міжнародних конвенційних інструментів в сфері захисту дітей проявилось й у тому, що Регламент (ЄС) № 4/2009, формувався з урахуванням напрацювань Гаазьких дитячих Конвенцій, і як вже було досліджено, чимало його положень концептуально узгоджуються з положенням Гаазької конвенції 2007 року.

Це є суттєвою характеристикою для розуміння значення аналізу співвідношення Гаазької конвенції 2007 року та Регламенту, з урахуванням

того, що своєю чергою Гаазька конвенція 2007 року була прийнята, як акт що відповідає положенням Конвенції ООН про права дитини. Можна сказати, що це є відправною точкою для розуміння їх взаємозв'язку.

Отже, між зазначеними міжнародно-правовими актами простежується системний та функціональний взаємозв'язок, об'єднаний та направлений на забезпечення ефективного захисту спільного стандарту дотримання найвищих інтересів дитини, до складу якого входить право дитини на утримання.

Порівнюючи сфери застосування Регламенту № 4/2009 та Гаазької Конвенції 2007 року у сфері захисту прав дітей на утримання, слід визначити, що конвенція має більш спеціалізований підхід регулювання правового захисту аліментних зобов'язань, що виникають із відносин саме між батьками та дитиною.

Відповідно до ст. 2 Гаазької Конвенції 2007 року, її положення у повному обсязі застосовуються до утримання дітей віком до 21 року (за відсутності застережень Договірних держав). Водночас Регламент (ЄС) № 4/2009 не конкретизує правове регулювання аліментних зобов'язань в залежності від їх виду, визначаючи у п. 11 Преамбули, що його дія розповсюджується на всі зобов'язання за виплатами аліментів.

Таким чином, конвенція надає пріоритетну увагу захисту прав дітей, тоді як Регламент закріплює більш універсальний режим регулювання аліментних зобов'язань.

Важливим аспектом при визнанні та виконанні рішень про стягнення аліментів у державах ЄС, за обома актами є дотримання правильного тлумачення звичайного місця проживання дитини, оскільки воно має фундаментальне значення для встановлення юрисдикції суду держави походження рішення. Стосовно тлумачення звичайного місця проживання дитини, слід зазначити, що згідно судовій практиці Суду Європейського союзу існують певні суттєві уточнення саме щодо тлумачення такої категорії щодо дитини.

Зокрема, у Рішенні Суду Європейського Союзу від 22 грудня 2010 року Барбара Меркреді проти Річарда Чаффа №С-497/10 PPU суд в п. 47 зазначив:

«Для забезпечення максимального врахування найкращих інтересів дитини, Суд раніше постановив, що поняття «звичайне місце проживання» відповідно до статті 8(1) Регламенту відповідає місцю, яке відображає певний ступінь інтеграції дитини в соціальне та сімейне середовище. Це місце має бути встановлено національним судом, який враховує всі фактичні обставини, характерні для кожного окремого випадку», а в п. 48: «Серед критеріїв, які повинні застосовуватися національним судом для встановлення місця, де дитина зазвичай проживає, (b) особлива увага повинна бути приділена умовам і причинам перебування дитини на території держави-члена ЄС; національність дитини (див. пункт 44 А)», п. 49 зазначає: «з метою визначення місця звичайного проживання дитини, на додаток до фізичної присутності дитини в одній з держав-членів, інші фактори також повинні чітко давати зрозуміти, що ця присутність жодним чином не є тимчасовою або переривчастою» [18].

При визнанні та виконанні рішення компетентний орган запитуваної держави перевіряє відповідність юрисдикції суду походження юрисдикційним критеріям, проте не здійснює повторного встановлення звичайного місця проживання дитини по суті спору, а оцінює, чи відповідала юрисдикція суду держави походження передбаченим правовим критерієм.

Відсутність визначення таких правових категорій, пов'язані з тим, що єдина нормативна дефініція «не відповідає духу конвенції», проте орієнтири тлумачення можуть бути надані в судовій практиці Суду Європейського Союзу.

Зокрема, при визначенні звичайного місця проживання дитини, можуть бути враховані обставини: знаходження дитини в певному місці упродовж тривалого періоду часу, намір особи знаходитися в певному місці надовго (буде відвідувати школу, дитячий заклад; перебування сім'ї у певному місці тощо).

Отже, з урахуванням викладеного слід дійти висновку, що контроль відповідності юрисдикції при визнанні та виконанні рішень про стягнення

аліментів на дитину, покладається на компетентний орган, що розглядає питання про визнання та виконання такого рішення, як за Регламентом, так і за Конвенцією.

У контексті того, що розгляд питань про адаптацію національного законодавства питання співвідношення таких актів має суттєве значення, оскільки Гаазька Конвенція 2007 року є діючим актом, частиною національного законодавства, відповідно якому визнаються та виконуються рішення українських судів щодо стягнення аліментів у державах ЄС. Своєю чергу Регламент № 4/2009 є тим орієнтиром, відповідно якому здійснюються адаптація, згідно Угоди.

Підводячи підсумок, хотілось би зазначити, що метою такого порівняльного аналізу стало дослідження основних положень Регламенту №4/2009 та Гаазької конвенції 2007 року з точки зору тих адаптаційних законодавчих процедур, що тривають в Україні.

Проведений аналіз свідчить, що захист права дитини на утримання у транскордонних спорах ЄС набув підвищеної актуальності у зв'язку з міграційними процесами українського населення до держав ЄС внаслідок військової агресії РФ, зростанням кількості міжнародних сімейних відносин.

Суттєвими відмінностями між Регламентом № 4/2009 та Гаазькою Конвенцією є сфера застосування. Так, слід зазначити, Регламент діє у внутрішніх відносин між державами-учасницями, а норми Конвенції застосовуються у зовнішніх, з державами-не членами, у тому числі й при виконанні судових рішень держав. До останньої групи належать й визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

Як було досліджено, що у сфері захисту прав дітей порядок визнання та виконання рішень українських судів, на відміну від інших видів аліментних правовідносин регулюється системою міжнародно-правового захисту прав дитини, що є багаторівневою та суттєвою характеристикою такого співвідношення є те, що міжнародні конвенції, Гаазька конвенції 2007 року та

Регламенту об'єднує дотримання спільної мети - дотримання найвищих інтересів дитини.

Встановлено, що положення Гаазької Конвенції 2007 року у найбільш повному обсязі застосовуються саме до аліментних зобов'язань, що виникають із відносин між батьками та дитиною, тоді як Регламент закріплює універсальний режим регулювання аліментних зобов'язань без диференціації в залежності від виду аліментних зобов'язань.

РОЗДІЛ III. ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ УКРАЇНСЬКИХ СУДІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ В ДЕРЖАВАХ ЄС

3.1. Порядок примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Слід чітко розмежовувати порядок визнання та виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів та порядок їх примусового виконання.

Примусове виконання, тобто виконання *stricto sensu*, не є проміжною процедурою, як визнання та виконання, а є завершальною стадією усього механізму виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС, в якому здійснюється фактичне примусове виконання рішення.

Вдається більш доцільно розглядати механізм виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС, як дворівневий процес, що включає в себе:

1. звернення рішення до визнання та/або виконання;
2. примусове виконання рішення.

Оскільки існує різниця між визнанням і виконанням, де визнання рішення іноземного суду є поширенням законної сили рішення іноземного суду на територію держави в порядку, встановленому законом, а виконання надання згоди держави на використання власних процедур для примусового виконання рішення, слід стверджувати, що вірно розуміти те, що іноземне рішення альтернативно може бути звернення до визнання та/або виконання.

Такий висновок базується, також на тому, що стягувач може бути зацікавлений лише у визнанні рішення, наприклад визнати рішення про стягнення аліментів для того, щоб використовувати, як доказ у судовій справі.

Наприклад, п. 1. Розділу III Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного

утримання встановлює, що згідно з Конвенцією кредитор з метою стягнення аліментів на утримання дитини віком до 18 років може подати заяву про визнання та/або виконання іноземного рішення про стягнення аліментів та заяву про виконання рішення, прийнятого або визнаного в запитуваній Договірній державі.

Отже, механізм виконання рішень українських судів в державах ЄС щодо стягнення аліментів слід визначити, як сукупність процесуальних дій стягувача та центральних, та/чи компетентних органів, в залежності від міжнародно-правового інструменту звернення, що складається зі звернення до визнання та/або виконання, а, також примусового виконання такого рішення.

Якщо було застосоване адміністративне співробітництво з центральними органами, як зазначає P. Lortie, M. Groff, то: «Вимогу щодо оперативного виконання слід розглядати разом із обов'язками центральних органів відповідно до статті 12 інформувати один одного про особу (осіб) або підрозділ(и), відповідальні за справу, про хід справи та надавати відповіді на запити. Компетентним органам з виконання, ймовірно, необхідно буде співпрацювати зі своїм національним Центральним органом, щоб той міг виконати свої зобов'язання щодо звітності відповідно до Конвенції стосовно ходу конкретної справи» [45, р. 266].

У такому контексті простежується взаємний зв'язок рівня визнання та виконання з примусовим виконанням, оскільки центральні органи мають сприяти органам виконання у здійсненні такого примусового виконання шляхом надання запитів, отримання довідок тощо.

Отже, слід дійти висновку, що при застосуванні механізму взаємодії через центральні органи конвенція формує систему опосередкованого впливу на дотримання принципу швидкого виконання через взаємодію центральних органів з органами примусового виконання, що сприяє оперативності примусового виконання.

Своєю чергою, примусове виконання рішень українських судів в державах ЄС слід визнати завершальною стадією реалізації усього механізму

такого виконання, що здійснюється відповідно до національного законодавства запитуваної держави, незалежно від того, за яким міжнародно-правовим інструментом було забезпечено його попереднє визнання та виконання: за конвенцією чи двостороннім договором, або за принципом взаємності.

Загальним правилом є те, що право запитуваної держави визначає як порядок, так і заходи щодо виконання іноземного судового рішення, проте відповідно до Розділу VI «Виконання запитуваною державою» Гаазької Конвенції 2007 року примусове виконання в будь-якій державі-учасниці повинно відповідати принципам оперативності, недискримінації та забезпечення ефективними заходами для примусового виконання рішень відповідно до цієї Конвенції.

Так, виконання повинно бути швидким, водночас, конкретних процесуальних строків не визначено, оскільки примусове виконання здійснюється за правом та правилами держави остаточного виконання.

Принцип недискримінації, з точки зору конвенції реалізується шляхом того, що запитувана держава повинна забезпечити принаймні такі самі заходи примусового виконання рішень про стягнення аліментів, на підставі Конвенції, які передбачені для її внутрішніх справ.

Як зазначає A.Borrás, J.Degeling: «запитувана держава може навіть здійснювати позитивну дискримінацію на користь іноземних рішень, застосовуючи до них ширший спектр заходів виконання, ніж до внутрішніх рішень. Хоча це малоймовірно як загальна практика, специфіка міжнародних аліментних вимог інколи може потребувати застосування спеціальних методів виконання» [11].

Слід відзначити, що в разі застосування конвенційного або договірної порядку виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС значна частина процесуальних аспектів, пов'язаних із такою взаємодією між компетентними та органами примусового виконання запитуваної держави, здійснюється через центральні органи. Основні правові колізії виникають у

тому випадку, коли стягувач звернувся за здійсненням примусового виконання у позаконвенційному порядку.

Примусове виконання рішень здійснюється органами запитуваної держави відповідно до її національного законодавства та таке виконання залежить від моделі примусового виконання рішень відповідної держави.

У цьому контексті важливо підкреслити, що хоча конвенція та міжнародні договори, а також Регламенти ЄС встановлюють уніфіковані підходи до визнання та виконання рішень, безпосередній етап їх примусового виконання залишається у сфері національної компетенції запитуваної держави. Це означає, що застосовуються саме внутрішні процесуальні механізми — зокрема правила виконавчого провадження, повноваження органів примусового виконання та встановлені національним правом гарантії для сторін. Відмінності у моделях виконавчого провадження між державами можуть суттєво впливати на швидкість, ефективність та фактичний результат виконання іноземного судового рішення, навіть за умови його належного визнання.

Класифікація моделей примусового виконання рішень є досить дискусійним питанням, оскільки в різних правових системах підходи до організації виконавчого провадження істотно відрізняються як за побудовою системи примусового виконання, так і за обсягом повноважень відповідних органів. Відсутність єдиного універсального критерію поділу зумовлює існування різних наукових підходів до типології таких моделей, що ускладнює їх узагальнення та порівняльний аналіз.

Водночас навіть у межах однієї моделі можливі значні відмінності, що обумовлені національними особливостями правового регулювання, рівнем розвитку інститутів приватного, державного виконавця та ступенем контролю з боку держави.

У цьому зв'язку дискусійність класифікацій зумовлена не лише теоретичними розбіжностями, а й практичною складністю приведення різноманітних національних систем до одного критерію класифікації, що

особливо актуально в умовах розвитку міжнародного співробітництва та необхідності ефективного виконання іноземних судових рішень.

Деякі вчені, зокрема Н.В. Шелевер, Д.В. Сіверіна проводять такий порівняльний аналіз без системного підходу, вибірково [172; 197].

Своєю чергою Л.В. Крупнова підтримується позиції класифікації моделей систем виконавчого провадження на централізовані, децентралізовані та комбіновані [128, с. 310]. М.М. Мальський [132, с. 269], Н.А.Сергієнко, С.Б. Цебенко [53, р. 48] виокремлюють: 1) Державну (публічно-правову), що переважає у Німеччині, Австрії, Швеції, Фінляндії; 2) Змішану (комбіновану), що характерна для Польщі, Угорщини, Чехії, Словенії, Литви та 3) Приватну (ліберальну), що притаманна Франції, Румунії, Нідерландам.

У Німеччині, країні з державною моделю примусового виконання, позитивною рисою, що відмічають вчені, наприклад В.М.Притуляк, Л.В. Крупнова [79, с. 120; 128; 147, с. 139] є те, що контроль, здійснюваний судом за виконанням судових рішень у цивільних справах, а отже й у справах про стягнення аліментів, є одним із основних засобів захисту прав та законних інтересів учасників виконавчого провадження.

Судовий виконавець у Німеччині є державним службовцем, призначається на посаду головою регіонального суду, закріплюється за окружним судом того округу де працюватиме та підпорядковується голові відповідного суду. Судові виконавці здійснюють свою діяльність під контролем суду, за яким вони закріплені, а їх діяльність чітко регламентована нормативними актами [79, с. 120].

Основним нормативно-правовим актом, який регулює виконавче провадження у Німеччині, є книга 8 «Виконавче провадження» Цивільного процесуального кодексу (уложення) Німеччини (далі—(ZPO) від 30 січня 1887 року. Інші закони, такі як Закон про провадження у сімейних справах і справах неспірної юрисдикції (Gesetz über da s Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG)), посилаються на ZPO для виконання судових рішень, судових рішень або інші інструменти, але

також можуть передбачати окремі правила, що стосуються забезпечення виконання.

Цікавим є досвід Німеччини щодо авансових виплат зі стягнення аліментів. Згідно з § 1 Закону «Про авансові виплати аліментів на дітей» (UVG) 1985 року у разі відсутності аліментних виплат від іншого від батьків держава бере на себе зобов'язання здійснювати авансові виплати та має право регресу [1].

Такий інструмент не є безпосереднім засобом примусового виконання, водночас може приводити до подвійного фінансового навантаження на боржника. Зокрема, за даними адвокатської практики: «німецьке право не враховує прямі виплати за іноземним рішенням як заміну національному зобов'язанню. Це означає, що навіть якщо боржник перераховує всі виплати за українським рішенням, Jugendamt в Німеччині все одно може витребувати з нього повну суму авансу. За наявності дозволу на тимчасове перебування і роботу в Німеччині» [10].

Слід зазначити, що практика гарантованого авансового аліментного платежу притаманна не тільки Німеччині, а, в принципі багатьом державам ЄС.

За даними К. Beaumont, Р. Mason: «У разі несплати аліментів на дитину батьком, який не проживає з дитиною, утримання дитини безпосередньо гарантується державою в Австрії, Естонії, Німеччині, Угорщині, Італії та Швеції. Воно гарантується спеціальними органами, що опосередковано підпорядковуються державі, у Франції (CAF), Словаччині та Бельгії (SECA або DEVO). Вона гарантується місцевими органами влади в Чехії, Данії та Фінляндії. Вона гарантується спеціальними фондами в Латвії, Литві, Люксембурзі, Польщі та Португалії. Вона гарантується спеціальними агентствами в Нідерландах та Великій Британії» [6].

Тобто існування такої правової колізії призводить до проблеми так званого подвійного виконання, коли один й той самий боржник сплачує

аліменти за українським рішенням і паралельно за регресним позовом органу, який здійснив гарантування аліментів.

Вирішити таке питання на конвенційному рівні не представляється можливим, як й на рівні національного права Німеччини.

Вбачається вирішити таку правову колізію є можливим на національному рівні, зокрема шляхом пред'явлення позову боржником про зменшення розміру аліментів в Україні.

Розмір аліментів може бути зменшений за рішенням суду або домовленістю між батьками в разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось з них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом, згідно до ст. 192 СК України.

Отже, зміна розміру аліментів може бути обґрунтована істотною зміною матеріального становища платника, що в даному випадку підтверджується виникненням додаткових фінансових зобов'язань, пов'язаних із регресними вимогами іноземного органу, який здійснює авансові виплати аліментного характеру. Така обставина підлягає оцінці судом у контексті принципу пропорційності та балансу інтересів сторін.

Це не є автоматичною підставою для зміни розміру аліментів, однак може розглядатися судами як додатковий елемент при оцінці істотної зміни матеріального становища платника аліментів.

У державах змішаної (комбінованої) системи Польщі, Угорщини, Чехії, Словенії, Литви до якої, належить й Україна функціонує система, як державних, так й приватних виконавців.

На думку Л.В. Крупної, система виконання у Польщі, практично повністю співпадає з аналогічною системою у Чехії, що поєднує відносну самостійність судових приставів та контроль з боку влади та проявляється у чіткому визначенні «правил гри» [128, с. 338-339]. Виконання судових рішень в цивільних справах регулюється Цивільним процесуальним кодексом Польщі (Kodeks postępowania cywilnego) [42], так як і у Чехії [65]. Згідно Цивільного процесуального кодексу Польщі, іноземне судове рішення може бути

примусово виконане (*uznane za wykonalne*) після отримання ухвали польського суду про надання виконавчої сили (*klauszula wykonalności*). Таке рішення стає «*tytuł egzekucyjny*» (виконавчим титулом) після ухвали суду.

Дослідження досвіду Румунії, як держави ЄС, для виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів, привертає увагу з точки зору її географічної наближеності до України, зокрема до її південних регіонів.

По-друге, виконавче провадження функціонує в межах приватної (ліберальної) моделі примусового виконання судових рішень, що є актуальним питанням у контексті сучасних тенденцій розширення повноважень приватних виконавців в Україні.

По-третє, Румунія бере участь у європейському механізмі регулювання аліментних зобов'язань, зокрема застосовує одночасно і Регламент (ЄС) № 4/2009 і Гаазьку конвенцію 2007 року, що відповідає однієї з ідей дисертаційної роботи - дослідити досвід транскордонного стягнення аліментів у контексті процесів адаптації національного законодавства України до права ЄС.

Виконавче провадження Румунії здійснюється відповідно до Цивільного процесуального кодексу (далі - ЦПК Румунії) та характеризується функціонуванням системи приватних виконавців.

Відповідно до ч. 1 ст. 664 ЦПК Румунії: «Примусове виконання може розпочатися лише на вимогу кредитора, якщо законом не передбачено інше» [26].

З огляду на територіальну компетенцію виконавця застосовуються положення ч. 1 ст. 652 ЦПК, зокрема, якщо законом не передбачено інше, судові рішення та інші виконавчі документи виконуються судовим виконавцем у окрузі апеляційного суду.

Виконання рішень українських судів про стягнення аліментів, розпочинається, якщо боржник добровільно не виконує свого зобов'язання й лише на підставі судового рішення або іншого документа, що підтверджує факт визнання його таким, що підлягає виконанню.

Отже, для застосування примусового виконання рішення українського суду щодо стягнення аліментів у Румунії, за загальним правилом, необхідною є сукупність таких умов: наявність судового рішення, визнаного таким, що підлягає виконанню; невиконання боржником такого зобов'язання у добровільному порядку; дотримання правил територіальної компетенції органу примусового виконання; а також звернення стягувача із відповідною заявою про відкриття виконавчого провадження.

Слід відзначити, що для рішень про стягнення аліментів, у разі подання таких заяв через центральні органи та коли рішення проголошені такими, що підлягають примусовому виконанню, або зареєстровані для примусового виконання, безпосередньо примусове виконання здійснюється без потреби додаткових дій з боку стягувача.

Відкриття виконавчого провадження, відповідно до ч. 1 ст. 665 ЦПК Румунії, виконавець здійснює одразу, отримавши заяву про примусове виконання. Про відкриття виконавчого провадження виноситься постанова виконавця, якою відкривається виконавче провадження, а її копія надсилається стягувачу.

Якщо виконавець відмовляє у відкритті провадження, стягувач, який має активну процесуальну легітимацію, може подати скаргу протягом 15 днів від дати повідомлення ухвали до суду виконання.

Як зазначає G. Magureanu: «Закон № 17/2017 змінив (п. 6) процедуру, передбачену ст. 666 ЦПК щодо звернення за дозволом на примусове виконання до суду виконання. У строк максимум 3 дні з моменту реєстрації заяви судовий виконавець подасть клопотання про надання дозволу судом виконання та надішле до нього завірені ним копії: заяви кредитора, виконавчого документа, ухвали за ст. 665 ч. (1) та доказ сплати судового збору» [46, р. 140].

Згідно до ч. 4 ст. 666 ЦПК Румунії дозвіл на примусове виконання дозволяє кредитору звернутися до виконавця, який запросив дозвіл, з проханням одночасно або послідовно використовувати всі передбачені

законом методи примусового виконання для реалізації своїх прав, включаючи витрати на примусове виконання. Дозвіл на примусове виконання має силу на всій території країни та поширюється на виконавчі документи, які будуть надані виконавцем в рамках затвердженої процедури примусового виконання.

Перелік заходів примусового виконання Румунії в цілому відповідає ст. 34 Гаазькій конвенції 2007 року. Проте існують певні виключення зокрема, за невиконання зобов'язань з утримання не може бути застосоване таких заходів, як анулювання, вилучення або відкликання дозволу на керування, полювання тощо, не застосовується анулювання ліцензії на здійснення професійної діяльності, ліцензії на керування транспортним засобом. Виконавець має право лише винести ухвалу про арешт його майна, як боржника, із внесенням відмітки про цей захід до відповідного реєстру [45, р. 267-272].

Слід зробити висновок, що в цілому румунська модель примусового виконання у примусовому порядку виконання рішень про стягнення аліментів відрізняється від української моделі примусового виконання, тим, що приватний виконавець менш знаходиться під судовим контролем, має більш незалежну професійну діяльність, ніж українські приватні виконавці.

Як вже зазначалось, що для примусового виконання рішень українських судів про стягнення аліментів в державах ЄС, застосувати конвенційний чи договірний порядок є правом, не обов'язком.

Як свідчить дисертаційний аналіз взаємодії через центральні органи при виконанні рішень про стягнення аліментів у державах ЄС він є ефективним, та спрощеним механізмом у всьому порядку виконання рішення українських судів державах ЄС та це дає підстави стверджувати про спрощений характер конвенційного чи договірного порядку. Водночас, стягувачі за рішенням українського суду не позбавлені можливості звернутися до приватного виконавця з вимогою про виконання.

Така теза є цікавою з практичної точки зору та з питання визнання приватного виконавця суб'єктом транснаціонального виконання. Вона набула актуальності у зв'язку з масовим переміщенням громадян України до держав

ЄС внаслідок військової агресії РФ, та зумовила збільшення кількості виконавчих проваджень у яких боржник перебуває за межами України.

Як вірно підкреслює М.М. Мальський: «законом прямо не передбачено особливостей реалізації повноважень приватних виконавців у транснаціональних виконавчих провадженнях, тобто таких, що ускладнені іноземним елементом. Так, у розумінні виконавчого процесу іноземний елемент може бути представлений у таких формах (інститутах):

1. участь у виконавчому провадженні хоча б однієї особи, яка є громадянином України, що проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства чи іноземною юридичною особою;

2. необхідність здійснення виконавчих дій (повністю або частково) за кордоном у зв'язку з тим, що об'єкт, щодо якого слід здійснити виконавчі дії (наприклад, майно боржника), знаходиться на території іноземної держави...» [130, с. 31].

Приватний виконавець наділений повноваженнями відкрити виконавче провадження за рішенням українського суду щодо громадян України, які мають юридичну реєстрацію місця проживання в Україні. Непоодинокі випадки, коли громадяни України мають місце реєстрації проживання в Україні, а фактично перебувають у ЄС, у зв'язку з масовим переміщенням громадян України внаслідок військової агресії РФ.

Перед приватним виконавцем постає проблема виконання таких рішень, оскільки його повноваження обмежуються виключно територією України, як це впливає з ч. 2 та 4 ст. 24 Закону «Про виконавче провадження» [149], згідно якій приватний виконавець приймає до виконання виконавчі документи за місцем проживання, перебування боржника - фізичної особи, за місцезнаходженням боржника - юридичної особи або за місцезнаходженням майна боржника. Однак, виконавчі дії у виконавчих провадженнях, відкритих приватним виконавцем у виконавчому окрузі, можуть вчинятися ним тільки на території України.

Як свідчить приватна виконавча практика, при зверненні до Міністерства юстиції щодо можливості сприяння в отриманні інформації, необхідної для примусового виконання судового рішення про стягнення аліментів, а саме перенаправлення, у встановленому порядку, запиту приватного виконавця до компетентних органів Республіки Болгарії та отримання відповіді на нього, стосовно працевлаштування та отримання доходу боржником, Міністерство юстиції повертає такі запити та рекомендує звернутися стягувачу у порядку передбаченому міжнародними договорами до Міністерства юстиції чи на тій же правовій підставі безпосередньо до компетентного органу іноземної держави (згідно Листа Міністерства юстиції України від 26.11.24 на запит Приватного виконавця Колечко Д.М. від 06.09.2024; згідно Південного міжрегіонального управління юстиції (м. Одеса) від 01.10.24 на запит Приватного виконавця Колечко Д.М. від 06.09.2024).

Як вбачається з аналізу Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, Гаазької конвенції 2007 року у Міністерства юстиції, як визначеного законом центрального органу, відсутні правові підстави застосовувати механізм співробітництва, якщо до нього не було попереднього звернення стягувача з заявою у межах сфери дії Гаазької конвенції 2007 року. Крім того, згідно зі ст. 3 Договору між Україною та Республікою Болгарії про правову допомогу в цивільних справах, саме органи юстиції мають право приймати рішення та здійснювати правову допомогу [97].

Однак таке положення створює відсутність процесуальної взаємодії національного виконавчого провадження, у межах компетенції приватного виконавця, та міжнародного порядку стягнення аліментів. Зокрема, приватний виконавець маючи правові підстави відкрити виконавче на території України, позбавлений правових підстав взаємодії з Міністерством юстиції, як центральним органом у міжнародному порядку стягненні аліментів.

Отже, слід дійти висновку, що чинна модель виконавчого провадження стягнення аліментів не передбачає процесуального механізму взаємодії між

виконавчим провадженням у державі походження та діяльністю національного центрального органу, що ускладнює ініціювання міжнародної процедури у випадках, коли іноземний елемент встановлюється вже на стадії примусового виконання приватним виконавцем, який відкриває провадження за рішенням українського суду, а боржник фактично перебуває та отримує доходи у державі ЄС.

Тобто чинна модель виконання рішень щодо стягнення аліментів в Україні, якщо вона пов'язана з іноземним елементом не передбачає належного процесуального механізму переходу від національного виконавчого провадження до міжнародної процедури виконання, що ускладнює реалізацію права на ефективне стягнення аліментів у випадках переміщення боржника за кордон.

Практика Верховного Суду щодо визнання за приватним виконавцем права звернення до суду в інтересах стягувача свідчить про поступове розширення розуміння його процесуальної ролі як суб'єкта при виконання рішення.

Наприклад у постанові ВС від 08 червня 2022 року у справі № 2-591/11 (провадження № 14-31цс2) зроблено висновок, що «...обов'язок ініціювання будь-якого наступного судового процесу з метою виконання попереднього судового рішення Законом України «Про виконавче провадження» покладено на компетентні органи, уповноважені Державою на забезпечення виконання судових рішень, а не на кредитора, який правомірно очікує від Держави належного виконання остаточного судового рішення про стягнення боргу» [140].

Водночас така процесуальна можливість реалізується виключно в межах національної юрисдикції України та не поширюється на процедури визнання і виконання рішень у міжнародному механізмі стягнення аліментів. Таким чином, у сфері транснаціонального виконання рішень про стягнення аліментів існує розрив між розширенням процесуальної ролі виконавця на

національному рівні та відсутністю нормативного механізму реалізації такої ролі у міжнародному співробітництві.

Як вбачається, проблема транснаціонального виконання у справах про стягнення аліментів полягає й у відсутності повноважень у приватного виконавця бути суб'єктом транснаціонального виконавчого процесу, а також процесуальним зв'язком між національним виконавчим провадженням та процедурами, передбаченими Конвенцією чи двостороннім міжнародним договором.

Оскільки, правовий режим передбачений Гаазькою конвенцією 2007 року та правовий режим передбачений двосторонніми правовими договорами не визнають приватного виконавця, як уповноваженого суб'єкта транснаціонального виконавчого процесу, наділити його повноваженнями як самостійного позаконвенційного суб'єкта такого процесу доволі складно, та потребує узгодження з наднаціональним рівнем законодавчого регулювання. Водночас, виключати такого положення не слід у зв'язку з поступовим розширенням ролі приватних виконавців у виконавчому провадженні, у тому числі транснаціональному.

Допоки для приватного виконавця відсутні правові підстави бути суб'єктом транснаціонального процесу у справах про стягнення аліментів, вирішення зазначеної проблеми вбачається лише у можливості сприяння приватним виконавцем врегулювання спору шляхом укладання сторонами мирової угоди.

Саме тому слушна тут думка М.О. Гетманцева, що: «умови війни в Україні призвели до надзвичайного зростання числа судових справ, пов'язаних з конфліктом. Це ставило під великий тиск систему судового контролю та виконання рішень. У таких умовах важливість ефективного судового контролю та виконання рішень ще більш очевидна, оскільки це впливає на мирне врегулювання конфлікту, забезпечення справедливості, та відновлення після воєнних руйнацій» [85].

Такий підхід дозволяє уникнути складної процедури міжнародного визнання і виконання судового рішення, сприяючи при цьому фактичному виконанню аліментного зобов'язання.

3.2. Заходи примусового виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Перелік заходів примусового виконання рішень про стягнення аліментів залежить від законодавства держави, в якій здійснюється його примусове виконання. Гаазька конвенція 2007 року у ст. 34 містить комплекс лише рекомендованих заходів, що не є вичерпним. Крім того, не всі з них будуть доступними в державі виконання.

Наприклад для України, як зазначає Ю.В. Черняк: «Визначений статтею 34 Гаазької конвенції 2007 р. перелік заходів примусового виконання рішення про стягнення аліментів відрізняється від переліку способів виконання рішення суду, які передбачені ЗУ «Про виконавче провадження» 2016 р. Однак зазначене не становить проблеми, оскільки, виходячи з буквального тлумачення норми ст. 34 (ч. 2) конвенції, цей перелік слід визначити як орієнтовний і саме Договірні держави забезпечують наявність у своєму внутрішньому законодавстві ефективних заходів для примусового виконання рішень відповідно до цієї конвенції» [191, с. 362].

Договірні держави забезпечують наявність у внутрішньому законодавстві ефективних заходів для примусового виконання рішень відповідно до цієї конвенції.

Одними з найскладніших та найефективніших заходів примусового виконання при стягненні аліментів, є визначені у п.п. а) - f) ст. 34 конвенції зокрема: відрахування із заробітної плати; звернення стягнення на банківські рахунки та інші джерела; відрахування з виплат соціального страхування; звернення стягнення на майно або примусовий продаж майна; відрахування з податкового відшкодування; зупинення чи арешт пенсійних пільг.

У кожній конкретній державі порядок застосування заходів примусового виконання здійснюється за національним законодавством.

Наприклад, забезпечення виконання грошових виплат за ЦПК Польщі здійснюється за Розділом 2, а належні платежі за аліментами та майбутні аліментні виплати - у розмірі, еквівалентному мінімальній заробітній платі за рік, - для кожного кредитора, який здійснює стягнення, згідно з ст. 1025 сплачується, після судових витрат, за винятком витрат на юридичне представництво, присуджених судовим приставом у виконавчому провадженні [42]. До такої групи заходів примусового стягнення грошових виплат належать: стягнення грошових вимог, стягнення з винагороди за працю, арешт банківських рахунків, арешт рухомого майна, іншої нерухомості, арешт морських суднів тощо.

Згідно ст. 32 Закону Словенії «Про примусове виконання» заходи примусового виконання дозволяють здійснювати примусове виконання щодо будь-якого об'єкта примусового виконання (щодо будь-якого об'єкта боржника, майнового або речового права), за винятком випадків, коли об'єкт звільняється від примусового виконання згідно із законом або примусове виконання щодо об'єкта обмежується законом [67]. Судова система примусового виконання надає судовим виконавцям лише обмежені повноваження у процедурі примусового виконання (наприклад, вони здійснюють примусове виконання щодо рухомого майна, виселення тощо), а накладення арешту на банківські рахунки боржника належить до компетенції виконавчого суду (рішення приймає суддя з питань виконання судових рішень або секретар суду) [36].

У Франції специфікою заходів примусового виконання, на думку науковців є поділ процедур цивільного виконання на дві складові частини, а саме заходи примусового виконання «*mesures d'exécution*», і заходи забезпечувального характеру, «*mesures conservatoires*», а найбільш поширеними засобами примусового виконання: «є арешт стягнення грошових коштів із банківського рахунку боржника (фр. *saisie-attribution*), арешт-продаж

рухомого майна (фр. *saisie-vente des biens mobilier*)» [64]. Слід додати, що у Франції діє, також система соціальної допомоги таким органом, як CAF. У разі несплати аліментів на дитину батьком, який не проживає з нею, аліменти гарантуються таким органом. З одного боку таку соціальну допомогу не можна визнати заходом примусового виконання, водночас такий інструмент є вдалим засобом для дитини не бути позбавленої утримання до фактичного здійснення виконання рішення суду.

Важливим питання при застосуванні таких заходів є питання переказу коштів. Як зазначають науковці, у більшості випадків платежі, які здійснює боржник, надсилаються до органу виконання в державі, де воно здійснюється, який своєю чергою надсилає їх безпосередньо кредитору або центральному органу чи органу виконання в державі, де проживає кредитор, оскільки форма первісної заяви (наприклад, заява про визнання або визнання та виконання) містить положення, що дозволяють кредитору зазначити, куди повинні надсилатися платежі [45, р. 270-273].

Передбачені заходи п. g) ст. 34 Гаазької конвенції 2007 року, зокрема повідомлення до кредитного бюро, має метою повідомити про прострочені зобов'язання з утримання для того, щоб будь-який кредитодавець, такий як фінансова установа, був обізнаний про зобов'язання боржника сплачувати утримання та про наявність будь-якої заборгованості.

Такий захід, по-різному відобразився в державах учасницях конвенції. Наприклад, за законодавством Румунії такі репутаційні примусові заходи при здійсненні примусового виконання рішень у справах про стягнення аліментів виконавцями не застосовуються.

Стосовно такого заходу примусового виконання, як використання медіації, примирення або подібних процесів для здійснення добровільного виконання зазначений у п. і), не зовсім за своєю правовою суттю є заходом примусового виконання.

Водночас, як зазначають Р .Lortie, M. Groff: «чимало програм з примусового стягнення аліментів встановили, що зусилля, спрямовані на

досягнення добровільного виконання боржником, є надзвичайно ефективними для погашення заборгованості та зменшення ймовірності майбутнього невиконання. Працівники у цих Державах працюють із боржником для розроблення плану платежів, який забезпечує здійснення виплат у рахунок будь-якої наявної заборгованості з утримання, на додаток до поточних платежів з утримання» [45, р. 272].

Гаазька конвенція 2007 року передбачає відкритий перелік заходів примусового виконання рішень, оскільки відповідно до п. j) інші заходи, доступні відповідно до внутрішнього права.

Зокрема такими заходами можуть бути відмова або призупинення дії паспорта або обмеження права боржника залишати країну; повідомлення про боржників, які мають заборгованість, професійним наглядовим органам, таким як медичні або юридичні асоціації; позбавлення волі боржників, щодо яких встановлено наявності можливості сплати, але які умисно не виконують зобов'язання або перебувають у неповазі до судових рішень про сплату тощо.

Проте, якщо примусове виконання рішення українського суду щодо стягнення аліментів відкрито приватним виконавцем за місцем проживання, перебування боржника - фізичної особи, або за місцезнаходженням майна боржника, що юридично зареєстровано в Україні, а фактично перебуває за кордоном у державі ЄС у приватного виконавця практично відсутні дієві заходи примусового виконання.

Як вже було досліджено, приватний виконавець не може бути суб'єктом транснаціонального виконання, крім того він не є суб'єктом процесуальних відносин з виконання рішень щодо стягнення аліментів у державах ЄС, а ні у випадку звернення у порядку конвенції, ні у порядку двостороннього договору.

Отже, як наслідок, у нього практично відсутні заходи з примусового виконання такого судового рішення, за наявності підстав та повноважень відкривати таке виконавче провадження в Україні та за Законом України «Про виконавче провадження».

Вдається у зв'язку з такими обставинами набуває своєї актуальності комплекс заходів примусового виконання, визначений п. h) ст. 34 Гаазької конвенції, як відмова, зупинення чи відкликання різноманітних дозволів (наприклад, водійських прав).

В Україні група таких заходів розкрита через перелік визначений ч. 9 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження», зокрема за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, державний виконавець виносить вмотивовані постанови: 1) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; 2) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; 3) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі; 4) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Водночас приватний виконавець, на відміну від державного, немає повноважень виносити постанови про такі обмеження, а повинен для цього звертатися до суду.

Чимало вчених, наприклад Н.В. Волкова підкреслюють необхідність рівності прав та повноважень приватних та державних виконавців при стягненні аліментів, включно з винесенням постанов про тимчасове обмеження боржника у разі наявності заборгованості щодо сплати аліментів [82, с. 158-159].

М.М.Мальський відзначає позитивний характер тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України та її спрямованість на захист прав дитини та зазначає: «незрозумілим залишається надання права виносити вмотивовану постанову про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України лише державному виконавцю, адже ця категорія справ не належить до його виключної компетенції» [132, с. 394].

О.О. Русецька обґрунтувала необхідність надати право приватним виконавцям за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці виносити постанови про встановлення тимчасового обмеження боржника та запропонувала внести відповідні зміни до Закону України «Про виконавче провадження» [171, с. 69].

Слід підтримати її позицію та таку пропозицію в повному обсязі, особливо у справах зі стягнення аліментів у транснаціональних спорах. У ситуації масової міграції особи, які отримали тимчасовий захист у державах ЄС, фактично проживають за кордоном, проте не позбавлені права на виїзд до України.

Крім того, такі громадяни залишили чимало соціально-економічних зв'язків з Україною, часто повертаються до неї попри військовий стан. Непоодинокі випадки у приватній виконавчій практиці справи про стягнення аліментних зобов'язань з жінок-боржниць, тому такий захід примусового стягнення, як тимчасове обмеження у виїзді за кордон може стати дієвим заходом впливу для виконання аліментних зобов'язань.

Крім того, слід погодитися з думками тих вчених, які вважають нерівність у повноваженнях щодо стягнення аліментів між приватними та державними виконавцями дискримінаційними [114, с. 195-199], оскільки приватний виконавець за для отримання дозволу на заборону виїзду боржника повинен для цього звертатися до суду.

Своєю чергою, як свідчить приватна виконавча практика, суди необгрунтовано відмовляють у задоволенні подання приватних виконавців про тимчасове обмеження осіб у праві виїзду за межі України.

Наприклад, Ухвалою суду від 8 жовтня 2024 у справі №501/3615/22 суд відмов у задоволенні клопотання приватного виконавця про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України з наступних підстав: «Згідно ч.1 та ч.2 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» передбачено юридичні санкції у вигляді тимчасового обмеження у праві виїзду не за наявності факту невиконання зобов'язання, а за ухилення від їх виконання. Особа, яка має невиконані зобов'язання, не може вважатися винною в ухиленні, поки не буде доведено протилежне» [181].

Як вбачається з аналізу Узагальнення судової практики про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України за 2019 рік, основна складність з обгрунтуванням ухвал якими задовольняли подання виконавців про тимчасове обмеження боржників у праві виїзду за межі України у тому, що суди не зазначають в чому саме полягає ухилення боржника від виконання судового рішення та виходили не з наявності факту невиконання зобов'язань, а з ухилення боржника від виконання.

Своєю чергою, ухилення від виконання зобов'язань, покладених на боржника рішенням, з огляду судів є свідомі діяння (дії або бездіяльність) боржника, спрямовані на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні, коли виконати цей обов'язок у нього є всі реальні можливості (наприклад, наявність майна, грошових коштів тощо) і цьому не заважають будь-які незалежні від нього об'єктивні обставини (непереборної сили, події тощо) [180].

Водночас саме поняття «ухилення» суди визнали оціночним та таким, що на практиці ускладнює роботу суддів щодо з'ясування об'єктивності та реальної можливості виконання відповідного обов'язку.

З урахуванням того, що у справах про виконання рішень про стягнення аліментів в державах ЄС, якщо громадяни України там перебувають вже

поспіль кілька років, отримують або соціальні виплати або вже працевлаштовані, питання невиконання ними обов'язків зі сплати аліментних зобов'язань довести доволі складно, якщо виконавче провадження відкрито в Україні, а вони проживають в державі ЄС.

У приватних виконавців практично відсутні механізми отримати, запросити офіційну інформацію щодо джерел їх доходів, місця роботи тощо, або такі дії займають чимало часу. Останнє відіграє значну роль у справах про стягнення аліментів.

Вбачається, що сам факт невиконання аліментних зобов'язань за чотири місяця, що визначений ч. 1 ст. 71 вже є фактом ухилення від виконання аліментного зобов'язання, свідомими діями (або бездіяльністю), що спрямована на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні.

Крім того, у зв'язку з фактом перебування особи за кордоном та відсутності у приватного виконавця заходів примусового виконання таких рішень, наприклад таких можливостей, як у центральних органів визначених ч. 6 ст. 2 Гаазької конвенції 2007 року щодо розшуку майна боржника у державах ЄС, примусового заходу у вигляді тимчасового обмеження у праві на виїзд боржника за кордон вбачається реальною можливістю здійснити фактичних виконання аліментних зобов'язань.

Проте, тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України вирішується судом у межах процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), відповідно до ст. 441 ЦПК України.

Як зазначає К.В. Гусаров: «Ефективний судовий захист порушених прав або охоронюваних законом інтересів суб'єктів цивільних (у широкому сенсі) правовідносин нерозривно пов'язаний із належним рівнем виконання актів правосуддя» [91].

М.О. Гетманцев справедливо стверджує, «що важливість виконання судових рішень полягає в тому, що це забезпечує реальний захист прав і

свобод громадян. Україна, як багата на історичні випробування країна, особливо розуміє це значення, оскільки незалежність і права громадян довгий час були під загрозою. Забезпечення виконання судових рішень створює певний фундамент для правопорядку та правової стабільності, надаючи громадянам впевненість у тому, що їхні права будуть захищені» [85, с. 6].

Підтримуючи думки авторів повністю, слід дійти висновку, що питання тимчасового обмеження фізичної особи-боржника з аліментних правовідносин у праві виїзду за межі України нерозривно пов'язане з ефективним судовим захистом права на утримання та вбачається за доцільним вирішити таке питання закріпивши за судом обов'язок постановляти ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за наявності заборгованості зі сплати аліментів за чотири місяці у разі такого подання приватним виконавцем.

У зв'язку з цим пропонується доповнити ст. 441 ЦПК України наступним пунктом 3-1 та викласти в наступній редакції:

«3-1. Суд зобов'язаний постановити ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, на строк до виконання зобов'язань за рішенням, що виконується у виконавчому провадженні.»

Отже, як свідчить аналіз заходів примусового виконання рішень українських судів у державах ЄС, то, як й порядок примусового виконання, так й перелік остаточних заходів його виконання залежить від законодавства запитуваної держави.

Наприклад, для України це відобразилось у тому, що для примусового виконання стягнення аліментів вона передбачила розвинену систему заходів обмеження прав боржника, та такий захід примусового виконання, як тимчасове обмеження у праві виїзду боржника за кордон може стати дієвим заходом впливу на боржників, які знаходяться у державах ЄС у випадку надання приватним виконавцям права на вмотивовані постанови на рівні з

державними виконавцями або у разі подолання суперечливої судової практики та задоволення клопотань виконавців у разі доведення невиконання зобов'язань про стягнення аліментів за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці.

3.3. Актуальні питання виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС

Проблеми виконання рішень суду держав не членів, у тому числі щодо стягнення аліментів, були предметом чималої кількості порівняльних наукових досліджень європейських вчених [7; 8; 11; 45; 54; 58], водночас на національному рівні існує брак наукових досліджень з практичних актуальних питань такого виконання.

Науковий аналіз примусового порядку виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС виявив неможливість визнання приватного виконавця суб'єктом транснаціонального виконавчого процесу. Зокрема, за наявності правових підстав для відкриття виконавчого провадження приватний виконавець фактично позбавлений можливості самостійно здійснювати виконання, коли боржник-громадянин України фактично знаходиться у державі ЄС. Така проблема загострилась у зв'язку з вимушеною міграцією населення до держав ЄС.

Крім того, проблеми транснаціонального виконання рішень щодо стягнення аліментів можуть проявлятися й у випадках одночасного застосування різних механізмів реалізації одного аліментного зобов'язання. Зокрема, це може призводити до множинності стягнення аліментів на підставі рішення українського суду та регресних вимог органу держави ЄС, який здійснив авансування аліментів.

Наприклад, адвокатська практика Німеччини свідчить: «у листопаді 2022 року матір трьох неповнолітніх дітей звернулася до Jugendamt із заявою про виплату їй аліментів як матері-одиначці. При цьому вона вказала, що батько дітей живе окремо і фінансову допомогу дітям не надає. У червні 2023 року мати дітей звернулася з аналогічною заявою до одного з районних судів України. Свою заяву до українського суду мати дітей аргументувала тими ж обставинами, що і в заяві до Jugendamt. При цьому мати дітей не повідомила український суд про отримання аліментів у Німеччині. Український суд задовольнив заяву матері, аргументи батька дітей відхилив, оскільки керувався виключно українським законодавством» [10].

Водночас відсутність у приватного виконавця повноважень самостійно здійснювати транснаціональне виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС створює ситуацію, за якої кредитор змушений звертатися до механізмів стягнення, передбачених законодавством держави ЄС (наприклад, до органу який може здійснювати авансування аліментів у Німеччині – Jugendamt). У таких випадках поряд із рішенням українського суду можуть застосовуватися механізми державного авансування аліментів із подальшим виникненням регресних вимог до боржника.

Таким чином, проблема пов'язана, зокрема, з належним визначенням юрисдикції українськими судами при відкритті провадження у справах за участю осіб, які перебувають під тимчасовим захистом в державах ЄС. Неналежне визначення юрисдикції у справах про стягнення аліментів за участю осіб, які фактично проживають в державі ЄС та користуються механізмами державного авансування аліментів, може призводити до ухвалення українськими судами рішень у спорах, що мають більш тісний зв'язок із юрисдикцією держави ЄС. Це створює ризик множинного стягнення аліментів за одними й тими самими зобов'язаннями.

Складність визначення належної юрисдикції зумовлює виникнення ще однієї суттєвої процесуальної проблеми – існування паралельних проваджень (*lis pendens*) в Україні та в державі ЄС.

Передумовою проблем паралельних проваджень (*lis pendens*) саме при виконанні рішень у транскордонних сімейних справах є те, що, по-перше, юрисдикція суду з вирішення спору з «іноземним» елементом тісно пов'язана з виконанням рішення по цій справі, а також з тим, що Україною імplementовано принцип міжнародного цивільного процесу - остаточне судові рішення, за загальним правилом, повинно бути визнано і виконано (принцип *res judicata*) [191, с. 225].

Отже, слід послідовно дослідити питання належного визначення юрисдикції при відкритті провадження у справах про стягнення аліментів за участю осіб, які перебувають під тимчасовим захистом в державі ЄС, та впливу такого визначення на запобігання негативних наслідків множинності стягнення та паралельних проваджень.

Аналіз національної судової практики свідчить про переважне застосування судами правил національної цивільної юрисдикції навіть у випадках фактичного перебування сторін під тимчасовим захистом в державах ЄС.

Наприклад, у справі від 07 вересня 2023 року суд в м. Запоріжжя відкрив провадження за національною цивільною юрисдикцією та ухвалив рішення за позовом про стягнення аліментів щодо дитини за таких обставин: «з 2021 року сторони проживають окремо, через збройну агресію РФ проти України, позивачка разом із донькою була вимушена виїхати на тимчасове проживання до республіки Польща» [164]. У справі від 10 липня 2024 року в м. Вінниця суд ухвалив рішення щодо стягнення аліментів за обставин, коли відповідач є громадянином України, але має дозвіл на перебування та проживає у Федеративній Республіці Німеччина (дозвіл на перебування від 22 квітня 2022 року та свідоцтво про продовження терміну дії посвідки на проживання від 07 березня 2024 року)» [162].

Наведені приклади свідчать про те, що національні суди здебільшого виходять із формального зв'язку сторін з Україною, не завжди надаючи самостійну оцінку фактичному місцю проживання особи в державі ЄС.

Існує судова практика, коли суди першої інстанції відмовляють у відкритті провадження у справі, якщо сторони фактично проживають та мають тимчасовий захист у державах ЄС. Однак, суди апеляційної інстанції скасовують такі рішення.

Наприклад, Київський Апеляційний суд від 2 березня 2023 року у справі № 754/10691/21 прийшов наступних висновків: «судом зроблено хибний висновок про непідсудність даної справи з іноземним елементом розгляду у національних судах України, оскільки не надано оцінки причинам тимчасового перебування позивача та її дитини на території іншої держави, а саме через військове вторгнення на територію України російської федерації. Позивач та дитина, будучи громадянами України, постійно проживають в Україні, а з березня 2022 року після оголошення в країні військового стану тимчасово переїхали до Швеції та мають намір повернутися в Україну» [146].

Саме тому ключовим для визначення належної юрисдикції у таких справах є встановлення місця проживання сторін.

Як вбачається, національні суди при визначенні правил національної чи міжнародної підсудності у сімейних правовідносинах з іноземним елементом, у першу чергу виходять з положень Закону України «Про міжнародне приватне право», зокрема п. 1 ст. 67, п. 4 ст. 76 та п. 2 ст. 77, що передбачають підсудність українським судам справ щодо утримання, що виникають із сімейних відносин, якщо одна зі сторін чи обидві мають місце проживання в Україні.

При визначенні поняття місця проживання, суди виходять зі ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», згідно якому місце перебування це житло або спеціалізована соціальна установа для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, у якому особа, яка отримала довідку про звернення за захистом

в Україні, проживає строком менше шести місяців на рік або отримує соціальні послуги [161].

Згідно зі ст. 3 цього Закону місце проживання - житло з присвоєною у встановленому законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для проживання об'єкти нерухомого майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги.

Водночас застосування виключно формального підходу до визначення місця проживання не враховує специфіки правового статусу осіб, які перебувають під тимчасовим захистом в державах ЄС. Саме тому при оцінці такої категорії доцільно враховувати ознаки правового статусу тимчасового захисту та фактичні обставини проживання такої особи у відповідній державі ЄС.

Так, правовий статус «тимчасового захисту» закріплений у Директиві Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому [95], що була імплементована Україною згідно Імплементативному Рішенню Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року [113].

Хоча зазначений акт не має обов'язкової сили для України, він відображає суттєві аспекти фактичних життєвих обставин громадян України, які перебувають у державах ЄС, зокрема щодо стабільності їх проживання. Це має значення для розуміння підходів до тлумачення категорії «місце проживання» у праві ЄС. З огляду на адаптаційні процеси, що відбуваються в Україні, а також виникнення нових правовідносин, пов'язаних із перебуванням громадян України під тимчасовим захистом у державах ЄС, врахування таких підходів набуває особливої актуальності.

Зокрема, ст. 8 данного акту зазначає: «Держави-члени вживають необхідних заходів для надання особам, які користуються тимчасовим захистом, дозволу на проживання на увесь термін дії захисту. З цією метою видаються документи або інші рівнозначні докази.». У тому числі тимчасовий захист передбачає право на працю, отримання освіти, професійної підготовки, доступ до приватного житла тощо, що свідчить про існування істотних соціальних зв'язків особи, яка користується таким захистом. В певному сенсі свідчить й про її постійне місце проживання у державі ЄС. Останнє є вкрай важливим, у контексті судової практики.

Європейський підхід до визначення місця проживання ґрунтується не лише на реєстрації місця проживання особи, а й на оцінці фактичної сталості її соціальних, сімейних та економічних зв'язків, про що свідчить й судова практика. Так, ЄСС у справі *Mercredi v. Chaaffe* у п. 51 зазначив: «У цьому зв'язку слід зазначити, що для того, щоб відрізнити звичайне проживання від простого тимчасового перебування, перше повинно, як правило, мати певну тривалість, що відображає достатній ступінь постійності. Проте, Регламент не встановлює жодної мінімальної тривалості. Перш ніж звичайне місце проживання може бути перенесено до приймаючої держави, вкрай важливо, щоб зацікавлена особа мала намір створити там постійний або звичний центр своїх інтересів з наміром, що він повинен мати довгостроковий характер. Відповідно, тривалість перебування може служити лише показником при оцінці постійності місця проживання, і ця оцінка повинна проводитися з урахуванням всіх фактичних обставин. Специфічний для кожного конкретного випадку» [18].

Такий підхід узгоджується й з доктринальними позиціями, зокрема Ю.В. Черняк вважає, що доцільно враховувати при визначенні звичайного місця проживання обставини, викладені в Резолюції Ради Європи № 72 «Про стандартизацію правових концепцій «доміцилій» і «проживання» від 18 січня 1972 р., зокрема: «місце проживання особи визначається виключно на основі фактичного критерію і не залежить від офіційного документа на проживання»

(п. 7), «необхідно враховувати тривалість і безперервність проживання, а також обставини особистого і професійного життя, які вказують на стійкі зв'язки між особою і місцем проживання» (п. 9), «добровільне заснування місця проживання і намір особи володіти цим майном не є умовами звичайного місця проживання, однак такий намір особи може братися до уваги при визначенні характеру такого місця проживання» (п. 10), «місце проживання особи чи її звичайне місце проживання не залежать від місця проживання іншої особи» (п. 11) [191, с. 158]. Даний акт також не має обов'язкової юридичної сили, проте характеризує європейський підхід до розуміння місця проживання.

Отже, проведений аналіз свідчить, що практика національних судів, щодо розгляду у порядку цивільної юрисдикції справ про стягнення аліментів у випадку звернення осіб, які знаходяться під тимчасовим захистом в державах ЄС, що провадиться без надання належної правової оцінки місцю проживання такої особи, оцінці його перервності, строку перебування особи в державі ЄС, наміру інтегруватися у суспільство (робота, школа, освіта тощо), свідчить про формальність такого підходу.

Означене має істотні процесуальні наслідки, оскільки, відсутність належної оцінки місця проживання осіб, які знаходяться під тимчасовим захистом в державах ЄС може призвести до відкриття провадження за правилами національної юрисдикції та за правилами іноземної юрисдикції, а отже до існування паралельних проваджень.

У зв'язку з цим, вже на стадії відкриття провадження, вирішуючи питання в порядку національної чи міжнародної юрисдикції слід розглядати справу про стягнення аліментів зі стороною, яка має тимчасовий захист у державах ЄС, суди повинні виходити не тільки з зареєстрованого місця проживання сторони в Україні, а з комплексного аналізу постійності та регулярності знаходження такої особи у державі ЄС, її соціальних та економічних зв'язків.

Таким чином визначення місця проживання таких осіб слід здійснювати не тільки з урахуванням Закону України «Про свободу пересування та вільний

вибір місця проживання в Україні», а й враховувати, що у зв'язку з наявністю тимчасового захисту у державі ЄС її місце проживання в Україні могло змінитися.

Саме на цій стадії оцінка місця проживання має здійснюватися не формально, а з урахуванням реального центру життєвих інтересів особи.

Таким чином, визначення місця проживання особи, яка є стороною у справі про стягнення аліментів, слід розглядати як складову процесуальної передумови належного визначення цивільної юрисдикції, що підлягає обов'язковому дослідженню судом вже на стадії відкриття провадження у справі.

Водночас проблематика належного визначення місця проживання сторін у справах про стягнення аліментів, коли стороною чи сторонами є особи, які перебувають під тимчасовим захистом в державах ЄС, пов'язана не лише з питанням встановлення належної юрисдикції, а й з іншою актуальною проблемою механізму виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС - виникненням паралельних проваджень.

У механізмі виконання рішень українських судів у державах ЄС поняття *lis pendens* слід відрізняти від його класичного розуміння як одночасного розгляду тотожних спорів між тими ж самими сторонами у різних судах.

Прикладом паралельного провадження при розгляді справ між тими самими сторонами щодо того ж самого предмета є наступна справа: «батьки дитини – громадяни України, розлучені. У зв'язку із військовою агресією РФ проти України мати разом із дитиною переїхали та проживають у ФРН.

Одночасно триває I судовий процес (суд України): справа за позовом батька до матері дитини про визначення місця проживання дитини та стягнення аліментів (Постанова Київського апеляційного суду від 6.08.2025 у справі № 752/12400/23) та II судовий процес (суд м. Фрайбург, ФРН): справа за позовом матері дитини до батька про визначення місця проживання дитини» [193].

Своєю чергою, *lis pendens* може мати місце й коли вже після ухвалення рішення судом держави походження та набранням ним законної сили у суді іншої держави триває провадження між тими самими сторонами щодо того ж самого предмета. Своєю чергою, *res judicata*, застосовується, коли спір вже вирішено судом іншої держави, а питання полягає у визнанні та виконанні такого рішення.

Проблема *lis pendens* при транскордонному виконанні рішень українських судів у державах ЄС може стати підставою відмови у визнанні та виконанні українського судового рішення у державі ЄС за п. с) ст. 22 Гаазької конвенції 2007 року, що передбачає, якщо провадження між тими самими сторонами про той самий предмет триває в органі запитуваної держави, і таке провадження було розпочато раніше суд може відмовити у визнанні та виконанні.

Проте такі повноваження мають дискреційний характер, зокрема суд може відмовити у виконанні рішення суду, однак не зобов'язаний. Таким чином, застосування цієї підстави не має автоматичного характеру та передбачає оцінку конкретних обставин справи.

Для прикладу, для держав членів такий порядок реалізується уніфіковано на рівні Регламенту №4/2009, згідно ст. 12 якого передбачена відмова суду від юрисдикції на користь суду, який першим прийняв справу до розгляду.

Водночас для держав не членів ЄС такий порядок ускладнюється відсутністю уніфікованого акту, адже Гаазька Конвенція 2007 року регулює порядок стягнення аліментів за вже ухваленими та такими, що набули виконавчої сили судовими рішеннями, отже вирішення питання такої відмови покладається на національне законодавство. Саме тому додаткові превентивні засоби забезпечення дотримання правил юрисдикції при відкритті провадження судами держави походження рішення є вкрай актуальними.

Отже, слід дослідити, які процесуальні механізми в національному законодавстві можуть допомогти уникнути таких паралельних процесів у справах про стягнення аліментів.

Аналіз п. 5 ч.1 ст. 186, ст. 257 ЦПК України, ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» дає підстави стверджувати, що у національному законодавстві є процесуальні підстави для відмови у відкритті провадження або залишення позову без розгляду у разі існування паралельного процесу в іншому суді. Водночас ефективність застосування таких механізмів істотно ускладнюється відсутністю належного процесуального механізму встановлення факту існування іноземного провадження.

Як вбачається однією з причин виникнення паралельних проваджень є саме відсутність у чинному законодавстві спеціального інформаційно-процесуального механізму встановлення факту розгляду тотожної справи іноземним судом. Норми поточної редакції ЦПК України не визначають суб'єкта обов'язку повідомлення про іноземний процес, способу перевірки відповідної інформації, строки її підтвердження та наслідки недобросовісного приховування таких відомостей.

У доктрині вже звертали увагу на проблеми інформаційного забезпечення, зокрема на те, що не зазначається у законодавстві на кого з учасників цивільного процесу покладається обов'язок доводити або спростовувати факт наявності в іноземному суді відкритого провадження за тотожним [191, с. 220-221].

Також, А.С. Довгерт та Г.А. Цірат характеризуючи ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначали: «З норми цієї статті незрозуміло, чи зобов'язаний суд з'ясовувати всі можливі обставини справи з метою виявлення іноземного судового провадження, або про це йому має повідомити сторони (сторона). Незрозуміло, звідки суд має дізнатися про існуюче судове провадження в іноземному суді.

Все це ставить під сумнів можливість виявлення факту іноземного судового провадження саме на стадії відкриття провадження у справі, а відповідно і прийняття судом відповідного рішення про відмову у відкритті провадження. Ми маємо розуміти, що для того щоб дійти обґрунтованого висновку стосовно «аналогічної» справи в іноземному суді (ті самі сторони,

той самий предмет та ті ж самі підстави), суду необхідні час, інформація, докази, позиції сторін тощо. Всього цього суд за визначенням не може мати на стадії вирішення питання про відкриття провадження у справі за відповідним позовом. Скоріше за все, суд може дізнатися про іншу справу від сторони відповідача, якого треба повідомити і надати можливість представити позицію тощо» [96, с. 151-152].

Однак, непоодиноким судовою практикою, коли позивач обізнаний про факт іноземного провадження чи його потенційну можливість не надає про це відомостей суду в позовній заяві, а суд дізнається про такий факт від відповідача, якщо ним або представником подається відповідний відзив під час провадження у справі.

Наприклад, згідно постанови ВС від 18 вересня 2024 у справі № 367/1853/23 (провадження № 61-4301св24) саме від представника відповідача надійшла заява про закриття провадження у справі, яка мотивована тим, що між ОСОБА_1 та громадянином Франції ОСОБА_4 відкрито справу щодо одноособової опіки над їх спільною дитиною (є тотожним визначенню проживання в Україні) [145]; постанова ВС від 09 лютого 2022 року у справі № 297/1673/19 (провадження № 61-12045св21) саме представник відповідача повідомляв про те, що в суді на території Угорської Республіки перебуває на розгляді справа з ідентичними предметами та підставами до тих, які заявлені у цій справі» [144].

Отже, не повідомлення факту існування паралельного провадження в іноземному суді при поданні позовної заяви значно ускладнює можливість суду першої інстанції прийняти правильне рішення щодо належної юрисдикції при відкритті провадження у справі та протирічить принципу процесуальної економії.

Слід погодитися з думкою Ю.В. Черняк, яка зазначає, що: «часто позивачі можуть зловживати правом вибору суду, і це стає причиною появи таких явищ, як *forum shopping* (пошук найзручнішого суду) та *race to a friendly court* (пошук дружнього суду)» [193].

Тому, на нашу думку, таку проблему можна вирішити на рівні національного законодавства України шляхом зобов'язання позивача повідомляти про існування паралельного провадження в іноземному суді.

Такий висновок випливає з загальних положень щодо обов'язку доказування. Так, згідно ч. 1 ст. 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Крім того згідно з ч. 4. ст. 81 ЦПК у разі посилення учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.

Зазначену норму, у контексті запобігання виникнення паралельних проваджень, слід аналізувати у сукупності з п. 10 ст. 175 ЦПК України, відповідно до якої саме на позивача покладено обов'язок підтвердити, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Водночас чинна редакція п.10 ст.175 ЦПК України орієнтована на запобігання паралельних проваджень, ініційованим самим позивачем, вона не враховує ситуацій, коли аналогічний процес може бути розпочато відповідачем в іноземному суді, що є типовим для транскордонних сімейних спорів, коли батьки можуть проживати в різних державах.

Слід дійти висновку, що зазначені норми створюють вдалу конструкцію для можливості закріплення обов'язку позивача повідомити про існування іншого позову (позовів) в іноземному суді та повідомлення інформації щодо іншого учасника справи - відповідача чи не подано ним до іншого суду аналогічного позову, за умови внесення до неї відповідних змін.

Тому пропонується доповнити п. 10 ст. 175 ЦПК України та викласти у такій редакції: *«п.10 підтвердження позивача про те, що ним не подано*

іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, у тому числі до іноземного суду.

Надання інформації, відомої позивачу, щодо наявності або відсутності провадження, відкритого за зверненням відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав до іноземного суду».

Отже, слід дійти висновку, що на національному рівні існує процесуально-правовий механізм для запобігання виникнення паралельних процесів, зокрема передбачені підстави відмови у відкритті провадження або залишення позову без розгляду в разі існування паралельного процесу в іноземному суді, проте без його забезпечення механізмом обов'язку надання сторонами інформації про існування іншого провадження в іноземному суді визнати дієвим складно.

Вбачається, що покладання обов'язку позивача надати суду інформацію про існування провадження між тими самими сторонами про той самий предмет, що триває в органі запитуваної держави є додатковим запобіжним заходом для уникнення паралельних проваджень.

Ефективність транснаціонального виконання рішень українських судів, у тому числі щодо стягнення аліментів, окрім вирішення проблем паралельних проваджень, залежить також від здатності національної правової системи адаптуватися до європейських стандартів та механізмів виконання судових рішень. На думку Christian Kohler проблеми адаптації є ключовою причиною проблем ефективного виконання рішень держав не членів у державах ЄС: «різні інструменти ЄС є горизонтально несумісними, а вертикально вони відсилають до різних національних законів про виконання рішень у державах-членах.

Така взаємодія норм ЄС і національного права становить суттєву слабкість системи, що ускладнює для практиків, а тим більше для споживачів та бізнесу, розуміння навіть самої наявності й практичного функціонування цих механізмів» [43].

Порівняльне дослідження Civil enforcement in the EU: a comparative overview (Project Deliverable D.8, February 2021) [23] показує суттєві відмінності процедур визнання та виконання судових рішень за ознаками наявності чи відсутності екзекватури, окремих застережень чи спеціальних процедур, що можуть робити держави-учасниці у Конвенціях, відсутність повної уніфікації виконавчих систем навіть у державах ЄС, що у своїй сукупності ще більше проявляє складність взаємодії держав ЄС з державами не членами у питаннях транскордонного виконання.

Для держав членів ЄС, як вбачається з аналізу у попередніх підрозділах, засобом подолання означених адаптаційних проблем стало прийняття уніфікованого акту, зокрема Регламенту № 4/2009 про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень і співробітництво в питаннях, що стосуються зобов'язань щодо утримання, яким запроваджено автоматичне визнання та виконання судових рішень, що однак є недоступним для держав не членів ЄС.

Для держав не членів ЄС, таким засобом стала ратифікація Гаазької конвенції 2007 року, що має дуже схожі положення з Регламентом № 4/2009, однак здійснений аналіз у даній кваліфікаційній роботі проявив суттєві відмінності між ними.

Тому, на сьогоднішній день подолати означену проблему, а особливо для України в умовах військової агресії РФ доволі складно.

Рішенням може стати поступове адаптування, як на рівні законодавства, так й на рівні правозастосування судами, міжнародних європейських стандартів, судової практики.

Крім того, міжнародні нормативні акти не є самодостатніми, їх застосування часто потребує адаптації, координації або участі компетентних органів. Тому їх прийняття саме по собі не гарантує безперешкодного функціонування. Практичний результат може бути досягнуто через поступове узгодження національного законодавства та судової практики з

європейськими стандартами також через системне навчання, обмін досвідом і моніторингом правозастосування.

Наприклад, Міжнародна гаазька мережа суддів (IHNJ), що створена Гаазькою конференцією, об'єднує призначених суддів, що спеціалізуються на транскордонному захисті дітей. Мережа сприяє співробітництву та взаємному навчанню. Судові мережі можуть бути описані як групи, конференції або організації правників, суддів та науковців, створені на транснаціональному рівні [48, р. 19].

Актуальне питання бюрократичних складностей та складностей термінології, зокрема вимоги до процесуальних документів, складність доступу до офіційних реєстрів, додаткові перевірки, або декілька етапів реєстрації та проблеми офіційних перекладів викликають затримки у механізмі виконання рішень українських судів, у тому числі щодо стягнення аліментів в державах ЄС. Особливо це проявляється, коли стягувачі не застосовують чи позбавлені правових підстав звернення через центральні органи.

Окремим проявом адаптаційних труднощів є термінологічна нужгодженість. Питання термінології - це питання не тільки й не стільки питання тлумачення, це питання правової визначеності, оскільки по різному визначені терміни у різних державах, або різне їх тлумачення погіршує тлумачення права, бо сторони не можуть точно передбачити наслідки.

Goubet M., Buckingham S. відзначають, що відсутність єдиного визнаного тлумачення основних правових термінів, від яких залежить, наприклад, визначення належної юрисдикції, зокрема термін «звичайного місця проживання», впливає на ефективність і передбачуваність провадження. Зокрема, вони наводять приклад: «Австрійська доктрина та судова практика виробили орієнтовне правило, згідно з яким звичайне місце проживання залежить від певної тривалості та стабільності перебування, причому період близько шести місяців вважається достатнім. У Німеччині, поряд із тривалістю

перебування, істотне значення мають також соціальна інтеграція та намір особи встановити відповідне місце як своє звичайне місце проживання» [58].

Як вбачається розвиток міжнародного співробітництва між судовими та виконавчими органами держав ЄС та держав, що не є членами ЄС, а також формування ефективних каналів комунікації та обміну інформацією між юрисдикціями можуть сприяти підвищенню ефективності виконання рішень щодо стягнення аліментів в державах ЄС.

ВИСНОВКИ

1. За інституційним підходом українська модель аліментних зобов'язань належить до судової. У практичному вимірі це зумовлює те, що на відміну від держав з адміністративною моделлю, де підставою визнання та виконання за конвенційним законодавством можуть виступати рішення адміністративних органів, для держав з судовою моделлю такою підставою виступають тільки судові рішення. Отже, ст. 19 Гаазької конвенції 2007 року для України слід пов'язувати саме з судовими рішенням, а також затвердженими судом мировими угодами, а не з рішеннями, що винесені адміністративними органами.

2. Конвенційний режим має різний обсяг дії залежно від виду аліментного зобов'язання. Зокрема, Гаазька конвенція 2007 року передбачає поширення сфери застосування на різні види аліментних зобов'язань, обов'язкова сфера якої є диференційованою. Згідно з ч. 1 ст. 2 повний конвенційний механізм для Договірних сторін застосовується лише щодо: а) зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 21 року (до 18 для України); б) визнання та виконання або виконання рішення про утримання одного з подружжя, якщо заяву зроблено разом з вимогою в межах п. «а». Тоді як п. с) діє щодо утримання одного з подружжя, за винятком розділів II й III.

Законом України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» прямо не зазначено поширення сфери застосування конвенції до аліментів на подружжя, що істотно ускладнило його реалізацію на практиці. Відсутність такого чіткого нормативного регулювання зумовлює необхідність використання альтернативних механізмів захисту (міжнародних договорів, принципу взаємності).

Інші аліментні зобов'язання, що впливають із сімейних відносин, зокрема батьківства, шлюбу, спорідненості, у тому числі зобов'язання щодо

уразливих осіб, залишаються у зоні обмеженої конвенційної гарантії їх міжнародного визнання і виконання та залежать від того, чи поширили обидві Договірні держави застосування всієї конвенції або будь-якої її частини на такі правовідносини.

У разі якщо у державі виконання конвенція діє без розширення сфери застосування на інші аліментні зобов'язання, що випливають із сімейних відносин, зокрема батьківства, шлюбу, спорідненості, у тому числі зобов'язання стосовно уразливих осіб, то визнання і виконання рішень українських судів щодо стягнення таких аліментів не гарантується конвенцією. Проте визнання та виконання таких рішень можуть бути реалізовані за допомогою інших міжнародно-правових інструментів.

3. Реалізація механізму адміністративного співробітництва, передбаченого Розділами II та III Гаазької конвенції 2007 року, залежить не лише від сфери застосування конвенції, а й від особливостей національної організації функцій центрального органу.

В Україні це проявляється у пріоритетному спрямуванні адміністративної взаємодії на зобов'язання щодо утримання дітей віком до 18 років.

Щодо судових рішень з інших зобов'язань про утримання, то взаємодія через такий орган, а саме Міністерство юстиції України, можлива лише в межах сприяння в оформленні заяв про визнання та виконання судових рішень.

Встановлено, що подання заяви про визнання та виконання через такий центральний орган є правом кредитора, а не його обов'язком.

4. Слід чітко розмежовувати підстави визнання й виконання, закріплені в ст. 20 Гаазької конвенції 2007 року (можливість застосування конвенційного режиму) та підстави для відмови у визнанні передбачені ст. 22 (перешкоди у визнанні та виконанні).

Обґрунтовано, що положення ст. ст. 20 і 22 данної конвенції формують систему передумов визнання та виконання судового рішення про стягнення аліментів. В такій системі підстави визнання та виконання є обов'язковими,

позитивними передумовами та за наявності хоча б однієї з них, виникає конвенційний обов'язок визнати та виконати судові рішення.

Натомість, підстави відмови є негативними передумовами та за наявністю хоча б однієї з них, компетентний орган має право відмовити у визнанні та виконанні.

5. Механізм виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС слід визначити, як сукупність процесуальних дій стягувача та центральних, та/чи компетентних органів, в залежності від міжнародно-правового інструменту звернення, що складається зі звернення до визнання та/або виконання, а також примусового виконання такого рішення.

Примусове виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС щодо стягнення аліментів в державах ЄС слід визнати завершальною стадією реалізації усього механізму такого виконання, що здійснюється відповідно до національного законодавства запитуваної держави, незалежно від того, за яким міжнародно-правовим інструментом було забезпечено його попереднє визнання та/чи виконання: за конвенцією чи двостороннім договором або за принципом взаємності.

6. Виконання рішень про стягнення аліментів з одного й того ж самого боржника за аліментними зобов'язаннями, присудженими українським рішенням і регресним позовом органу, який здійснив гарантування аліментів в державі ЄС, є надмірним тягарем для боржника.

Однак вирішити зазначену правову колізію на рівні конвенційного чи національного законодавства держав ЄС є неможливим. У зв'язку з цим, пропонується вирішувати її на національному рівні шляхом пред'явлення боржником позову про зменшення розміру аліментів. Виникненням додаткових фінансових зобов'язань, пов'язаних із регресними вимогами іноземного органу, який здійснив авансові виплати аліментного характеру, слід вважати істотною зміною матеріального становища боржника зі сплати аліментів.

7. Чинна національна модель виконання рішень щодо стягнення аліментів не передбачає належного процесуального механізму переходу від українського виконавчого провадження до міжнародної процедури виконання. Зокрема, коли іноземний елемент виявляється вже на стадії примусового виконання приватним виконавцем, який відкриває провадження на підставі рішення українського суду, а боржник фактично перебуває та отримує доходи у державі ЄС. Відсутність такого механізму ускладнює реалізацію права на ефективне стягнення аліментів.

Крім того, Гаазька конвенція 2007 року, та двосторонні міжнародно-правові договори, не визнають приватного виконавця, як уповноваженого суб'єкта транснаціонального виконавчого процесу, тому наділити повноваженнями приватного виконавця у механізмі визнання та виконання рішень щодо стягнення аліментів, як самостійного позаконвенційного суб'єкта, практично неможливо, оскільки потребує узгодження з наднаціональним рівнем законодавчого регулювання.

Запропоновано для усунення такої правової прогалини використання можливості сприяння приватним виконавцем врегулюванню спору шляхом укладення сторонами мирової угоди.

8. Запропоновано зобов'язати суд задовольняти подання приватних виконавців про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником, за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці. Це обґрунтовується тим, що приватний виконавець, який не визнається суб'єктом транснаціонального виконання за Гаазькою конвенцією 2007 року та міжнародними договорами, фактично позбавлений можливості застосування заходів примусового виконання у разі перебування боржника за кордоном, а також можливості ефективної співпраці з центральними органами щодо розшуку майна боржника в державах ЄС.

9. Запобіганню виникнення паралельних проваджень у справах про стягнення аліментів, якщо сторона знаходиться під тимчасовим захистом у державі ЄС, може сприяти комплексна перевірка судами її місця проживання.

Підхід національних судів визначати підсудність справи про стягнення аліментів тільки на підставі реєстрації місця проживання особи в Україні є формальним та може призвести до одночасної юрисдикції українських судів і судів держави фактичного проживання в державі ЄС.

Визначення місця проживання особи, якщо сторона, чи сторони у справі про стягнення аліментів знаходяться під тимчасовим захистом у державі ЄС, розглядати як складову процесуальної передумови цивільної юрисдикції, що підлягає обов'язковому дослідженню та обґрунтуванню судом.

10. Для уникнення паралельних проваджень необхідний практичний превентивний механізм ще на стадії відкриття провадження у суді держави походження. Відмову у відкритті провадження або залишення позову без розгляду, як існуючі процесуальні засоби у разі існування паралельного провадження в іноземному суді, слід визнати не повними без забезпечення обов'язком надання сторонами інформації про існування іншого провадження в іноземному суді при поданні позову в Україні.

Доцільно покласти на позивача обов'язок надавати суду інформацію, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом і з тих самих підстав, у тому числі до іноземного суду та про існування провадження за тотожним позовом, що триває в органі запитуваної держави, а також дані про існування аналогічних відомостей щодо відповідача.

11. Запропоновано внести зміни до ЦПК України, зокрема доповнити ст. 441 ЦПК України пунктом 3-1 та викласти його у такій редакції:

«3-1. Суд зобов'язаний постановити ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму

відповідних платежів за чотири місяці, на строк до виконання зобов'язань за рішенням, що виконується у виконавчому провадженні.»

З метою створення превентивних заходів запобігання паралельним провадженням, пропонується внести зміни до п.10 ч.3 ст. 175 ЦПК України та викласти його у наступній редакції:

«п.10 підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, у тому числі до іноземного суду.

Надання інформації, відомої позивачу, щодо наявності або відсутності провадження, відкритого за зверненням відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав до іноземного суду».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. § 1 UVG Anwendungsbereich. UVG - Unterhaltsvorschußgesetz 1985=(UVG) Закон Німеччини про авансові виплати аліментів на дітей 1985 року Jusline : website. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/uvg/paragraf/1>
2. 10 OCTOBRE 1967. - CODE JUDICIAIRE - Quatrième partie : DE LA PROCEDURE CIVILE. (art. 664 à 1385octiesdecies) (NOTE : articles 1231.38 ; 1231.39 modifiés avec effet à une date indéterminée par L 2018-06-18/03, art. 159-160; 167; En vigueur : indéterminée) (NOTE : art. 1235ter/4 modifié avec effet à une date indéterminée par L 2018-07-30/54, art. 4; En vigueur : indéterminée) (NOTE : Consultation des versions antérieures à partir du 12-06-1985 et mise à jour au 27-06-2025). Belgische Federale Overheidsdiensten : website. URL:https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1967101004&table_name=loi
3. Act No. LIII of 1994 on Judicial Enforcement (consolidated text from October 1, 2022 to December 31, 2022), Hungary. WIPO : website. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/21566>
4. Affaire Romańczyk c. France (Requête no 7618/05) Strasbourg, 18 novembre 2010. Court of Human Rights : website. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:\[%22001-101763%22\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:[%22001-101763%22]%7D)
5. Anitei N.-C. Conflicting rules in matters relating to maintenance obligations where the connecting factor is the will of the parties under articles 7 and 8 of the Hague protocol of 23 November 2007 on the law applicable to maintenance obligations. Jurnalul de Studii Juridice. 2022. V. 17(3-4), pp.1-13. DOI: <https://doi.org/10.18662/jls/17.3-4/106>
6. Beaumont K., Mason P. Child maintenance systems in EU Member States from a gender perspective: in-depth analysis. Brussels : European Parliament, 2014. 94 p. European Parliament : website. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies>
7. Beaumont P. International Family Law in Europe – the Maintenance Project, the Hague Conference and the EC: A Triumph of Reverse Subsidiarity. Rabels

Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RabelsZ). Jahrgang 73 (2009) / Heft 3, S. 509-546 (38) URL: <https://www.mohrsiebeck.com/10.1628%2F003372509788930673/#page=1&zoo m=auto,-16,481> ; DOI 10.1628/003372509788930673

8. Beaumont P. R., Hess B., Spancken S., Walker L. (Eds.) The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide. (1st ed.). London: Hart Publishing, 2014. 505 p. URL: <http://dx.doi.org/10.5040/9781474201773>; DOI:10.5040/9781474201773

9. Belgica the code of private international law 2004 (Law of 16 July 2004 Holding the Code of private international law). ASADIP on Americana de Derecho Internacional Privado : website. URL: https://socioedip.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/12/belgica-the-code-of-private-international-law-2004.pdf?utm_source

10. Bilytskyi A. Проблема подвійного стягнення аліментів. 18.10.2025. ANWALT.DE : website. URL: <https://www.anwalt.de/rechtstipps/problema-podvijnogo-stagnenna-alimentiv-255932.html>

11. Borrás A., Degeling J. Explanatory report on the Hague Convention of 23 November 2007 on the international recovery of child support and other forms of family maintenance : Hague Conference on Private International Law. 2013. URL : <https://assets.hcch.net/upload/expl38.pdf>

12. Case C 145/86 Horst Ludwig Martin Hoffmann v Adelheid Krieg. Judgment of the Court of 4 February 1988. European Court Reports 1988 -00645. ECLI identifier: ECLI:EU:C:1988:61. EUR-Lex : official online database EU law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61986CJ0145>

13. Case C-184/14 A v B: Judgment of the Court (Second Chamber), 16 July 2015. EUR-Lex : official online database EU law. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0184>

14. Case C-283/16 M. S. v P. S. Judgment of the Court (Sixth Chamber) of 9 February 2017. Court reports – general. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2017:104.

EUR-Lex : official online database EU law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0283>

15. Case C-420/07 Meletis Apostolides v David Charles Orams and Linda Elizabeth Orams. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 28 April 2009. European Court Reports 2009 I-03571. ECLI identifier: ECLI:EU:C:2009:271. EUR-Lex : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CJ0420>

16. Case C-435-06. Opinion of Advocate General Kokott delivered on 20 September 2007. European Court Reports 2007 I-10141, paras. 48-50. EUR-Lex : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62006CC0435&qid=1777191745648>

17. Case C-559/14 of Rudolfs Meroni v Recoletos Limited. Court reports – general. ECLI:EU:C:2016:349. EUR-Lex : website. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0559>

18. Case of Barbara Mercredi v Richard Chaffe C-497/10 PPU. Judgment of the Court (First Chamber) of 22 December 2010. EUR-Lex : official of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62010CJ0497>

19. Case of Brumarescu v. Romania (Application no. 28342/95). Judgment. Strasbourg. 28 October 1999. Court of Human Rights : website. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58337>.

20. Case of Hornsby v. Greece (Application no. 18357/91). Judgment. Strasbourg. 19 March 1997. Court of Human Rights : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>

21. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (Application no. № 40450/04). Judgment. Strasbourg. 15 October 2009 Court of Human Rights : website. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-95032%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-95032%22]})

22. Celis M. A few developments on the modernisation of the service of judicial and extrajudicial documents and the taking of evidence in the European Union. Conflict of Laws. net : website, 22 Dec 2022 URL: <https://conflictoflaws.net/2022/a->

few-developments-on-the-modernisation-of-the-service-of-judicial-and-extrajudicial-documents-and-the-taking-of-evidence-in-the-european-union/

23. Civil enforcement in the EU: a comparative overview: Comparative Report / Project Deliverable D.8. Dissemination level: Public. Funded by the European Union's Justice Programme (2014–2020). February 2021. URL:<https://www.enforcementatlas.eu/wp-content/uploads/2021/03/EU-Enforcement-Atlas-Comparative-Rport.pdf>
24. Code de procédure civile. Légifrance - Le service public de la diffusion du droit. Legifrance : official website. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/
25. Code mondial de l'exécution digitale / eds.: Jongbloed T., Schmitz M(Ed.). Bruylant, 2021. 87 p.
26. Codul de procedură civilă din 1 iulie 2010 Legea nr. 134/2010 republicată. Portal Legislativ : website. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/167140>
27. Convention du 14 novembre 1896 relative a la procedure civile. Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/the-old-conventions/1896-civil-procedure>
28. Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance. Hague Conference on Private International Law : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=131>
29. Convention du 15 novembre 1965 concernant la signification et la notification à l'étranger des actes judiciaires et extrajudiciaires en matière civile ou commerciale. Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL:<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=17>.

30. Convention du 17 juillet 1905 relative a la procedure civile. Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/the-old-conventions/1905-civil-procedure-convention>
31. Convention du 18 mars 1970 concernant l'obtention à l'étranger des preuves en matière civile ou commerciale. Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=82>.
32. Convention du 25 novembre 1965 sur les accords d'élection de for. Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=77>.
33. Convention du 25 octobre 1980 tendant à faciliter l'accès international à la justice. (1980). Hague Conference on Private International Law – Conférence de La Haye de droit international privé : website. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=91>.
34. Convention du 5 octobre 1961 abolissant l'exigence de la légalisation des documents publics étrangers. URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=41>.
35. Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations. EUR-Lex : official online database EU law. URL: [http://data.europa.eu/eli/reg/2009/4\(1\)/oj](http://data.europa.eu/eli/reg/2009/4(1)/oj)
36. Ekart A. Slovenia. Narrative National Report. EU Enforcement Atlas. 65 p. URL: <https://www.enforcementatlas.eu/wp-content/uploads/2021/07/eu-enforcement-atlas-slovenia-report.pdf>
37. ELI-UNIDROIT. Model European Rules of Civil Procedure. From transnational principles to European rules of civil procedure / European Law Institute & UNIDROIT. 2021.

URL:https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI-UNIDROIT_Rules_18_Feb_2021.pdf

38. Fam's. Report on the outcomes of the online questionnaire : Project JUST/2014/JCOO/AG/CIVI/7729. 2017. URL: <http://www.eufams.unimi.it/wp-content/uploads/2017/06/EUFAMS-ReportOutcomes-Online-Questionnaire.pdf>

39. Gerichtsvollzieherkostengesetz (GvKostG) = Gesetz über Kosten der Gerichtsvollzieher (Gerichtsvollzieherkostengesetz - GvKostG) Закон про витрати судових приставів (Закон про витрати судових приставів - GvKostG) (((Посилання на цей документ Zivilprozessordnung =Code of Civil Procedure. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/?utm_source ??????

40. Gesamte Rechtsvorschrift EO. Exekutionsordnung. URL : https://www.jusline.at/gesetz/eo/gesamt?utm_source

41. Hakovirta M. Child Maintenance and Child Poverty: A Comparative Analysis. Journal of Poverty and Social Justice.Vol. 19, № 3, October 2011, pp. 249-262. DOI:10.1332/175982711X596991

42. Kodeks postępowania cywilnego 17.11.1964. Wolters Kluwer Polska Czytaj więcej w Systemie Informacji Prawnej LEX : website. URL : <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-cywilnego-16786199>

43. Kohler Ch. The Enforcement of Non-Member States' Judgments: The Role of the 2005 and 2019 Hague Conventions // Towards More Effective Enforcement of Claims in Civil and Commercial Matters within the EU - «Efforts». Final Study ; ed. by Francesca C. Villata - Burkhard Hess. 2022. pp. 157-169. URL: <https://efforts.unimi.it/wp-content/uploads/sites/8/2023/02/D4.6-Final-Study-DEF.pdf>

44. Lejeune-Brachet F. Guide complet La reconnaissance en France des décisions étrangères. L'exequatur, l'opposabilité et la transcription des décisions étrangères en France. URL : <https://www.lejeune-brachet-avocat.com/wp-content/uploads/2024/02/La-reconnaissance-en-France-des-decisions-etrangeres.pdf>

45. Lortie P., Groff M. Practical Handbook for Competent Authorities : the 2007 Hague Child Support Convention, the 2007 Hague Protocol on Applicable Law (Maintenance) and the 2009 European Union Maintenance Regulation. October 2013. Onești : Magic Print. 2013. 290 p. URL: <https://assets.hcch.net/docs/b4c58880-8e8a-41a4-a52e-6597e1a08b42.pdf>
46. Magureanui G. Discussions on the Enforcement of Judgments Regarding Minors. ANNALS OF THE WEST UNIVERSITY OF TIMIȘOARA LAW SERIES. 2020. №1. P. 140. P.135-145 <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1596749490-analele-uvt-seria-drept-1-2020.pdf>
47. Menut B. For a World Code of Enforcement // The Harmonization of Enforcement Procedures in an Area of Justice with No Boundary. Annals of the Washington International Congress 26–28 April 2006. Paris, 2007. P. 21–75.
48. Mirela Župan, Konstantina Kalaitsoglou, Application of the 2007 Hague Maintenance Convention post-Brexit: implications for international maintenance obligations. International Journal of Law, Policy and the Family. 2025. Vol. 39, Is. 1. URL: <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebae022>
49. Practice Guide on the application of Regulation № 4/2009 on maintenance obligations. Publications Office of the European Union : website. 2023. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/758580>
50. Rechtbank Midden-Nederland 24 april 2019, ECLI:NL:RBMNE:2019:1621. De Rechtspraak : website. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBMNE:2019:1621>
51. Rechtbank Midden-Nederland 25-09-2020, ECLI:NL:RBMNE:2020:4253. Kennis : kennisbank Familierecht. URL: https://www.split-online.nl/kennisbank/uitspraken/40337?print=true&token=10274cd8045861b54cc986df4ac9c442&utm_source
52. Rezvorovych K., Bigun V., Burak S., Horban O., & Holka V. Analysing the Effectiveness of Legal Regulation of Contractual Relations during Martial Law in

Ukraine: A Literature Review. *Futurity Economics&Law*. 2024. 4(4). P. 171–184.
DOI: <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.10>

53. Sergiienko N. A., Tsebenko S. B., Saienko M. I., Potip M. M., Dragan O. V. Modernising Ukraine's enforcement system: Insights from European practices. *Cadernos de Dereito Actual*. 2025. № 27. P. 46–57.

54. Special Eurobarometer 351: Civil Justice Report (2010) URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/895>

55. Special Focus – The Hague Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance & The Protocol of 23 November 2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. *The Judges' Newsletter*. 2008-9. Vol. XIV. 84 p. URL: <https://assets.hcch.net/docs/a42baaa6-8658-4f4a-91cd-04508c340f93.pdf>

56. Storme M. *Approximation of Judiciary Law in the European Union=Rapprochement du Droit Judiciaire de l'Union europeenne*. Dordrecht ; Boston : M. Nijhoff ; Norwell, MA, U.S.A. : Sold and distributed in the U.S.A. and Canada by Kluwer Academic Publishers, 1994. 225 p.

57. Storme M. Improving access to Justice in Europe. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział W Lublinie*. 2010. № 3. P. 207–217. DOI : <https://doi.org/10.32084/tkp.6611>

58. Study on the application of Regulation (EU) № 4/2009 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations - Final report. 254 p. Publications Office of the European Union. 2023, URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/815754>

59. The Hague Conference on Private International Law. *Cross-Border Recognition and Enforcement of Agreements Reached in the Course of Family Matters Involving Children (Practitioners' Tool)*. The Hague: HCCH Permanent Bureau, 2022. URL: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=7191>

60. The Hague Conference on Private International Law. *Cross-Border Recognition and Enforcement of Agreements Reached in the Course of Family*

Matters Involving Children (Practitioners' Tool). The Hague: HCCH Permanent Bureau, 2022. URL: <https://assets.hcch.net/docs/333f37cc-28c9-4b6a-864a-8c335101592c.pdf>

61. Tokarchuk L., Pereverzyeva O., Volkova N., Yanitska I., Bodnaruk, M. (2022). Constitutional principles of protection of family rights and interests of the child in civil proceedings. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11(49). P. 61-68. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.49.01.7>

62. Van Rhee C. H. *Harmonisation of Civil Procedure: an Historical and Comparative Perspective // Civil Litigation in a Globalising World* / eds.: X. E. Kramer, C. H. van Rhee. T.M.C. ASSER PRESS, The Hague, The Netherlands, 2012. P. 39–65.

63. Volkova N., Prytuliak V., Yanitska, I., Poliuk Y., Polunina, O. (2023). Actual issues of the application of the ECtHR's decisions and their implementation in the field of child rights protection. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12 (67). P. 241-249. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.22>

64. Voronko O. Досвід Франції у реалізації заходів примусового виконання через стягнення коштів із рахунку боржника. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020 № 4 (32), vol. 2. С. 29-34. DOI : <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.6>

65. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Peníze.CZ : website. URL : <https://zakony.penize.cz/zakon-c-292-2013-sb-o-zvlastnich-rizenich-soudnich>

66. Zákon č. № 99/1963 Občanský soudní řád. Peníze.CZ : website. URL : <https://zakony.penize.cz/zakon-c-99-1963-sb-obcansky-soudni-rad/7>

67. Zakon o izvršbi in zavarovanju (ZIZ) : (neuradno prečiščeno besedilo) / uvodna pojasnila k noveli ZIZ-L in stvarno kazalo Dida Volk. - 1. natis. Ljubljana : Uradni list republike Slovenije, 2018. 316 st.

68. Актуальні проблеми регулювання майнових і немайнових відносин в умовах гібридної війни через призму людино-центричної цивілістики : колективна монографія / за заг. ред. професорів : Є. Харитонов, О.

- Харитонової, І. Давидової, О. Сафончик. Одеса : Фенікс ; Національний університет "Одеська юридична академія", 2025. 512 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/29619>; DOI: 10.32837/11300.29619
69. Андронов І. В. Держава як сторона у позовному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. № 2. С. 23-28. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v2_2022/5.pdf
70. Андронов І. В. Застосування судами ефективних способів захисту цивільних прав. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2023. № 15 (27). С. 162-169. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.162-169>
71. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення «res judicata» // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2014. Т. 1. С. 376-378.
72. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : монографія. Одеса : Юридична література, 2018. 372 с.
73. Андронов І. В. Транспарентність судової влади в умовах діджиталізації цивільного судочинства. Нове українське право. 2021. Вип. 3. С. 127-133. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.18>
74. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2003. 20 с.
75. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2011. 22 с.
76. Бут І. О. Розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження в контексті забезпечення права особи на справедливий суд. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2019. Вип. 40. С. 74-77. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc40/19.pdf>
77. Виконавче провадження : підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2020. 460 с.

78. Висновок № 13 (2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про роль суддів у виконанні судових рішень : ухвалено 19 листопада 2010 р. Страсбург : Рада Європи, 2010. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-13-2010-on-the-role-of-judges-in-the-enforcement-of-judicial/16806a1fbf>
79. Вільчик Т. Інститут виконавчого провадження у Німеччині. Наукові інновації та передові технології. № 3(17). 2023. С. 116-132). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-3\(17\)-116-132](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-3(17)-116-132)
80. Вільчик, Т. Б. Європейські стандарти виконавчого провадження. Forum Prava. 2023. 75(2), С.6–18. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7699510>
81. Волкова Н. В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2022. 444 с.
82. Волкова Н. В., Шкорупеєв Д. А. Судовий розгляд і виконання рішень у справах про стягнення аліментів : монографія. Одеса : Фенікс, 2022. 192 с.
83. Волкова Н.В. Забезпечення найкращих інтересів дитини у цивільному судочинстві: міжнародні стандарти та національна судова практика // Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 22 грудня 2025 р.) / Голубєва Н. Ю., Полуніна О. О., Полюк Ю. І., Сатановська О. В.; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Юридична Література, 2025. С. 15.
84. Галущенко Г. В. Питання міжнародного приватного права у міжнародних договорах України про правову допомогу. Київ : Юстініан, 2005. 472 с.
85. Гетманцев М. О. До питання судового контролю за виконанням судових рішень. Юридична Україна. 2023. № 8. С. 6-15. DOI 10.37749/2308-9636-2023-8(248)-1
86. Гетманцев М. О. Інституційне забезпечення адаптації законодавства України до європейських правових стандартів. Приватне право і

підприємництво. 2025. Вип. 25. С. 146-159. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.14>

87. Гетманцев М. О. Порухення публічного порядку ЄС як підстава відмови у визнанні та виконанні арбітражних рішень на територіях держав-членів Європейського Союзу. Юридична Україна. 2022. № 7. С. 33-41. DOI: 10.37749/2308-9636-2022-7(235)

88. Глазова-Конащук А. В. Порядок стягнення аліментів з іноземців. URL: http://just.cg.gov.ua/web_docs/2950/2017/12/docs/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BC.pdf.

89. Голубєва Н., Бут І., Полуніна О., Полюк Ю., Цал-Цалко Ю. Сучасні проблеми цивільного та цивільно-процесуального права (в частині цивільно-процесуального права) : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. 190 с. DOI : <https://doi.org/10.32837/11300.26554>.

90. Гусаров К. В., Митчик Д. Р., Кайданович І.М. Проблеми застосування принципів рівності та рівноправності сторін у цивільному процесуальному законодавстві України. Наукові перспективи. 2024. № 5 (47). С. 1124-1138. URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/11961>

91. Гусаров К. Судовий контроль за виконавчим провадженням під час звернення стягнення на майно боржника, що перебуває у інших осіб. Теорія і практика правознавства. 2023. Т. 1, № 23. С. 50-61. DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2023.23.280937>

92. Давидова І. В., Павлова В. Г. Проблемні питання аліментних зобов'язань інших членів сім'ї та родичів Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. С. 37-41. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/06>

93. Даценко В. Сучасні тенденції забезпечення найкращих інтересів дитини у справах про стягнення аліментів. Слово Національної школи суддів України. 2021. 2 (35). С. 112-124. URL: <https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv->

nomeriv/2021/2-35-2021/28-arh-2021/667-suchasni-tendantsiji-zabezpechennya-najkrashchikh-interesiv-ditini-u-spravakh-pro-styagnennya-alimentiv

94. Декларація прав дитини : прийн. резолюцією 1386 (XIV) Ген. Асамблеї ООН від 20.11.1959 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384

95. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL:

https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf

96. Довгерт А.С.,Цірат Г.А. Актуальні питання кодифікації міжнародного цивільного процесу. Вісник Національної академії правових наук України. Том 29.№ 3. 2022. С. 137-159. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-137

97. Договір між Україною та Республікою Болгарії про правову допомогу в цивільних справах : Закон про ратифіковано № 2911-IV (2911-15) від 22.09.2005. ВВР, 2006, № 1, ст. 6. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_056#Text

98. Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах від 28 травня 2001 р. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_018#Text

99. Дударєва Л. О., Ляшук Р. М. Спеціальні методи у дослідженні правових явищ. Київський часопис права. 2025. № 4. С. 7-12. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.1>

100. Дудченко В. В. Універсалізація сучасного права // Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.) / за заг. ред.

- С. В. Ківалова. Одеса, 2023. Т. 1. С. 41-44. URI : <https://hdl.handle.net/11300/25977>
101. Євко В. Ю. Право дружини на утримання під час вагітності та в разі проживання з нею дитини у віці до трьох років. Право і безпека. 2021. Вип. 4 (83). С. 156–166. URL:<https://doi.org/10.32631/pb.2021.4.16>
102. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : конвенція Ради Європи від 25 січня 1996 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text
103. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом : конвенція Ради Європи від 15 жовтня 1975 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568#Text
104. Заставна О. Регулювання аліментних відносин у транскордонному просторі. Юридичний вісник. 2021. № 1. С. 166 - 173.
105. Івакін О. А. Діалектична філософія : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 352 с.
106. Ізарова І.О. Етапи та форми гармонізації цивільного процесу в світлі укладання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Держава і право. 2015. Вип. 68. С.205-219.
107. Ізарова І. О. Гармонізація цивільного процесуального права в європейських країнах: здобутки та перспективи // До ювілею професора В. В. Комарова. Харків, 2020. С. 1-14. URL: https://www.researchgate.net/publication/342040602_Garmonizacia_civilnogo_procesualnogo_prava_v_evropejskih_krainah_zdobutki_ta_perspektivi
108. Ізарова І. О. Майбутнє цивільного процесуального законодавства в Європі: проєкт М. Сторма. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 29, т. 1. С. 144-148.
109. Ізарова І. О. Теоретичні засади європейського цивільного процесу : монографія. Київ : ВД Дракор, 2015. 335 с.

110. Іліопол І. М. Правовий статус інших учасників судового процесу в умовах реформування цивільного процесуального законодавства України. Часопис цивілістики. 2025. Вип. 59. С.105-115. URL: <https://clj.nuoua.od.ua/archive/59/17.pdf>
111. Іліопол І. М. Теоретичні аспекти визначення основних категорій апеляційного провадження у цивільному процесі України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 1. С. 115-119. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.19> URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/370>
112. Іліопол І. М., Стоянова Т. А. Виконання судових рішень першої та апеляційної інстанції в справах про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. Часопис цивілістики. 2025. Вип. 57. С. 128-132.
113. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Implement_rish_Ukraine.pdf
114. Іщенко Д. Ю. Дискримінація приватних виконавців у провадженнях зі стягнення аліментів в контексті законодавчих змін щодо посилення захисту права дитини на належне утримання // Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів: зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. С. 195-199
115. Кельман М. Методологія сучасного правознавства : становлення та основні напрями розвитку. Психологія і суспільство. 2015. №4. С. 33-46.
116. Колечко Д. М. Аналіз правового регулювання виконання судових рішень національних судів з аліментних зобов'язань в країнах ЄС: пілотний проект систематичного ревію (SYSTEMATIC REVIEW). Часопис цивілістики. 2025. Вип. 57. С. 133-136.
117. Колечко Д. М. Взаємодія через центральні органи (Central authorities) у порядку виконання рішень українських судів в державах ЄС щодо стягнення аліментів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-

конференції ім. Ю. С. Червоного (м. Одеса, 22 грудня 2025 р.) / Голубєва Н. Ю., Полуніна О. О., Полюк Ю. І., Сатановська О. В. ; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Юридична Література, 2025. С.78-81.

118. Колечко Д. М. Виконання судових рішень у європейському цивільному процесі: історичний аспект та сучасна відповідність українського законодавства. Академічні візії. 2025. № 48. С. 1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2326>

119. Колечко Д. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану. Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2022. С. 98-103.

120. Колечко Д. М. Деякі актуальні під час воєнного стану питання виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини // Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. С. 179-181. <https://dspace.onua.edu.ua/items/49a894f4-6735-4957-9846-9ead8aee33bb>

121. Колечко Д. М. Проблемні аспекти стягнення аліментів у спрощеному та наказному провадженні // Права людини в період збройних конфліктів : міжнар. наук.-практич. конф., присвяч. Міжнародному дню прав людини, який відзнач. міжнародною спільнотою 10 грудня. (31 жовт. 2025 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. ; уклад. Х. Н. Бехруз та ін. Одеса : НУ «ОЮА», 2025. С. 51-54. Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.31068>

122. Колечко Д. М. Проблемні процесуальні аспекти стягнення та виконання аліментів на утримання подружжя та інших членів сім'ї. Держава та регіони. 2025. № 2 (88). С. 186–190. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.28>

123. Колечко Д.М. Виконання судових рішень як європейський стандарт: теоретично-практичний аспект. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І,Вернадського. Серія: Юридичні науки. Том 36 (75). 2025. №4. С. 67-71. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/10>

124. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
125. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання : конвенція Організації Об'єднаних Націй від 23 листопада 2007 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112#Text
126. Конвенція про права дитини : конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
127. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном : конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20 червня 1956 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_425#Text
128. Крупнова Л. В. Система виконавчого провадження в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 455 с.
129. Мальський М. М. Визнання та виконання рішень українських судів у країнах ЄС. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 218-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_36
130. Мальський М. М. Правовий статус приватного виконавця як суб'єкта виконавчого та транснаціонального виконавчого процесу. Приватне та публічне право. 2018. Вип. 1. С. 29-34. URL: https://www.pp-law.in.ua/archive/1_2018/8.pdf
131. Мальський М. М. Публічний порядок у транснаціональному виконавчому процесі. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 827. С. 79–84.
132. Мальський М. М. Теоретичні основи міжнародного виконавчого процесу : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2020. 494 с.

133. Матюшина І. Логіка : практикум / Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 70 с.
134. Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія / за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. Одеса : Фенікс, 2023. 464 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/26023>
135. Міжнародне приватне право : підручник / за ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 408 с.
136. Нариси з міжнародного приватного права / за ред. А. С. Довгєрта, О. М. Бірюкова. Київ : Алерта, 2014. 324 с.
137. Оборотов Ю. М. Актуалізація методологічної функції загальнотеоретичної юриспруденції. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 67. С. 99-105.
138. Попко В. В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 18 с.
139. Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології : монографія / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ, 2006. 255 с.
140. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі № 2-591/11 (провадження № 14-31цс2) Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117788656>
141. Постанова Верховного Суду України від 11 жовтня 2018 р. у справі № 161/16931/16-ц (провадження № 61-23149св18). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77136276>
142. Постанова Верховного Суду України від 24 червня 2021 р. у справі № 759/6629/19 (провадження № 61-15018св20). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98054751>

143. Постанова Верховного Суду України від 28 березня 2018 р. у справі № 296/5385/17 (провадження № 61-4187св18). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73156827>
144. Постанова ВС від від 09 лютого 2022 року у справі № 297/1673/19 (провадження № 61-12045св21) IPLex : вебсайт. <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103487113>
145. Постанова ВС від 18 вересня 2024 у справі № 367/1853/23 (провадження № 61-4301св24) IPLex : вебсайт. <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=121787583>
146. Постанова Київського Апеляційного суду від 2 березня 2023 року у справі № 754/10691/21 (Провадження № 22-ц/824/81/2023). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109545793>
147. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні у цивільних справах. дис. ... канд.юрид. наук: 12.00.03.Одеса, 2016. 205с.
148. Притуляк В. М. Утримання чоловіком дружини, з якою проживає дитина : підстави та порядок надання допомоги // Особливості розгляду сімейних спорів : матеріали круглого столу (м. Одеса, 17 жовтня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 85–86.
149. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
150. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : постанова Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 р. № 3. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>
151. Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання : Наказ Міністерства Юстиції України від 15.09.2017 № 2904/5. База даних

«Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1150-17#Text>

152. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-%D0%BF#Text>

153. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

154. Про національний орган України для сприяння контактам з Постійним бюро Гаазької конференції з міжнародного приватного права» таким органом є Міністерство Юстиції України : Указ Президента України від 16 липня 2004 р. № 804/2004. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804/2004/print>

155. Про приєднання України до Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 135-V. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-16#Text>

156. Про ратифікацію Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах : Закон України від 01.07.2022 № 2342-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-20#Text>

157. Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання : Закон України від 11 січня 2013 р. № 26-VII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-18#Text%2060.%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20)

[18#Text%2060.%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-18#Text%2060.%D0%9F%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E%20)

%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB
 %D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0

158. Про ратифікацію Конвенції про угоди про вибір суду : Закон України від 15.06.2021 № 1544-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-20#Text>

159. Про ратифікацію Протоколу про право, що застосовується до зобов'язань про утримання : Закон України від 1 липня 2022 р. № 2339-IX База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2339-20#Text>

160. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

161. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>

162. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 10 липня 2024 року у справі № 127/9911/24 (Провадження № 2/127/1198/24). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120315195>

163. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду про відповідність Конституції України (конституційність) частини четвертої статті 75 Сімейного кодексу України :

від 29 жовтня 2024 р. № 1-р/2024. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-24#n74>.

164. Рішення Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 07 вересня 2023 року у справі № 334/4801/23 (Провадження № 2/334/2111/23). Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113505926>

165. Рішення у справі «Науменко проти України» (заява № 41984/98). Страсбург, 9 листопада 2004 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353#Text
166. Розгляд окремих категорій справ у цивільному судочинстві : підруч. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2024. 592 с.
167. Розгон О. В. Ухилення та злісне ухилення від сплати аліментів на дитину: відмінності у правових наслідках. Вісник НААУ. 2020. № 9 (66). С. 41-46.
168. Ромовська З. В. Права та обов'язки батьків і дітей. Львів : Вища школа, 1975. 148 с.
169. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
170. Руденко О. В. Уніфікація міжнародного приватного права в ЄС : монографія. Чернівці : Рута, 2009. 248 с.
171. Русецька О. О. Правовий статус учасників виконавчого провадження : дис. ... доктора філос. Одеса, 2025. 244 с.
172. Сіверін Д. В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи. Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 81-87.
173. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2004. 400 с.
174. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>
175. Сімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми : монографія / за заг. ред.: Є. Харитонова, О. Харитонові, І. Давидової, О. Сафончик ; НУ «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2025. 508 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.29932>
176. Слінько Т.М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України. Міжнародно-правові стандарти в галузі

- прав людини та їх відображення в Конституції України. Права людини і демократія : зб. наук. ст. за матер. наук. конф. (м. Харків, 15 трав. 2018 р.). Харків, 2018. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinko_30-34.pdf
177. Суддя ВС Юлія Ілюкова проаналізувала роль польсько-українського договору про правову допомогу у справах з іноземним елементом Судова влада України : вебпортал. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1404015/>
178. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum* до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : монографія / за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
179. Тріпільський Г. Я. Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 316 с.
180. Узагальнення судової практики про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України за 2019 рік. Судова влада України : вебсайт. URL: https://hra.court.gov.ua/sud4818/inshe/inf_court/uzag20c2
181. Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 8.10.2024 у справі №501/3615/22. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122148444>
182. Філатов В. В. Аналіз методів дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Вип. 5(40). С. 159-164.
183. Флоренц Б.-Р., Гайнріх К. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського простору : пер. з англ. Київ : КІС, 2007. 232 с.
184. Фурса С. Я., Фурса Є.І. Концепції щодо реформування законодавства про виконавче провадження // Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження:

монографія. / за заг ред. д.ю.н., проф. заслуженої юристки України Фурси С.Я. К.: Алерта, 2023. С. 11-53. DOI: 10.59835/978-617-566-758-3-1-1.

185. Фурса, С. Я., Фурса, Є. І. Система науки виконавчого процесу: актуальні питання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. № 72. С. 177–182. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.30>

186. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. № 64. С. 346-351. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.63>

187. Харитонов Є., Харитонova О. Приватне право як концепт. Том VI: Приватне право в умовах гібридної війни : монографія. Одеса : Фенікс, 2024. 408 с.

188. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>

189. Цірат Г. А. Досвід міжнародно-правової уніфікації в сфері міжнародного цивільного процесу. Гаазькі конвенції. Вісник Академії адвокатури України. 2011. № 2 (21). С. 175–181.

190. Черняк Ю. В. Уніфікація норм міжнародного цивільного процесу в рамках Гаазьких «дитячих» конвенцій. Нариси з міжнародного приватного права. Вип. 3 / за ред. А. С. Довгєрта, О. М. Бірюкова. Київ : Алерта, 2014. С. 292-310.

191. Черняк Ю. В. Уніфікація норм міжнародного цивільного процесу: проблемні питання теорії і судової практики вирішення сімейних спорів : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2019. 441 с.

192. Черняк Ю. Визнання та виконання іноземних судових рішень із міжнародних сімейних спорів: світовий досвід уніфікації норм права та деякі питання судової практики. Право України. 2020. № 6. С. 189-208.

193. Черняк Ю. В. Вирішення судами справ про міжнародне стягнення аліментів на дітей [Вебінар для суддів і помічників суддів «Забезпечення якнайкращих інтересів дитини при розгляді окремих категорій справ». 19 вересня 2025 р.] Судова влада України : вебпортал. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_mighnar_styagn_alimentiv.pdf
194. Черняк Ю.В. Інститут мирової угоди із сімейно-правових спорів у міжнародному цивільному процесі: стан доктринальної розробки та нормативного регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 38. Т.1. 2016. С. 100-103.
195. Черняк Ю.В. Сертифікація судового рішення як спосіб його визнання на території держав — членів Європейського Союзу. Право України. 2014. №6. С.131-139.
196. Шевчук Р.М. Ще раз про діалектичний метод у правознавстві. Підприємництво, господарство і право. 2026. № 11. С. 216-219.
197. Шелевер Н. В. Особливості виконавчого провадження в країнах Європейського Союзу. Форум права. 2016. № 1. С. 262–266. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_42.pdf
198. Шершньова О. А. Розвиток інституту аліментів в Україні: від дореволюційних часів до сьогодення. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Вип. 90 (ч. 1). С. 172-174.
199. Шкорупеев Д. А. Особливості формування предмета доказування у справах про стягнення аліментів на утримання дитини. Entrepreneurship Economy and Law. 2020. № 9. С. 13–17.
200. Шкорупеев Д. А. Процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів у цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: 081 - Право. Одеса, 2021. 199с.
201. Шкорупеев Д. А. Щодо визначення процесуального правового статусу позивача та відповідача у справах про стягнення аліментів на утримання дитини. Часопис цивілістики. 2017. Вип. 28. С. 107-110.

202. Ющик О. І. Методологічна парадигма наукового пізнання права. ScienceRise: Juridical Science. 2017. № 2 (2). С. 14-20. URL: https://journals.uran.ua/sr_law/article/view/119853
203. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право, 2013. 760 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Колечко Д. М. Аналіз правового регулювання виконання судових рішень національних судів з аліментних зобов'язань в країнах ЄС: пілотний проект систематичного рев'ю (SYSTEMATIC REVIEW). *Часопис цивілістики*. 2025. Вип. 57. С. 133-136. DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v057.2025.20>
2. Колечко Д. М. Виконання судових рішень у європейському цивільному процесі: історичний аспект та сучасна відповідність українського законодавства. *Академічні візії*. 2025. № 48. С. 1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2326>
3. Колечко Д. М. Проблемні процесуальні аспекти стягнення та виконання аліментів на утримання подружжя та інших членів сім'ї. *Держава та регіони*. 2025. № 2 (88). С. 186–190. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.28>
4. Колечко Д.М. Виконання судових рішень як європейський стандарт: теоретично-практичний аспект. *Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 36 (75). 2025. №4. С. 67-71. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/10>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Колечко Д.М. Взаємодія через центральні органи (Central authorities) у порядку виконання рішень українських судів в державах ЄС щодо стягнення аліментів. *Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 22 грудня 2025 р.) / Голубева Н. Ю., Полуніна О. О.,

Полюк Ю. І., Сатановська О. В.; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса: Юридична Література, 2025. С.78-81. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.32437>

6. Колечко Д. М. Проблемні аспекти стягнення аліментів у спрощеному та наказному провадженні. *Права людини в період збройних конфліктів* : міжнар. наук.-практич. конф., присвяч. Міжнародному дню прав людини, який відзнач. міжнародною спільнотою 10 грудня. (31 жовт. 2025 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. ; уклад. Х. Н. Бехруз та ін. Одеса : НУ «ОЮА», 2025. С.51-54. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.31068>

7. Колечко Д. М. Деякі актуальні під час воєнного стану питання виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. С. 179-181. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/49a894f4-6735-4957-9846-9ead8aee33bb>

8. Колечко Д. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану. *Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2022. С. 98-103.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Теоретичні висновки, сформульовані у дисертації, доповідалися та обговорювалися на: Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції ім. Ю.С. Червоного «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» (м. Одеса, 22 грудня 2025 р.) – дистанційна участь; Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій Міжнародному дню прав людини, який відзначається міжнародною спільнотою 10 грудня «Права людини в період збройних конфліктів» (31 жовтня 2025 р.) – дистанційна участь; Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) – дистанційна участь; Всеукраїнській науково-практичній ім. Ю.С. Червоного «Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану» (м. Одеса, 16 грудня 2022 р.) – дистанційна участь.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова Приморського районного суду м. Одеси
В. М. Коваленко
_____ 2025 року



АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Колечко Дмитра Миколайовича на тему: «Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС» у практичну діяльність Приморського районного суду м. Одеси

Комісія у складі:

1. Єршова Лариса Сергіївна
2. Науменко Андрій Володимирович
3. Шараг Андрій Олександрович

_____ склала цей акт з приводу того, що теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження Колечко Дмитра Миколайовича на тему «Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС» були розглянуті та визнані такими, що становлять практичний інтерес для впровадження у діяльність Приморського районного суду м. Одеси.

Питання виконання транскордонних спорів, особливо з урахуванням тривалого воєнного стану в Україні та, у зв'язку з цим, масової міграції населення — переважно жінок із малолітніми та неповнолітніми дітьми —

набули особливої актуальності та потребують розроблення практичних методичних рекомендацій щодо здійснення процедури їх виконання.

У судовій практиці Приморського районного суду м. Одеси справи щодо стягнення аліментів становлять значну частку. В умовах воєнного стану зросла кількість звернень внутрішньо переміщених осіб та громадян, які отримали статус тимчасового захисту в державах ЄС, із вимогами про стягнення аліментів.

Під час розгляду таких справ виникає низка спірних питань і процесуальних особливостей, зокрема щодо підсудності, визначення належного кола суб'єктів, повідомлення учасників справи тощо.

Тому представлене наукове дослідження є надзвичайно актуальним у контексті означених проблем, які неможливо вирішити виключно засобами судової практики без ґрунтовного наукового осмислення.

На підставі аналізу результатів дисертаційного дослідження Колечко Д.М. слід дійти висновку, що отримані результати дослідження та практичні здобутки заслуговують на практичне використання у діяльності Приморського районного суду м. Одеси.

Рекомендовано до використання наступні публікації :

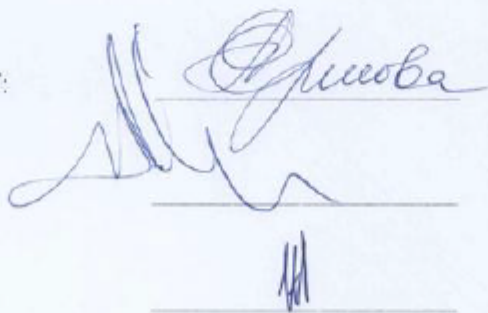
1. Колечко Д. М. Аналіз правового регулювання виконання судових рішень національних судів з аліментних зобов'язань в країнах ЄС: пілотний проект систематичного ревію (SYSTEMATIC REVIEW). Часопис цивілістики: Наук. Практичний журнал. Вип. 57. 2025. С. 133-136.
2. Колечко Д. М. Виконання судових рішень у європейському цивільному процесі: історичний аспект та сучасна відповідність українського законодавства. Академічні візії. 48. 2025. С.1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2326>
3. Колечко Д. М. Проблемні процесуальні аспекти стягнення та виконання аліментів на утримання подружжя та інших членів сім'ї. Держава та регіони. 2025. № 2 (88). С. 186–190.

4. Колечко Д. М. Виконання судового наказу в справах про стягнення аліментів на дитину. Новели цивільного процесуального законодавства: спрощені провадження : матеріали науково-практичної конференції(м. Одеса, 5 травня 2025 р.) / упоряд.: Н. Ю. Голубєва, І. А. Яніцька, О. В. Сатановська ; за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; Нац. ун-т «Одес.юрід. академія». Одеса : Юридична література, 2025. 108 с. С. 68-71 URL: <https://doi.org/10.32837/11300.29744>

5. Колечко Д. М. Деякі актуальні під час воєнного стану питання виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини : Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час. (Одеса, 16 травня 2025 р.) матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. – С.176-181. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d336aa46-4cdb-4bc0-94c8-43c075b25d32/content>

6. Колечко Д. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану / Д. М. Колечко // Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2022. – С. 98-103.

Члени комісії:



Лариса СРІШОВА

Андрій НАУМЕНКО

Андрій ШАРАГ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
ГОЛОВА РАДИ ПРИВАТНИХ
ВИКОНАВЦІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ



Вадим Крещула
2025 року

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження

Колечко Дмитра Миколайовича на тему:

*«Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в
державах ЄС»*

у діяльність Ради приватних виконавців Одеської області

Комісія у складі:

Голови Ради приватних виконавців Одеської області Вадима Крещула, заступника Голови Ради приватних виконавців Одеської області Єгора Шипкова, секретаря Ради приватних виконавців Одеської області Олександра Хлебникова склала цей акт з приводу того, що теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження Колечко Дмитра Миколайовича на тему: «Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС» було розглянуто та встановлено, що вони представляють практичний інтерес для впровадження у діяльність приватних виконавців.

По-перше, виконання транскордонних спорів, особливо з урахуванням воєнного стану та масової міграції українців, набуло своєї актуальності та потребує розробки методичних рекомендацій щодо здійснення процедури реального виконання.

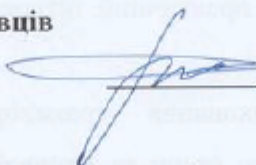
За статистичними даними ООН понад 6 млн українських біженців були змушені покинути територію України у зв'язку з озброєним

конфліктом та шукати прихисток у державах ЄС. Логічно, що чимало спірних питань щодо захисту своїх цивільних прав вимагатимуть вирішення, у першу чергу — питань виконання українських судових рішень за місцем їхнього знаходження, у державах ЄС. Оскільки Україна поки що не є державою — учасницею ЄС, питання реального виконання знаходиться у спірному правовому полі, потребує наукового аналізу, систематизації законодавства, порівняльного аналізу українського та міжнародного виконавчого процесу. Тому тема дисертаційного дослідження Колечко Д. М. є цікавою, корисною та актуальною щодо сучасних питань, які стоять перед українським суспільством.

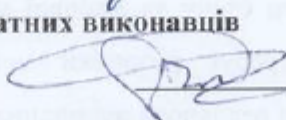
По-друге, розроблені наукові пропозиції, зокрема систематизація джерельної бази європейського виконавчого процесу з питань виконання українських судових рішень у державах ЄС, аналіз співвідношення Конвенцій, що регулюють порядок стягнення аліментів у договірних країнах, — є практично важливими результатами дисертаційної роботи, які будуть використані приватними виконавцями.

Виокремлені висновки дослідження Д.М. Колечко мають особливе значення для ефективної діяльності приватних виконавців при виконанні справ з іноземним елементом. Зважаючи на це, зазначені положення будуть воаховані приватними виконавцями під час своєї діяльності.

**Голова Ради приватних виконавців
Одеської області**

 **Вадим КРЕЦУЛ**

**Заступник Голови Ради приватних виконавців
Одеської області**

 **Єгор ШИПКОВ**

**Секретар Ради приватних виконавців
Одеської області**

 **Олександр ХЛЄБНИКОВ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Ректор Національного університету
 «Одеська юридична академія»
 _____ Олег ТОДОЩАК
 «28» _____ 2025 року



АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Колечко Дмитра Миколайовича на тему: «Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС» у навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі:

проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Г. О. Ульянової, декана факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», кандидата юридичних наук, доцента Є. С. Хижняка, зав. кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Н.Ю. Голубевої,

склала цей акт з приводу того, що теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження Колечко Дмитра Миколайовича на тему: «Виконання рішень українських судів щодо стягнення аліментів в державах ЄС» здійснювалися в межах науково-дослідного плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства

в цифрову еру» на 2021-2025 рр., що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Комісією встановлено, що результати наукових розробок дисертаційного дослідження фактично використовуються в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Сучасні проблеми цивільного та цивільно-процесуального права», «Європейські стандарти цивільного судочинства», «Розгляд окремих категорій цивільних справ в судах», «Виконавче провадження» та «Європейський цивільний процес» при підготовці підручників, навчально-методичних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін та у науково-дослідній роботі викладачів та здобувачів вищої освіти.

При викладенні вищевказаних навчальних дисциплін були враховані положення дисертаційного дослідження щодо вдосконалення термінологічного апарату у застосуванні положень національного виконавчого законодавства, повноважень виконавців та органів Міністерства юстиції при здійсненні виконання у транскордонних спорах щодо стягнення аліментів в державах ЄС тощо.

Актуальний і сучасний перелік чинних міжнародних актів, нормативно-правових документів та наукової літератури, судової практики систематизований у дослідженні Колечко Д.М., відповідає поточним інтеграційним процесам, що відбуваються в Україні, та сприяє оновленню відповідних навчальних дисциплін відповідно до сучасного європейського досвіду.

Перспективними у подальшому правотворенні та правозастосуванні є підхід до огляду іноземної літератури, законодавства та судової практики та

запропоновані висновки щодо порядку застосування механізму звернення до виконання та визнання українських судових рішень в державах ЄС.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі наступні публікації:

1. Колючко Д. М. Аналіз правового регулювання виконання судових рішень національних судів з аліментних зобов'язань в країнах ЄС: пілотний проект систематичного ревію (SYSTEMATIC REVIEW). Часопис цивілістики: Наук. Практичний журнал. Вип. 57. 2025. С. 133-136.

2. Колючко Д. М. Виконання судових рішень у європейському цивільному процесі: історичний аспект та сучасна відповідність українського законодавства. Академічні візії. 48. 2025. С.1-8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2326>

3. Колючко Д. М. Проблемні процесуальні аспекти стягнення та виконання аліментів на утримання подружжя та інших членів сім'ї. Держава та регіони. 2025. № 2 (88). С. 186–190.

4. Колючко Д. М. Виконання судового наказу в справах про стягнення аліментів на дитину. Новели цивільного процесуального законодавства: спрощені провадження : матеріали науково-практичної конференції(м. Одеса, 5 травня 2025 р.) / упоряд.: Н. Ю. Голубева, І. А. Яніцька, О. В. Сатановська ; за заг. ред. Н. Ю. Голубевої ; Нац. ун-т «Одес.юрід. академія». Одеса : Юридична література, 2025. 108 с. С. 68-71 URL: <https://doi.org/10.32837/11300.29744>

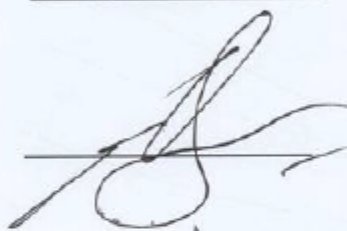
5. Колючко Д. М. Деякі актуальні під час воєнного стану питання виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання дитини : Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час. (Одеса, 16 травня 2025 р.) матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. – С.179-181. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d336aa46-4cdb-4bc0-94c8-43c075b25d32/content>

6. Колечко Д. М. Електронне судочинство в умовах воєнного стану / Д. М. Колечко // Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2022. – С. 98-103.

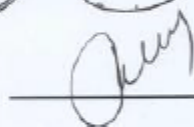
Члени комісії:



Галина УЛЬЯНОВА



Євген ХИЖНЯК



Неллі ГОЛУБЄВА



МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ВИКОНАВЧИЙ ОКРУГ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПРИВАТНИЙ ВИКОНАВЕЦЬ КОЛЕЧКО ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ
68004, Одеська обл., Одеський р., м. Чортківський, вул. І Третьяк, 19, оф. 310,
тел. 048-704-75-47, 068-254-81-96, 093-887-11-54, e-mail: kolechko@privatdost.gov.ua

06.09.2024 № 10459

Начальнику Південного
міжрегіонального управління
Міністерства юстиції (м. Одеса)
Тимофію ДУДІНУ
пр. Дмитра Яворницького, 21-а,
м. Дніпро, 49005
info@dp.minjust.gov.ua

Шановний Тимофію Миколайовичу!

Користуючись нагодою, висловлюю Вам свою глибоку повагу та звертаюсь до Вас з приводу наступного.

На примусовому виконанні у приватного виконавця виконавчого округу Одеської області Колечко Дмитра Миколайовича (далі – приватний виконавець) перебуває судовий наказ по справі № 501/3615/22, виданий Іллічівським міським судом Одеської області 22.12.2023 року, про стягнення з [] ([] року народження, РНОКПП [] на користь [] ([] року народження, РНОКПП [] аліментів на утримання дитини [] ([] року народження, в розмірі ¼ частини від усіх видів заробітку (доходів), починаючи з 14.12.2022 року і до повноліття дитини, а саме до 21.01.2031 року, на підставі якого відкрито виконавче провадження № 73748165.

В заяві про відкриття виконавчого провадження стягувач зазначив, що боржниця з 25.03.2022 року до цього часу є співробітницею Благодійного фонду допомоги українським біженцям у Болгарії «Фонд Добро», де отримує заробітну плату в розмірі 3 000,00 лев, що складає близько 60 000,00 грн. на місяць. В підтвердження вказаної інформації стягувачем було надано копію договору за послуги від 14.12.2022 року, копію довідки № 02/04 від 08.04.2023 року, копію позовної заяви [] від 12.02.2023 року.

В зв'язку із надходженням на адресу приватного виконавця адвокатського запиту представника боржника [REDACTED] з метою перевірки інформації наданої стягувачем в його заяві про відкриття виконавчого провадження від 04.01.2024 року, недопущення порушень прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, встановлення актуальної заборгованості зі сплати аліментів за наказом Іллічівського міського суду Одеської області по справі № 501/3615/22, приватний виконавець звернувся до Благодійного фонду «Фонд Добро» із відповідним запитом надати інформацію, чи працювала/працює в Благодійному фонді «Фонд Добро» (яку посаду займає), або отримувала/отримує інші доходи громадянки України [REDACTED] ([REDACTED] року народження, РНОКПП [REDACTED]) в період з 14.12.2022 року по теперішній час. Також приватний виконавець запросив у Благодійного фонду «Фонд Добро» надати копію договору за послуги та довідку про розмір отриманої заробітної плати (доходу) за період з 14.12.2022 року по теперішній час, помісячно (обов'язково зазначати розмір нарахованого доходу, суму утриманих податків та інших обов'язкових платежів, та суму отриману боржником після відрахувань).

Приватним виконавцем отримана відповідь від Благодійного фонду «Фонд Добро», стосовно доходів громадянки України [REDACTED] ([REDACTED] року народження, РНОКПП [REDACTED]) в період з 14.12.2022 року по теперішній час.

Разом із цим, згідно повідомлення керівника благодійного фонду «Фонд Добро» Катерини Шубіної, станом на 26 липня 2024 року не всі оригінали первинних бухгалтерських документів, договорів, рахунків-фактур, тощо були передані від попереднього керуючого благодійного фонду «Фонд Добро» новому керуючому, в зв'язку із чим, керівництво фонду не може гарантувати, що надана сумам доходу боржника [REDACTED] є остаточною.

В подальшому, керівник благодійного фонду «Фонд Добро» [REDACTED] повідомила, що ймовірно, боржник [REDACTED] ([REDACTED] року народження, РНОКПП [REDACTED]) є співробітницею V&P RESIDENCE CLUB, де отримує певний дохід, та порадила звернутися до податкової інспекції міста Бургас, оскільки всі іноземні громадяни зобов'язані отримати болгарський податковий номер – ПИК та подавати щорічну податкову декларацію про доходи.

Враховуючи вищевикладене, з метою законного, неупередженого, своєчасного і повного виконання рішення суду у спосіб та порядок визначений виконавчим документом, а також недопущення порушень прав та законних

інтересів фізичних і юридичних осіб, у відповідності до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном 1956 року; Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року; Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року; Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень; Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном; Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, інших міжнародних договорів та нормативно-правових актів України, прошу Вашого сприяння у отриманні певної інформації, необхідної для примусового виконання судового рішення про стягнення аліментів, а саме перенаправлення, у встановленому порядку, запиту приватного виконавця до компетентних органів Республіка Болгарія та отриманням відповіді на нього, стосовно працевлаштування та отриманням доходу боржником [REDACTED] [REDACTED] ([REDACTED] року народження, РНОКПП [REDACTED]) на території Республіка Болгарія.

В разі необхідності зміни, доповнення, редагування цього листа, додання копій необхідних документів чи іншої інформації, прошу повідомити про це на електронну адресу: kolechko@ispolnitel.od.ua чи поштою за адресою: Одеська обл., Одеський р., м. Чорноморськ, вул. 1 Травня, 19, оф. 310 або роз'яснити приватному виконавцю порядок та механізм отримання необхідної інформації у компетентних органів Республіка Болгарія.

Додатки на 3 арк.:

- запит приватного виконавця до Національного агентства доходів Республіки Болгарія та ТД на НАП Бургас із офіційним перекладом на болгарську мову.

З повагою та надією на подальшу плідну співпрацю,

**Приватний виконавець
виконавчого округу Одеської області**

тел. +38(068) 254-81-96



Дмитро КОЛЕЧКО



МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ВИКОНАВЧИЙ ОКРУГ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПРИВАТНИЙ ВИКОНАВЕЦЬ КОЛЕЧКО ДМІТРО МИКОЛАЙОВИЧ

68004, Одеська обл., Одеський р., м. Маріуполь, вул. І Третьяк, 19, оф. 110,
 тел. 048-704-75-47, 068-254-81-96, 093-987-13-54, e-mail: kolechko@privatdost.gov.ua

06.09.2024 № 48460

Міністерство юстиції України
 вул. Городецького, 13, м. Київ, 01001

щодо надання роз'яснень

Користуючись нагодою, висловлюю Вам свою глибоку повагу та звертаюсь до Вас з приводу наступного.

З початку повномасштабного вторгнення рф на територію нашої Держави, досить актуальним постають питання пов'язані із виконанням судових рішень про стягнення аліментів з боржників, які покинули територію України.

Особливістю вирішення питань, пов'язаних з виконанням судових рішень України про стягнення аліментів, якщо боржник постійно проживає за межами України є те, що у даному випадку важливе значення мають міжнародні конвенції та договори, ратифіковані Україною у встановленому порядку.

У разі, коли між Україною та будь-якою з Договірних Сторін діє інший міжнародний договір, що регулює питання визнання і виконання судових рішень, виконання доручень про вручення документів або отримання доказів за кордоном, можуть застосовуватись положення відповідного міжнародного договору.

Так, на примусовому виконанні у приватного виконавця виконавчого округу Одеської області Колецько Дмитра Миколайовича (далі – приватний виконавець) перебуває судовий наказ по справі № 501/3615/22, виданий Іллічівським міським судом Одеської області 22.12.2023 року, про стягнення з

[] ([] року народження, РНОКПП [] на користь [] року народження, РНОКПП []

[] аліментів на утримання дитини []

[] року народження, в розмірі ¼ частини від усіх видів заробітку (доходів), починаючи з 14.12.2022 року і до повноліття дитини, а саме до 21.01.2031 року, на підставі якого відкрито виконавче провадження № 73748165.

В заяві про відкриття виконавчого провадження стягувач зазначив, що боржниця з 25.03.2022 року до цього часу є співробітницею Благодійного фонду допомоги українським біженцям у Болгарії «Фонд Добро», де отримує заробітну плату в розмірі 3 000,00 лев, що складає близько 60 000,00 грн. на місяць. В підтвердження вказаної інформації стягувачем було надано копію договору за послуги від 14.12.2022 року, копію довідки № 02/04 від 08.04.2023 року, копію позовної заяви [REDACTED] від 12.02.2023 року.

В зв'язку із надходженням на адресу приватного виконавця адвокатського запиту представника боржника [REDACTED] з метою перевірки інформації наданої стягувачем в його заяві про відкриття виконавчого провадження від 04.01.2024 року, недопущення порушень прав та охоронюваних законом інтересів сторін виконавчого провадження, встановлення актуальної заборгованості зі сплати аліментів, приватний виконавець звернувся до Благодійного фонду «Фонд Добро» із відповідним запитом надати інформацію, чи працювала/працює в Благодійному фонді «Фонд Добро» (яку посаду займає), або отримувала/отримує інші доходи громадянки України [REDACTED] в період з 14.12.2022 року по теперішній час. Також приватний виконавець запросив у Благодійного фонду «Фонд Добро» надати копію договору за послуги та довідку про розмір отриманої заробітної плати (доходу) за період з 14.12.2022 року по теперішній час, помісячно (обов'язково зазначати розмір нарахованого доходу, суму утриманих податків та інших обов'язкових платежів, та суму отриману боржником після відрахувань).

Приватним виконавцем отримана відповідь від Благодійного фонду «Фонд Добро», стосовно доходів громадянки України [REDACTED] в період з 14.12.2022 року по теперішній час.

Разом із цим, згідно повідомлення керівника благодійного фонду «Фонд Добро» [REDACTED] станом на 26 липня 2024 року не всі оригінали первинних бухгалтерських документів, договорів, рахунків-фактур, тощо були передані від попереднього керуючого благодійного фонду «Фонд Добро» новому керуючому, в зв'язку із чим, керівництво фонду не може гарантувати, що надана сумам доходу боржника [REDACTED] є остаточною.

В подальшому, керівник благодійного фонду «Фонд Добро» [REDACTED] повідомила, що ймовірно, боржник [REDACTED] є співробітницею V&P RESIDENCE CLUB, де отримує певний дохід, та порадила звернутися до податкової інспекції міста Бургас, оскільки всі іноземні громадяни зобов'язані отримати болгарський податковий номер – ПИК та подавати щорічну податкову декларацію про доходи.

Враховуючи вищевикладене, з метою законного, неупередженого, своєчасного і повного виконання рішення суду у спосіб та порядок визначений виконавчим документом, а також недопущення порушень прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, у відповідності до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном 1956 року; Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 року; Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 року; Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень; Інструкції про виконання в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном; Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, інших міжнародних договорів та нормативно-правових актів України, прошу Вас надати відповідні роз'яснення (рекомендації), а саме:

- чи може виконавець, при виконанні судового рішення України про стягнення аліментів, звернутися до компетентних органів іноземної держави, в тому числі, але не виключно, Республіка Болгарія, із відповідними запитами, про встановлення місця роботи боржника, його доходу, тощо?

- в разі позитивної відповіді, прошу надати певний алгоритм дій виконавця для направлення такого запиту;

- чи може виконавець, при виконанні судового рішення України про стягнення аліментів, звернутися до компетентних органів іноземної держави, в тому числі, але не виключно, Республіка Болгарія, із проханням (дорученням), щодо вжиття заходів на виявлення (встановлення) рахунків боржника, накладенням на них арешту, примусового списання грошових коштів, вжиття заходів на виявлення (встановлення) рухомого та нерухомого майна належного боржнику, накладенням на нього арешту, примусовій реалізації такого майна, перерахуванням стягнутих грошових коштів стягувачу громадянину України, тощо?

- в разі позитивної відповіді, прошу надати певний алгоритм дій виконавця для направлення такого прохання (доручення).

З повагою та надією на подальшу плідну співпрацю,

Приватний виконавець
виконавчого округу Олександр Обличай

тел. +38(968) 224-81-96



Дмитро КОЛЕЧКО



**МІН'ЮСТ
ПІВДЕННЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ
УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВА
ЮСТИЦІЇ (М. ОДЕСА)**

пр. Дмитра Яворницького, 21-А, м. Дніпро, 49005,
тел.: (056) 746-08-91,
e-mail: info@dp.minsust.gov.ua,
https://just-dnipro.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 43315529

Приватному виконавцю
виконавчого округу Одеської області
Колечку Д.М.
вул. І Травня, 19, оф. 310 Одеський р.,
Одеська обл. 68004;
електронна адреса:
kolchko@ispolnitel.od.ua

№ _____
на № _____ від _____

Щодо запиту стосовно

Шановна Дмитре Миколайовичу!

На адресу Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) надійшов лист приватного виконавця виконавчого округу Одеської області Колечка Д.М. з проханням направити запит до компетентних органів Республіки Болгарія щодо втручання інформації про правління та отримання доходу громадянки України [] на території Республіки Болгарія.

За результатом розгляду вищевказаного листа в межах компетенції відділу повідомляємо наступне.

Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса) діє на підставі Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 23.06.2011 № 1707/5 (з відповідними змінами) (далі - Положення).

Відповідно до підпункту 4.31. Положення, міжрегіональне управління відповідно до покладених на нього завдань організовує взаємодію судів та інших органів державної влади у цивільних та кримінальних справах із компетентними органами іноземних держав на підставі законів, міжнародних договорів України; організовує та контролює виконання іноземних запитів і доручень, що надходять на підставі міжнародних договорів України про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах.

Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса), відповідно до Положення, направляє судові доручення щодо втручання інформації про місце роботи боржника, його доходу, згідно з вимогами міжнародного договору.

Просимо звернути Вашу увагу, що на теперішній час між Україною та Республіка Болгарія діє Договір між Україною та Республікою Болгарія про правову допомогу в цивільних справах від 21.05.2024 (далі- Договір).

На підставі статті 2 вказаного Договору громадяни однієї Договірної Сторони мають право вільно та безперешкодно звертатися до органів юстиції другої Договірної Сторони, до компетенції яких належать цивільні справи, і



УВ
Південне міжрегіональне управління Міністерства
юстиції (м. Одеса)
№11/34/11.2-21 від 24.09.2024
КДІІ: Тетерова О. В. 24.09.2024 14:07
342347105294AP1704000000001A440000000001



захистити у цих органах свої права на таких самих умовах, як і громадяни іншої Договірної Сторони.

З огляду на вищевикладене, Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса) повертає Ваш запит до компетентних органів Республіки Болгарія, щодо витребування інформації про працевлаштування та отримання доходу громадянки України [] на території Республіки Болгарія, для звернення відповідно до норм чинного законодавства.

Дана відповідь не є тлумаченням норм чинного законодавства, а носить суто інформаційний характер.

У разі отримання належним чином оформлених документів (заяви/клопотання/судового доручення) Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Одеса) надішле їх до Міністерства юстиції України для подальшого направлення компетентному органу іноземної держави.

Додаток: на 3 арк. в 1 прим.

З повагою
заступник начальника управління

Ольга ЗАХАРОВА



**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ
Мін'юст**

вул. Архітектора Городецького, 13,
м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcenter@minjust.gov.ua,
theminis@minjust.gov.ua
Web: <http://www.minjust.gov.ua>
код згідно з ЄДРПОУ 60015622

Приватному виконавцю
Колечку Д.М.
вул. І Травня, 19, оф. 310,
м. Черноморськ, Одеська обл., 68004
kolechko@ispolnitel.od.ua

Міністерство юстиції розглянуло Ваш лист від 06.09.2024 № 10460 про роз'яснення положень законодавства та в межах компетенції повідомляє таке.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводиться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

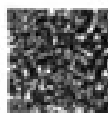
Частиною другою статті 18 Закону передбачено, що виконавець зобов'язаний здійснювати заходи примусового виконання рішень у спосіб та в порядку, які встановлені виконавчим документом і цим Законом.

Порядок стягнення аліментів визначено статтею 71 Закону.

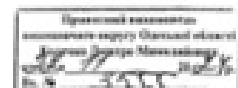
Згідно з абзацом другим частини першої цієї статті Закону виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого Сімейним кодексом України (далі – СК України).

Відповідно до частин другої та третьої статті 71 Закону за наявності заборгованості із сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернено на майно боржника. Звернення стягнення на заробітну плату не перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника, якщо існує непогашена заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці. Визначення суми заборгованості із сплати аліментів, присуджених як частка від заробітку (доходу), визначається виконавцем у порядку, встановленому СК України.

Частиною першою статті 195 СК України передбачено, що заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу), визначається виходячи з фактичного заробітку (доходу), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення, незалежно від того, одержано такий заробіток (дохід) в Україні чи за кордоном.



ЄДРПОУ
Міністерство юстиції України
№ 158028/180000-01-24/70-4-1 від 15.11.2024
Підписано: Селіванова Марина Євгенівна
Сертифікат 2822387105254A7370400000082640000040A8802
Дійсний з 24.09.2024 12:28:35 по 24.09.2025 12:28:35



При цьому повідомляємо, що вимагувати від компетентних органів Республіки Болгарія будь-яку інформацію або документи можливо на підставі судового доручення, складеного судом згідно з вимогами міжнародного договору, чинного у відносинах між Україною та Республікою Болгарія.

Водночас інформуємо, що у разі, якщо боржник проживає або отримує доходи за кордоном, стягувач має право порушити питання про визнання та виконання рішення суду України на території цієї держави.

Порядок складання клопотання та порядок його направлення для розгляду до компетентних органів іноземної держави визначено міжнародними договорами, чинними у відносинах між Україною та відповідною іноземною державою.

Перелік міжнародних договорів України можна переглянути за посиланням: https://minjust.gov.ua/international_legal_cooperation_in_civil_and_criminal_matters.

За відсутності міжнародного договору вирішити питання стягнення аліментів можливо на підставі внутрішнього законодавства цієї держави.

Окремо зазначаємо, що відповідно до частин другої та четвертої статті 24 Закону приватний виконавець приймає до виконання виконавчі документи за місцем проживання, перебування боржника - фізичної особи, за місцезнаходженням боржника - юридичної особи або за місцезнаходженням майна боржника. Виконавчі дії у виконавчих провадженнях, відкритих приватним виконавцем у виконавчому окрузі, можуть вчинятися ним на всій території України.

Виконавець має право вчинити виконавчі дії щодо звернення стягнення на доходи боржника, виявлення та звернення стягнення на кошти, що знаходяться на рахунках боржника у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, на електронні гроші, які зберігаються на електронних гаманцях в емітентах електронних грошей, на рахунки в цінних паперах у депозитарних установах на території, на яку поширюється юрисдикція України.

Одночасно повідомляємо, що листи Міністерства юстиції України не є нормативно-правовими актами, не встановлюють правових норм та мають лише інформаційний характер.

Директор Департаменту
державної виконавчої служби

Максим КИСЕЛЬОВ